
наш Край

№ 5 (44) 1929

М А Й

ШТО МЕСЯЧНИК
Ц.Б. КРАЯЗНАУСТВА

Пролетары ўсіх краёў, злучайцеся!

НАШ КРАЙ

ШТОМЕСЯЧНІК

Цэнтральнага Бюро Краязнаўства

— П Р Ы —

БЕЛАРУСКАЙ АКАДЭМІІ НАВУК

№ 5 (44) Май 1929

ГОД ВЫДАНЫЯ ПЯТЫ

В Ы Д А Н Ь Н Е

БЕЛАРУСКАЕ АКАДЭМІІ НАВУК

М Е Н С К — 1929

НАШ КРАЙ

Центральна Бюро Кривляўства

БЕЛАРУСКАЯ АКАДЭМІЯ НАВУК

М. 1929

ВЫДАНА ПЕРШЫ

ВЫДАНА
БЕЛАРУСКАЯ АКАДЭМІЯ НАВУК
М. 1929

Менск. Друкарня Беларускае Акадэміі Навук Зак. № 479—1000 экз. Галоўлітбел 1514.

Культурная рэволюцыя і краязнаўства.

„Сутнасць культурнай рэволюцыі,— кажа Клемм у „Дialeктыке в культурной революции“,—у шырокім абхопе гэтага паняцця заключаецца ў дваадзіным процесе: 1) змены сьвету для таго, каб з грамадзкіх вытворчых сіл, якія дзейнічаюць сьлепа, нагла і руйнуюча, зрабіць пакорных слугаў і 2) змены прыроды мас і, у першую чаргу, пролетарыату, якая ў аснове сваёй павінна выявіцца ў навучанні і набыванні навыкаў дыялектычна думаць,—таму ў аснове, што без дыялектычнага думання ня можа быць запраўднага пазнання дзейнічючых у сьвеце прыродных законаў, а без запраўднага пазнання немагчыма такая змена сьвету, якая патрэбна для пераходу з царства неабходнасці ў царства волі“.

Такім чынам асноўнаю задачай культурнай рэволюцыі зьяўляецца пазнаньне прыроды сьвету і прыроды мас, якое павінна выконвацца ў першую чаргу ў маштабе навакольнага жыцця, у маштабе мясцовага краю. Такую працу і выконвае масавы краязнаўчы рух, дапамагаючы сваёй працай перабудове жыцця на новы соцыялістычны лад. Мясцовыя работнікі, сяляне, моладзь і г. д. вывучаюць шляхам збірання адпаведных матэрыялаў, класіфікацыі іх і вывадаў, а таксама прычыны, якія перашкаджаюць і якія спрыяюць нашаму росту і далейшаму разьвіццю. Штабамі гэтай вялікай масавай краязнаўчай працы зьяўляюцца праўленьні мясцовых краязнаўчых арганізацый.

Пад іх кіраўніцтвам мясцовыя комсамольцы, аграномы, настаўнікі, дактары, лістаносы і інш. працаўнікі злучаюць сваю краязнаўчую працу для ўсебаковага пазнання мясцовай прыроды і жыцця, каб змяняць іх на карысць працоўнага насялення. Асноўным прынцыпам чыннасці мясцовага краязнаўчага руху становіцца яго масавасць. Калі праца агранома ў вёсцы па падвышэнні ўраджайнасці і павялічэнні прыбытковасці сельскай гаспадаркі зьяўляецца толькі яго працаю, яго абавязкам, калі над гэтым працуе ён адзін, то такая праца хоць і дасць некаторыя вынікі, але далёка не такія, якія можна было-б атрымаць пры масавай калектыўнай працы. Калі праца настаўніка ў вёсцы па знішчэнні цемры і няпісьменнасці, па змаганні з рэлігійным дурманам будзе толькі працаю яго самога, дык і ён вялікіх дасягненняў адзін ня зробіць. Калі зноў-жа толькі доктар будзе працаваць па палепшанні санітарнага і гігіенічнага быту вёскі, дык вынікі працы яго аднаго будуць зусім нязначныя ў параўнанні з тым, што мы жадаем мець. Словам, ва ўсіх галінах мясцовай гаспадарчай і культурнай дзейнасці павінен прымаць удзел магчыма большы лік насельнікаў.

Разам з тым неабходна клапаціцца аб ажыццяўленьні другой асноўнай якасці мясцовага краязнаўчага руху, а ўласна аб якасным па-

лепшаньні самой краязнаўчай працы. Ад апошняга, зразумела, палепшацца і вынікі яе. Для гэтага, побач з уцягненьнем шырокіх мас у краязнаўчую працу, трэба клапаціцца аб спецыялізаваньні кожнага краязнаўцы ў пэўнай галіне краязнаўчай працы. Калі кожны краязнаўца будзе займацца вывученьнем самых розных пытанняў—праца яго будзе мець дылетанскі павярхоўны характар. Таму трэба дамагацца, каб мясцовыя краязнаўцы спецыялізаваліся спачатку па трох асноўных галінах краязнаўчай працы: прыродна-геаграфічнай, грамадзка-эканомічнай, культурна-гістарычнай. З часам гэтая спецыялізацыя павінна будзе звужацца да яшчэ больш вузкіх галін навукі. лепш даць добрую глыбокую і дасканалую працу аб прамысловасьці мясцовага краю, чым павярхоўныя агульныя сказы аб усіх баках яго. Трэба спадзявацца, што ў самы бліжэйшы час праўленьні мясцовых краязнаўчых арганізацый дапамогуць мясцовым краязнаўцам зрабіць першыя крокі ў галіне спецыялізаваньня і належнай мэтодычнай самападрыхтоўкі краязнаўцаў.

Такая праца краязнаўцы ў адной галіне дасьледваньня мясцовага краю, якая супадае з яго спецыяльнасьцю: сельская гаспадарка—аграномам, мэдычна-санітарны стан—доктарам і г. д. палегчыць хутчэйшае скарыстаньне вынікаў данай краязнаўчай працы ў справе выкананьня чарговых задач соцыялістычнага будаўніцтва.

Калі мясцовыя краязнаўчы рух, побач з іншымі сваімі задачамі, будзе ажыццяўляць самым актыўным чынам гэтыя асноўныя дзеве: масавасьць і спецыялізаваньне—ён можа сваім пазнаньнем прыроды і жыцьця мясцовага краю дапамагчы зьмене яго, аб чым было сказана ў пачатку.

Т. Шыбко.

М. Касьпяровіч.

Ліквідаваньне краязнаўчай няпісьменнасьці і падрыхтоўка краязнаўцаў.

Зьменнасьць чарговасьці задач складае галоўную адзнаку нашага, як і ўсякага іншага, краязнаўства. Тое, што лічылася неабходным учора—становіцца другарадным сёньня; сёньнешняе—можа стаць пачарговым заўтра. І калі краязнаўчы рух ня будзе строга орыентавацца ў дыялектычным разьвіцьці свае дзейнасьці, то можа хутка стацца няжыццёвым або стрымліваючым, а не ўзмацняючым краязнаўчым будаўніцтвам.

Гэтая зьменнасьць задач, а значыць і формаў, асабліва яскрава выявілася на самым пачатку беларускага савецкага краязнаўчага руху. Ён, пасля вялікай Кастрычнікавай перамогі, у процівагу расійскаму і польскаму дарэволюцыйнаму краязнаўству, стаў магутным масавым рухам на карысьць адбудовы краіны, на карысьць працоўных.

Калі мы разглядаем асноўныя ўласьцівасьці дарэволюцыйнага краязнаўства на Беларусі і нашага паслярэволюцыйнага краязнаўства, дык бачым, што ўсе ўласьцівасьці першага процілеглы ўласьцівасьцям другога. Дарэволюцыйнае краязнаўства мела задачай вывучэньне асобных галін краю (пад краем разумеючы б. паўночна-заходні край, г. зн. этногра-

фічную Беларусь). Усе галіны этнографічнай Беларусі вывучаліся ў розных краязнаўчых арганізацыях з розных бакоў. Такім чынам у аснове сваёй дарэволюцыйнае краязнаўства імкнулася да ўсебаковага пазнання Беларусі, але кожная арганізацыя выбірала для сябе найбольш прыемную ёй галіну даследвання і аб'ядноўвала аматараў данай галіны. Значыць, дарэволюцыйнае краязнаўства, у сваім аб'яднанні краязнаўчых сіл, трымалася цалкам на індывідуалістычным прынцыпе арганізацыі краязнаўчага руху. Паслярэволюцыйнае беларускае краязнаўства мае задачай — усебаковае вывучэнне краю кожнай краязнаўчай арганізацыі. У нас няма архіўных камісій, у нас няма таварыстваў вывучэння прыроды, у нас няма царкоўна-археолёгічных камітэтаў і г. д. У нас ёсць комплексныя арганізацыі краязнаўцаў, якія маюць мэтай ўсебаковае вывучэнне данай краіны. Да таго дарэволюцыйнае краязнаўчых арганізацыі былі пераважна арганізацыямі беларусазнаўчымі, у той час як паслярэволюцыйныя з'яўляюцца выключна арганізацыямі краязнаўчымі, якія вывучаюць ня ўсю краіну, а кожны асобны край.

Нашы краязнаўчых арганізацыі імкнуцца да канцэнтравання ўвагі сваіх колектываў на ўсебаковым даследванні краю, а не на тых пытаннях, якія падабаюцца тым ці іншым аматарам. Праўда, наша краязнаўства, як і дарэволюцыйнае, цалкам дабраахвотнае: кожны выбірае тое, што яму падабаецца, але кожны ведае, што выконвае толькі частку вялікай усебаковай працы, усебаковага вывучэння краю, а ня імкнецца выплысці наверх, як дарэволюцыйная інтэлігенцыя, вывучаючы археолёгію, іконапіс і д. т. п. Індывідуальнасьці дарэволюцыйнага краязнаўства процістаўлена колектыўнасьць паслярэволюцыйнага.

У той час як у некаторых іншых губэрнях б. Расіі краязнаўства было ў значнай меры тэорэтычным, на Беларусі краязнаўства было цалкам практычным. Менскі царкоўна-археолёгічны камітэт імкнуўся сваёй дзейнасьцю паказаць мясцоваму насельніцтву, чым яно было ў асобе сваіх продкаў у мінулыя часы, якія гістарычныя і рэлігійныя фазы перажывала на працягу сваёй шматвяковай гісторыі і адсюль — чым яно павінна быць у цяперашні час. Такім чынам задача цалкам практычная як з боку расійскага краязнаўства на Беларусі, якое імкнулася падняволіць Беларусь пад рускіх дваран, так, праўда ў іншых формулёўках, і з боку польскага краязнаўства, якое хацела падняволіць Беларусь пад уладу польскага пана.

Наша краязнаўства таксама практычнае, але мае задачай вывучэнне краю для перабудовы яго на карысць працоўных, якія яго насяляюць. Калі паўночна-заходняе аддзяленьне імператарскага рускага географічнага таварыства лічыла, што трэба падкрэсьліваць няправільнасьць польскіх поглядаў на гэты край, як на край польскі, ці па меншай меры, як ня рускі край (г. зн. беларускі), дык нашы краязнаўчых арганізацыі ня імкнуцца ні русіфікаваць, ні полёнізаваць ні наогул асыміляваць, а з'яўляюцца вольнымі арганізацыямі, у якіх знаходзяць працу ўсе нацыянальныя меншасьці Беларусі, пачынаючы ад палякаў, яўрэяў, латышоў і нават татар, якія ў апошні час вывучаюцца ў Менску, і вывучаюцца людзьмі ня чужымі данай нацыянальнасьці, а самымі татарскімі працаўнікамі. Гэта надзвычайна важна, каб кожны аб'ект краязнаўчага руху быў і суб'ектам яго.

Далей, некаторыя дарэволюцыйныя арганізацыі, напр., Беларускае вольна-экономічнае таварыства, што, як давялі досьледы тав. Васілеўскага, выконвала часамі і краязнаўчую працу, у статуце сваім мелі

пункт, які забараняў прымаць членамі ў гэтае таварыства не дваран. Такім чынам, дарэволюцыйнае краязнаўства было ня толькі клясавым, але нават часамі і саслоўным. Наша пасьлярэволюцыйнае краязнаўства таксама клясавое: статуты нашых краязнаўчых арганізацый гавораць, што ў іх ня могуць быць абраны асобы, пазбаўленыя выбарчага права. Гэтая ўласцівасць ясна вымагаецца тым, што нашы арганізацыі павінны працаваць на карысць працоўнага насельніцтва данага краю, а не для эксплёатавання яго.

Пры дабраахвотнасці дарэволюцыйнага краязнаўства яно грунтавалася на зацікаўленасці вузкага кола аматараў. Наша пасьлярэволюцыйнае краязнаўства канцэнтруе зацікаўленасць краязнаўцаў не на асобных галінах, якія любяць асобныя краязнаўцы, а на цікавасці нашага краю, як аб'екту сацыялістычнага будаўніцтва.

Дарэволюцыйнае краязнаўства імкнулася знайсці для свайго вывучэння наогул найбольш рэдкае нябывалае, нячуванае. Менскі археолёгічны камітэт доўга траціў час і сродкі (і меў дапамогу акадэміі) на раскопкі саркафагу ў Тураве. Наша-ж краязнаўства канцэнтруе сваю ўвагу на ўсім звычайным, на тым, што можна сустрэць на кожным кроку, на самым звычайным жыцці, якое трэба перабудаваць. Ня трэба спыняцца на іншых уласцівасцях пасьлярэволюцыйнага краязнаўства, каб паказаць, што яго задачы і ўласцівасці цалкам процілеглы задачам дарэволюцыйнага краязнаўства. Але гэта зьменнасць краязнаўчых задач ня толькі абмяжоўваецца гэтым часам, яна заўважаецца штодзень і шточас.

Пры азначаных уласцівасцях беларускага краязнаўчага руху галоўнымі і першачарговымі задачамі пачатку яго разьвіцця было арганізацыйнае афармленьне і ўмацаваньне краязнаўчых арганізацый. На працягу 2 апошніх год беларускі краязнаўчы рух вырас і ўмацаваўся арганізацыйна. Вызначаныя папярэднімі ўсебеларускімі зьездамі арганізацыйныя задачы ў галіне ўласна арганізацыйнай, навукова-дасьледчай і мэтодычна-кіраўнічай у асноўным выкананы. Перад краязнаўчым рухам на Беларусі стаяць новыя задачы, асяродак якіх складаецца з ліквідаваньня краязнаўчай няпісьменнасці і мэтодычнай падрыхтоўкі краязнаўцаў.

У апошні час усе нашы дасягненьні, пачыняючы ад самых вышэйшых тэхнічных вынайдзеньняў і канчаючы ліквідацыяй звычайнай няпісьменнасці, шмат хто лічыць культурнай рэволюцыяй. І запраўды — кожнае наша дасягненьне за апошні час складае частку культурнай рэволюцыі. Але нам здаецца, што канцэнтрацыя ўвагі на ліквідацыі няпісьменнасці павінна быць угрунтавана як першачарговая і няўхільна прадпасылка самой культурнай рэволюцыі. „Раней увесь чалавечы розум, увесь яго гэні тварыў толькі дзеля таго, каб даць аднаму ўсё дабро тэхнікі і культуры, а другога пазбавіць самага неабходнага — асьветы і разьвіцця. Цяпер-жа ўсе цуды тэхнікі, усе заваёвы культуры стануць агульна-народным здабыткам“ — сказаў Ленін. Ня толькі тэхнічная пісьменнасць, ня толькі ўменьне расьпісацца, ня толькі ўменьне прачытаць газету, але і асалода творчасці, асалода дасьледваньня жыцця, вялікае культурнае задаваленьне ў хаця-б элементарным вывучэньні краю павінна быць здабыткам усіх працоўных Беларусі.

Такім чынам, у нашых умовах галоўнай уласцівасьцю культурнай рэволюцыі, па маёй думцы, зьяўляецца беларускі краязнаўчы рух. У краіне, дзе ня было ня толькі ніводнай краязнаўчай інстытуцыі да Кастрычнікавай рэволюцыі, дзе ня было нават ніводнай урадавай

беларускай народнай школы, — зараз мы маем дзiesiąткі тысяч краяведаў, з якіх 2300 чалавек зрабілі якую-небудзь працу, акрамя выплаты членскіх складак. Гэта ў нашых умовах зьяўляецца вялікім дасягненьнем і адным з галоўных дасягненьняў культурнай рэвалюцыі, на пашырэнне якога павінны звярнуць самую вялікую ўвагу як мясцовыя культурнікі, так і ўсе ўстановы.

Але нават само павялічэнне радоў краязнаўцаў людзьмі несвядомымі ў краязнаўчым стасунку нічога ня дасць. Нам патрэбна такое павялічэнне за кошт людзей, якія могуць быць краязнаўцамі на справе. Наш другі ўсебеларускі краязнаўчы зьезд адзначыў, што „слабая папулярызаванасьць краязнаўства сярод шырокіх мас працоўных цягне за сабою і слабое ўцягванне іх у дзейнасьць краязнаўчай сеткі“. Там, дзе ня ведаюць, што такое краязнаўства, для чаго яно патрэбна, ці трэба ім цікавіцца, — там ня можа быць нормальнага павялічэння ліку краязнаўчых арганізацый. Таму гэты зьезд пастанавіў усім краязнаўчым арганізацыям узмацніць папулярызаваньне краязнаўства з тым, каб ідэю краязнаўства прасунуць у шырокія гуршчы працоўных мас з мэтай уцягненьня іх у справу па непасрэдным вывучэнні і дасьледваньні краю. Гэта правільная пастанова II ўсебеларускага краязнаўчага зьезду выконвалася ў нас пакуль што ў малой меры. Лік сяброў краязнаўчай сеткі павялічваўся не заўсёды з шэрагаў людзей, якія ўсвядомілі задачы краязнаўчага руху. Але нават сама чыннасьць краязнаўчых арганізацый, дзе яна адбывалася ў атмасфэры краязнаўчай несвядомасьці і неразуменьня важнасьці краязнаўчай працы не магла разгарнуцца да гэтага часу і ня можа разгортвацца наогул. На зьездзе гаварылі, што ў некаторых мясцох людзі — філёзофы задумваюцца над тым ці краязнаўства ёсьць грамадзкая справа. Спрабуйце ўявіць сабе: краязнаўства, якое складае аснову культурнай рэвалюцыі, лічыцца справай неграмадзкай! Да такой філёзофіі маглі дайсьці толькі ў самых блізкіх да сталіцы раёнах; у далёкіх раёнах, зразумела, да гэтага трудна дадумацца. І вось гэта краязнаўчая несвядомасьць рабіла вельмі шкодны ўплыў на мясцовую краязнаўчую працу.

Возьмем справаздачы краязнаўчых арганізацый. З Сьмілавіч пішуць, што адносіны да краязнаўчай справы няўважлівыя; чакаюць бач, загаду ад начальства. На кожны ўсім вядомы крок загаду не дачакаешся, умовы для працы ня створаны і краязнаўчая арганізацыя не змагла сябе выявіць.

Другі прыклад з Гарадку Віцебскай акругі. Політычнае значэньне яго надзвычайна вялікае. Селянін знайшоў кавалак руды. Ён чуў, што гэтым цікавяцца краязнаўцы і таму ён бярэ руду, піша ліст у раённы выканаўчы камітэт і просіць: „звярнеце на сябе ўвагу“ (хацеў напісаць на маю працу, але памыліўся і напісаў „на сябе“). Ён ня ведаў да каго звярнуцца, акрамя райвыканкому, і таму напісаў туды ліст. У лісьце ён пісаў, што, калі гэтая руда цікавая, дык ён можа яшчэ прыслаць узораў яе. Райвыканком не пажадаў „звярнуць на сябе ўвагу“ і гэтая папера без адказу ляжыць два гады. Трэці прыклад з Асіпавіч. Адзін краязнаўца піша, што няма ніводнай установы, якая цікавілася-б краязнаўствам. Таму і краязнаўчай арганізацыі там няма. Ёсьць толькі тав. Немцаў, які выконвае вялікую работу. Чацьверты прыклад з Менску: тав. Ляўчук на адчыненым пасяджэньні ячэйкі КП(б)Б працаўнікоў асьветы раскажаў, што калі ён звярнуўся да старшыні менскага АВК па справах краязнаўства, дык старшыня яму адказаў: „пакіньце мяне, у мяне ёсьць шмат важных спраў, а ня гэтая дрэбязень“.

І менская організацыя, як вядома, сваёй дзейнасці яшчэ ня здолела паказаць. Можна-б яшчэ прывесці шэраг прыкладаў, дзе няпісьменнасць у краязнаўчай справе зьяўлялася перашкодай для развіцця гэтага руху. Але я падам яшчэ толькі адзін прыклад крымінальнай несвядомасці. У „Звязьдзе“ за № 255 3-XI-28 г. была змешчана тэлеграма такога зместу: „Барбар-асветнік. Бабруйск. У Гарадзецкай сямігодцы, Рагачэўскага раёну, яшчэ два гады таму назад існаваў краязнаўчы школьны музей. Ён займаў у школе невялікі асобны пакой і добра адбіваў быт мясцовага насельніцтва. У ім можна было знайсці выдатныя моделі ўсіх бяз выключэння рэчаў, якія ўжывае сялянства ў сваёй рабоце, удалыя моделі будынкаў і г. д. Але прыехаў новы загадчык Паўлаў. Замест таго, каб яшчэ больш разгарнуць краязнаўчую працу ён знішчыў музей, папаліўшы ўсе музейныя экспонаты ў печы і цяпер замест музея засталася пустое месца. Краязнаўчая праца зусім спынілася, а ад папярэдняй працы іншых таксама няма і сьледу. Адпаведным організацыям неабходна звярнуць увагу на гэтага самадур і барбара. Асветнік“¹). Толькі што я атрымаў запіску з паведамленьнем, што Амсьціслаўскія „асветнікі“ знішчылі тамашні краязнаўчы музей. Такім чынам краязнаўчая няпісьменнасць зьяўляецца ня толькі перашкодай, а нават шкоднікам краязнаўчай працы на мясцох.

Але ліквідаваньне краязнаўчай няпісьменнасці ўсіх членаў профэсійных саюзаў, моладзі і наогул самых шырокіх колаў насяленьня БССР вымагаецца ня толькі як галоўны сродак пашырэння краязнаўчага руху ў запраўды масавы рух і ня толькі як самая важная ўмова паспяховай чыннасці мясцовых краязнаўчых організацый, але і як адна з найгалоўных умоў гаспадарчага і культурнага будаўніцтва наогул. Я гавару — гаспадарчага і культурнага будаўніцтва, абпіраючыся на аўторытэт У. І. Леніна, які сказаў, што токіі на падставе дэталёвага ведання самых малых куткоў краіны магчыма правільнае арганізаваньне вытворчасці і працы, пастаноўка школьнай і пазашкольнай асветы, аховы здароўя і соцыяльнага забяспечаньня і ўсіх пытанняў новага быту. Калі апірацца на аўторытэты, дык можна прывесці яшчэ адну цытату з Энгельса, якая сьведчыць аб тым што будаваць новае жыццё немагчыма без папярэдніх ведаў, як грамады, так і прыроды: „Грамадзкія сілы, падобна сілам прыроды, дзейнічаюць сьлепа, нагла, разбураюча, пакуль мы не разумеем і ня лічымся з імі, але раз мы ўведалі іх, вывучылі іх дзейнічаньне, — ад насаміх залежыць падпарадкаваць іх нашай волі і праз гэта дасягнуць нашай мэты“.

Якія канкрэтныя шляхі ў справе ліквідаваньня краязнаўчай няпісьменнасці? Гэта павінна адбывацца ў двух напрамках: папершае набываньнем ведаў і навыкаў з галіны гісторыі і тэорыі краязнаўства і падругое набываньнем ужо вядомых ведаў аб сваім краі. Мы павінны дабіцца, каб у Рагачэўскім раёне, напр., усе працаўнікі ведалі свой раён, яго гістарычнае мінулае, узаемаадносіны пластоў насельніцтва да Кастрычніка і цяпер, яго культурныя заваёвы, яго музей і г. д. У першую чаргу трэба ведаць усё, што ўжо здабыта краязнаўствам аб даным краі, а пасля можна гаварыць і аб набываньні ведаў з галіны мэтодыкі дасьледваньня краю.

Найбольш даступным відам ліквідаваньня краязнаўчай няпісьменнасці зьяўляюцца даклады, лекцыі і цыклі лекцый у школах, хатачытальнях і клубах, на сходах сялян, партыйных і іншых грамадзкіх

1) За гэта Паўлаў ужо зволены. Рэд.

арганізацый, на конфэрэнцыях, зьездах і г. д., краязнаўчыя вечарыны, а таксама экскурсіі адпаведнага характару і ўхілу. На значэньне гэтых лекцый была зьвернута ўвага мясцовых краязнаўцаў яшчэ першым усебеларускім краязнаўчым зьездам¹⁾. Быць можа, асобныя бюро і ня варта ствараць у сёньнешні дзень у кожнай арганізацыі, але гэтую пастанову першага ўсебеларускага зьезду трэба праводзіць у жыццё да таго часу, пакуль насельніцтва раёну ня будзе ведаць сваіх задач у краязнаўчай справе. Тут трэба скарыстаць розныя адназдэжныя конфэрэнцыі. Мы ведаем вельмі добрую практыку Полацкага акруговага таварыства краязнаўства, якое даволі часта склікае агульнагарадзкія школьныя краязнаўчыя конфэрэнцыі. Мы ведаем такія конфэрэнцыі і ў Менскай акрузе. На гэтых конфэрэнцыях вучні ня столькі падрыхтоўваюцца да непасрэднай краязнаўчай працы, колькі зьнішчаюць сваю краязнаўчую няпісьменнасьць. Такія конфэрэнцыі варта практыкаваць у кожным месцы, пашыраючы іх склад да піонэрарганізацый і комсамольскіх арганізацый. Яны зьвязаныя галоўным сродкам зьнішчэньня краязнаўчай няпісьменнасьці сярод нашай моладзі, а моладзь, трэба сказаць праўду, да гэтага часу складала і сёньня складае самы галоўны кадр краязнаўцаў. Разам з тым, трэба будзе, каб пры Цэнтральным камітэце ЛКСМБ былі арганізаваны адпаведныя курсы для падрыхтоўкі краязнаўцаў-арганізатараў сярод моладзі. Побач з гэтым неабходна стала праца ў гэтай галіне мясцовага друку.

У справе ліквідаваньня краязнаўчай няпісьменнасьці газеты павінны прыняць актыўны ўдзел. „Газеты ня толькі kolekтыўныя прапагандыстыя і kolekтыўныя агітатары, але таксама і kolekтыўныя арганізатары“,—казаў Ленін. „Трэба ўзмацніць увагу партыйных арганізацый да краязнаўства“,—пастанавіў адзін з пленумаў ЦККП(б)Б. А наш друк не зьвяртае ўвагі на краязнаўства. Ён ня толькі мала ўважае за сур'ёзную справу мэтодыку краязнаўства, але мала ўважае і на задачы зьмяшчэньня артыкулаў і інш. матэрыялаў ужо вядомых аб даным краі: аб мясцовых балотах, аб kolekтыўных формах гаспадаркі, аб сур'ёзным вывучэньні коопэрацыі і г. д. Усё, што можа быць вынікам працы краязнаўства, у кароткіх рысах можа знайсці і павінна знайсці адлюстраваньне на старонках нашага мясцовага і цэнтральнага друку. Да гэтага часу мы гэтага ня ведаем, за выключэньнем рэдкіх выпадкаў газеты „Савецкая Беларусь“, якая часамі ідзе насустрач.

Другою важнаю задачай зьяўляецца падрыхтоўка краязнаўцаў. Не выключаючы і ў гэтым кірунку патрэбы азнаямленьня з ведамі,

1) „1. У мэтах пашырэньня краязнаўчых ведаў сярод шырокіх мас трэба зьвярнуць увагу на разьвіцьцё лектарска-экскурсыйнай працы краязнаўчых арганізацый. Кожная краязнаўчая арганізацыя павінна вылучыць з сябе лектарска-экскурсыйнае бюро, у склад якога запрашаюцца прадстаўнікі ад райкомпартаў, культадзелу РВК і мяскомаў. 2. Лектарска-экскурсыйныя бюро павінны распрацаваць пляны сваёй працы ў сельсаветах, прадпрыемствах, чырвонаармейскіх частках, клубах і г. д. і ўвязваць працу, якую вядуць у гэтым кірунку, працаўнікі Саюзу Працасьветы, Працязмлесу, Мэдсанпрацы і інш.. 3. Лектарская дзейнасьць павінна асьвятляць пытаньні прыроды, гісторыі і гаспадаркі краю, бытавыя асаблівасьці насельнікаў, перспектывы разьвіцьця сельскай гаспадаркі і прамысловасьці, перспектывы грамадзкай працы і іншыя пытаньні мясцовага значэньня. 4. Пры лекцыях і экскурсіях павінны быць выкарыстаны мясцовыя музэйныя матэрыялы. 5. ЦБК даручаецца выдаць дыяпозытывы па краязнаўстве, якія маглі б быць выкарыстаны лектарскімі сіламі краязнаўчых арганізацый, і пашырыць іх сярод мясцовых арганізацый. 6. Краязнаўчыя арганізацыі павінны арганізоўваць экскурсіі па сваім раёне з мэтай азнаямленьня з вынікамі краязнаўчай працы, з помнікамі прыроды, з гаспадарчымі дасягненьнямі і прыкладамі архаічных форм гаспадаркі, з прамысловасьцю і з хатнімі вырабамі“.

ужо вядомымі аб даным краі, тут на першы плян высоўваецца дакладнае вывучэнне тэорыі і гісторыі краязнаўства з ухілам у спецыялізаваньне, каб кожны краявед дасканала ведаў што і як ён будзе вывучаць. Калі ён будзе сёння вывучаць фабрыкі, заўтра—расьліны, а паслязаўтра—мясцовую літаратуру, дык яго вывучэнне ня дасць творчай асалоды яму і творчых вынікаў для нашай культуры і нашага будаўніцтва. Трэба, каб ён спецыялізаваўся хаця-б на такіх раздзелах, як культурна-гістарычнае, прырода-геаграфічнае дасьледваньне і г. д., а пасля перад ім паўстануць задачы яшчэ больш вузкай спецыялізацыі.

Першае месца ў справе падрыхтоўкі краязнаўцаў павінна займаць увядзеньне курсу краязнаўства ва ўсе вышэйшыя школы і тыя тэхнікумы, у якіх ён яшчэ ня ўведзены, а таксама ўмацаваньне выкладаньня яго ва ўсіх гэтых школах. Калі курс краязнаўства быў Навукова-мэтодологічным камітэтам НКА ўключаны ў навучальныя пляны ўсіх гэтых школ, дык мы ня лічылі, што ўсе іншыя дысцыпліны ад гэтага перастануць быць краязнаўчымі. Тэхнікум пэдагогічны ў першую чаргу рыхтуе пэдагогаў, коопэрацыйны—коопэратараў, аграномічны—аграномаў і г. д. Але ён ня можа падрыхтаваць добрага пэдагога, коопэратара і агранома, калі, напрыклад, будзе навучаць ботаніцы толькі на афрыканскіх расьлінах, глебазнаўству—на канадзкіх глебах або пачынаючы ад іх і г. д. Нават пэдагогіка і матэматыка павінны знаёміць з мясцовай народнай пэдагогікай, з мясцовымі спосабамі лічэньня і д. т. п. Інакш гэтыя тэхнікумы не падрыхтуюць тое, што павінны падрыхтаваць. Значыць, усе дысцыпліны павінны быць прасякнуты краязнаўчымі матар'яламі, але разам з гэтым ва ўсіх тэхнікумах і ва ўсіх вышэйшых школах павінен выкладацца курс мэтодыкі краязнаўства.

Гэты курс краязнаўства мае наступныя задачы: у першую чаргу ён мае мэтаю падрыхтаваць настаўніка, які на справе зможа ажыццяўляць праграму нашых школ, пабудаваную на падставах прапрацоўкі мясцовых матар'ялаў. Гэта значыць, што сам настаўнік будзе ўмець дасьледваць край, бо гатовых вынікаў досьледаў яшчэ няма і ён будзе мець гэтыя вынікі ад уласнай працы і на іх падставе зможа арганізаваць працу першай, другой і трэцяй групы свае школы. Калі настаўнік будзе сьвядомы ў мэтодах вывучэньня краю—яго вучні ня будуць бегаць за сяло для таго, каб убачыць камень, які можна прынесці ў школу, ня будуць бегаць у сельсавет і перашкаджаць працы сакратара, патрабуючы даведкі колькі ў сельсавеце мужчын і жанчын і г. д. Словам, дзеці ня будуць займацца саматужнымі спосабамі, якія можа адносяцца да эпохі раней Скарыны, а будуць займацца запраўднай краязнаўчай справай і адукацыйнай на аснове краязнаўчага матар'ялу. Падругое, гэты курс краязнаўства павінен падрыхтаваць грамадзкага працаўніка. Напрыклад, настаўнік можа быць і старшынёй мясцкому, але калі ён гаворыць, што краязнаўчая праца—не грамадзкая праца, дык ён яшчэ не грамадзкі працаўнік. Такім чынам курс краязнаўства павінен падрыхтаваць пэдагогаў, аграномаў, фэльчароў, дактароў, і г. д., якія здолелі-б арганізаваць працу краязнаўчага гуртка, арганізаваць краязнаўчыя выстаўкі, музэі і г. д. і здолелі-б наогул кіраваць мясцовай краязнаўчай працай. Мала гэтага. Кожны наш спецыяліст, тэхнік, пэдагог, аграном і г. д. павінен умець збіраць усе матар'ялы наогул, якія могуць запатрабавацца для ўсебаковага вывучэньня краю і разам з тым, умець апрацоўваць матар'ялы з галіны свае

спэцыяльнасьці. Зьбіраючы матар'ялы, ён павінен умець апрацоўваць іх: калі ён доктар, дык з галіны мэдыцынска-санітарнай; калі аграном—з боку дзейнасьці агранома і г. д. Зразумела, адной з задач курсу краязнаўства зьяўляецца падрыхтоўка тэхнікаў розных спэцыяльнасьцяў, якія маглі-б арганізаваць і прапандаваць ахову помнікаў культуры і прыроды. Наогул, у нашых тэхнікумах і вышэйшых школах павінна рыхтавацца краязнаўчая зьмена, высокакваліфікаваныя працаўнікі-краязнаўцы, якія маглі-б выконваць глыбокія мясцовыя краязнаўчыя досьледы. Дзякуючы гэтаму нашы тэхнікумы і вышэйшыя школы пры прапрацоўцы курсу краязнаўства павінны асабліваю ўвагу звярнуць на мэтодологічную частку, на краязнаўчае крыніцазнаўства: бібліяграфію, статыстыку справаздачы, кругабежавы друк і г. д., а таксама на мэтоды краязнаўчай працы. На жаль, у нашых тэхнікумах, у якіх вучацца студэнты з усіх бакоў БССР немагчыма даць хоць-бы невялікі курс аб кожным краі. Калі-б нашы тэхнікумы былі раёнавымі, то напр., Мазырскі тэхнікум мог-бы пазнаёміць сваіх студэнтаў з комплексам вядомых ведаў пра Мазыршчыну.

Наша праграма курсу краязнаўства складаецца з агульнай часткі, якая вырашае пытаньні агульнай мэтодыкі краязнаўства, з часткі, якая высьвятляе краязнаўства як грамадзкі рух і трэцяй часткі, што складаецца з спэцыяльнай мэтодыкі ўсебаковага вывучэньня раёну. Але, як сказана вышэй, кожны працаўнік павінен умець апрацоўваць краязнаўчы матар'ял па сваёй спэцыяльнасьці. Таму для кожнага тэхнікуму дадзедна яшчэ практычная частка праграмы, якая складаецца з пытаньняў адпаведных для данага тэхнікуму: адна практычная частка для пэдагагічных школ, другая—для сельска-гаспадарчых, трэцяя—для мэдычных чацьвертая—для індустрыяльных і г. д.

Але, зразумела, гэтыя, такім чынам падрыхтаваныя кадры краязнаўцаў, прыдуць яшчэ ня хутка. Таму Цэнтральнае бюро краязнаўства і мясцовыя краязнаўчыя арганізацыі павінны з свайго боку паклапаціцца аб падрыхтоўцы новых краязнаўцаў, а таксама павышэньні кваліфікацыі нашых краязнаўцаў-самавукаў.

Надышоў час арганізацыі доўгатэрміновых курсаў краязнаўства, якія-б далі добра падрыхтаваных выкладчыкаў курсу краязнаўства для тэхнікумаў, краязнаўцаў-арганізатараў, практыкаў, музэябудаўнічых і архівістых. Можна ўзьнікне супярэчнасьць, што на адну гадзіну выкладаньня курсу краязнаўства ня варта адчыняць курсы па падрыхтоўцы спэцыялістых-краязнаўцаў. Мы глядзім ня так. Летась скончылі працу курсы грамадазнаўства, якія падрыхтавалі працаўнікоў для належнага выкладаньня, у той час як на грамадазнаўства дадзена таксама не асабліва шмат акадэмічных гадзін. Калі нашы працаўнікі зараз выкладаюць толькі адну гадзіну, дык яны, каб жыць, яшчэ што-небудзь робяць. І разумела, што пасля сканчэньня курсаў яны змогуць лепш працаваць у тых галінах, у якіх працуюць, і зусім добра выкладаць курс краязнаўства. Акрамя таго, ні для каго не сакрэт, што нашы дзяржаўныя і краязнаўчыя музэі ня маюць падрыхтаваных спэцыялістых музэязнаўцаў, а асабліва музэязнаўцаў краязнаўча-думаючых. Разам з тым вядома, што наша архіўная справа ня мае добрых архівістых. Зразумела, гэтыя вышэйшыя курсы краязнаўства могуць і павінны даць падрыхтаваных працаўнікоў краязнаўцаў, якія маглі-б працаваць ва ўсіх гэтых галінах. Вядомы артыкул „Савецкай Беларусі“, які расказвае аб адным працаўніку Гомельскага музэю, што ён ні ў якой меры не зьяўляецца падрыхтаваным для правядзеньня

экскурсій, але дзякуючы таму, што ён у музеі і яго няма кім падмяніць—ён кіруе экскурсіямі і расказвае ўсялякае глупства пра экспанаты. Такім чынам для курсаў ёсць пэўная патрэба і пэўная глеба. Цэнтральнае бюро краязнаўства павінна паставіць задачу арганізавання курсаў перад НКА і дамагацца адчынення іх не пазней восені 1929 году.

Але акрамя курсаў, самым галоўным відам працы па падрыхтоўцы краязнаўцаў павінна быць арганізаванне метадычна-краязнаўчых студый у больш моцных краязнаўчых арганізацыях, а таксама пры Цэнтральным бюро краязнаўства, якія былі вызначаны яшчэ другім усебеларускім краязнаўчым зездам, але нідзе не практыкаваліся. Курсы краязнаўства, арганізаваныя Цэнтральным бюро краязнаўства разам з Таварыствам краязнаўства пры Беларускай дзяржаўнай універсітэце, з'яўляліся курсамі па ліквідацыі краязнаўчай няпісьменнасці, а ня курсамі падрыхтоўкі краязнаўцаў. Студыя можа мець прытулак пры таварыстве краязнаўства або ў музеі ў такіх цэнтрах, як Гомель, Віцебск, Менск, Магілёў, Бабруйск, Слуцк, Полацк і інш. Слухачамі будучь зввычайных краязнаўчых, пераважна з моладзі, а выкладчыкамі ў такіх студыях могуць быць выкладчыкі нашых вышэйшых школ і працаўнікі Беларускай акадэміі навук, бо іх сходы і праўленьні ня раз дакляравалі, што іх профэсура будзе выяжджаць для лекцый на месцы. Мы павінны ўсе гэтыя дэкларацыі скарыстаць. Галоўнымі выкладчыкамі будучь, зразумела, мясцовыя краязнаўцы, найбольш падрыхтаваныя сярод усіх магчымых выкладчыкаў да гэтай справы, а таксама самі слухачы. Справа ў тым, што нераспрацаванасць некаторых пытанняў краязнаўства прымусіць аддаць перавагу сэмінарскай працы саміх слухачоў. Сродкі трэба будзе браць з дапамогі ад мясцовых устаноў і арганізацый. Літаратура павінна быць рэкамендавана Цэнтральным бюро краязнаўства, і выслана Беларускай дзяржаўнай бібліотэкай з спецыяльна вылучанага для мясцовых краязнаўцаў фонду.

Якая можа быць праграма для такой студыі? Праграма павінна кіравацца на спецыялізаванне краязнаўцы ў пэўнай галіне дасьледвання краю. Такой можа быць, напр., наступная праграма этнолёгічнай студыі, укладзеная мной на аснове праграмы Жукава і Максімава для адпаведных курсаў. Папершае, у праграме павінны быць агульныя дысцыпліны: а) геолёгія і палеонтолёгія—апошніе кругабегі; б) антрополёгія і палеантрополёгія; в) гісторыя культуры; г) народназнаўства; д) палеэтнолёгія; е) уводзіны ў гісторыю мастацтва; э) музэязнаўства; ё) ахова помнікаў; ж) методы этнолёгічнага зьбіраньня і дасьледваньня; з) методы палеэтнолёгічных досьледаў і раскопак. Акрамя агульных дысцыплін, павінны быць беларусазнаўчыя дысцыпліны, якія павінны ўвесці ў курс дасягненьняў агульнабеларускай культуры. Да такіх я залічаю: і) антропогеаграфія; й) гісторыя быту; к) этнографія; л) археолёгія; м) народная вусная творчасць (або народная музыка, выяўленчае мастацтва, звычайнае права: гісторыя вераваньняў). Апрача ўсіх гэтых, неабходна ўключыць у праграмы краязнаўчыя дысцыпліны; п) географію краю; р) гісторыю краю; с) этнографію краю. Адначасна павінна быць практычная праца; т) па геолёгіі і палеонтолёгіі; у) антрополёгіі; ф) па палеэтнолёгіі; х) па музэязнаўству; ц) бытавых старажытнасьцяў нашых. Далей павінны ісьці палявыя дасьледчыя працы, г. зн. практычныя досьледы на мясцох. Урэшце робіцца праверачны курс па зьбіраньні і апрацоўцы этнографічных і палеэтнолёгічных ма-

тар'ялаў. Калі прапрацаваць такую праграму, дык можна мець падрыхтаваных краязнаўцаў, якія змогуць весці самастойныя этналёгічныя досьледы.

На трэцяй усерасійскай канфэрэнцыі па краязнаўству адзін з дакладчыкаў прапанаваў наступную прыкладную праграму курсу музэязнаўства, якая можа быць годнай і для прапрацоўкі ў студыі: а) агляд літаратуры па музэязнаўству; б) гісторыя і разьвіцьцё музэяў; в) прызначэньне музэяў наогул; г) задачы мясцовых музэяў; д) выставачная частка (прынцыпы падбору экспанатаў; прыёмы экспазыцыі; ілюстрацыйны матар'ял); е) прынцыпы пабудовы музэяў і падзелу на аддзелы; сыстэматычны і сынтэтычны прынцып; прынцыпы пабудовы паасобных спецыяльных частак музэю; немясцовыя калекцыі ў мясцовым музэі; ж) дасьледчая праца музэяў (палявая дасьледчая праца; асноўны фонд яго прызначэньне, хаваньне і скарыстаньне; дасьледчыя кабінэты ў музэі; навуковая бібліятэка і архіў музэю); з) прыёмы падліку калекцый, абсталяваньня і матар'ялаў; і) асьветная праца музэю (праца з наведвальнікамі; экскурсіі; лекцыі і гутаркі; выстаўкі; музэйны плякат); к) падлік працы музэю (дзеньнік, статыстыка, справаздачы і д. т. п.); л) пэрсональ музэю; м) сувязь музэю з навакольным; н) падрыхтоўка музэйных працаўнікоў; о) памяшканьне музэю; п) музэйная мэбля і монтыроўка экспанатаў; р) дапаможныя ўстановы (дзялянкі і куткі жывой прыроды пры музэях; „жывыя“ аб'екты музэю ў прыродзе і быце; абсэрваторыі і мэт. станцыі пры музэях; дасьледныя ўстановы, станцыі, дзялянкі; фотограф. і інш. лябараторыі, майстэрні, каморы, канцэлярыі і д. т. п.); с) кіраваньне музэям (музэйныя рады і іх прызначэньне; цэнтральнае кіраўніцтва музэямі; інструктаж і інспэктура музэяў); т) міжмузэйная сувязь (узаемаадносіны музэяў паміж сабой; сувязь з цэнтральнымі музэямі; музэйныя канфэрэнцыі і нарады; агульна-музэйныя журналы); у) сродкі музэяў; ф) заканадаўства аб музэях; х) тыпы спецыяльных мясцовых музэяў і асаблівасьці іх працы (школьныя музэі; музэі пры клюбах; вясковыя музэі; музэі па спецыяльных мясцовых пытаньнях і г. д.).

Адначасна з арганізаваньнем падобных студый на мясцох і пры ЦБК, апошнне павінна праз часопіс „Наш Край“ зьмяшчэньнем адпаведных матар'ялаў наладзіць кіраўніцтва самаадукацыйнай па краязнаўству, а таксама заснаваць у часопісе аддзел консультацыі, адказаў краязнаўцам на розныя запытаньні і ліставаньня краязнаўцаў паміж сабой аб абмене матар'яламі і д. т. п.

На ўсім працягу працы краязнаўца павінен перапісвацца з часопісам, які будзе даваць парады, потым правярць працу і, быць можа, накіруе для перапрацоўкі, але праца будзе напісана ўрэшце і краязнаўца навучыцца працаваць. Такім чынам „Наш Край“ будзе дапамагаць павышэньню кваліфікацыі краязнаўцаў пры выкананьні пэўнай тэматычнай працы. Апрача таго, у часопісе трэба арганізаваць аддзел адказаў на ўсялякія запітаньні краязнаўцаў. Да гэтага часу гэты аддзел не арганізаваны з тае прычыны, што, быць можа, знойдуцца некаторыя краязнаўцы, якія ня хочуць каб ім казалі, што яны павінны зрабіць тое і тое. Для такіх краязнаўцаў можна арганізаваць адказы закрытымі лістамі. Але, напрыклад, краязнаўца пытае ці трэба дасьледваць тэхніку плячэньня лапцёў. Гэтае пытаньне цікавіць ня толькі нашых, але і іншакраёвых вучоных. І наш адказ, замест таго каб пасылаць закрытым лістом аднаму краязнаўцу, трэба надрукаваць у часопісе для ўсіх.

Нарэшце, трэба будзе заснаваць аддзел ліставання краязнаўцаў паміж сабой, ня гледзячы на тое, якое месца ён зойме ў часопісе. Але да арганізацыі гэтага аддзелу, я-б сказаў, трэба аднесьціся асьцярожна. Пры правільнай арганізацыі ён можа быць вельмі карысным. Напрыклад, краязнаўца зьбірае гербар і яму цікава атрымаць некаторыя расьліны з іншых месц у парадку абмену. Толькі шляхам адпаведнага лісту праз часопіс ён зможа апаўсясьціць аб сваім жаданьні іншым сталым краязнаўцам і знайсці належны водгук. Прынамсі абмен значна дапамог Плюшчыку-Плюшчэўскаму сабраць свае выдатныя калекцыі з энтомолёгіі. Перадапошніяе пытаньне аб тым, каб Цэнтральнае бюро краязнаўства паставіла перад Галоўнавукай пытаньне аб кароткатэрміновым і доўгатэрміновым прыкамандыраваньні краязнаўцаў да Беларускай акадэміі навук, Навуков-дасьледчага інстытуту, Дзяржаўнага музэю і інш. устаноў для павышэньня сваёй кваліфікацыі. Мы ведаем, што Галоўнавука мае ў гэтых адносінах вялікія посьпехі. Дзесяткі людзей з Беларусі пасланы на Украіну, РСФСР, некаторыя атрымалі камандыроўкі за мяжу, дзеля таго, каб спецыялізавацца і ёсьць весткі, што частка гэтых людзей скарысталася сваёй камандыроўкай, як спосаб выезду з Беларусі назаўсёды. Трэба дамагчыся, каб, папершае, Цэнтральнае бюро краязнаўства прымала ўдзел у вырашэньні пытаньня—каго камандыраваць з наяўных кандыдатаў. У гэтай справе ЦБК абавязкова павінна сказаць сваё слова каго варта пасылаць, каго не. Падругое, Цэнтральнае бюро краязнаўства павінна дабіцца, каб у ліку гэтых прыкамандыраваньняў быў значны процант мясцовых краязнаўцаў.

Нарэшце трэба, каб Дзяржаўная бібліятэка, якая даўно пачала гэтую працу і шмат гаварыла аб гэтым, скончыла адбіраньне адпаведнага фонду кніг, з якога апошнія павінны дармова высылацца мясцовым краязнаўцам у часовае карыстаньне. Згодна вестак загадчыка бібліятэкі гэтага можна дабіцца. Пэўныя сьпісы такіх кніг можна расьсылаць мясцовым краязнаўцам або друкаваць на вокладцы часопісу. Такім чынам бібліятэка будзе абслугоўваць ня толькі сталіцу Беларусі, як гэта рабілі да рэвалюцыі ўсе цэнтральныя бібліятэкі, але і ўсю Беларусь, наогул. Я лічу, што ня трэба баяцца, што адна ці дзьве кнігі прападуць: гэта бывае і на месцы ў дзяржаўных бібліятэках і падругое, наколькі вядома, у Беларусі такіх выпадкаў злоўжываньняў ня мелі.

Апошняе гэта тое, што Цэнтральнае бюро краязнаўства павінна выканаць сваю задачу ў справе выданьня мэтодычнай літаратуры. Да гэтага часу апрача „Нашага Краю“ ня выдана ніводнай кнігі¹⁾. Я бяру на сябе смеласьць сьцьвярджаць, што калі Цэнтральнае бюро краязнаўства добра возьмецца за гэтую справу і калі Акадэмія навук выканае свае абяцаньні, дык грашовыя магчымасьці для выданьня мэтодычнай літаратуры знойдуцца ў больш чым выстарчальнай колькасьці. Уся справа толькі ў тым каб захацець наогул выканаць сваё абяцаньне і каб захацець выканаць задачу, якая пастаўлена першым і другім усебеларускімі зьездамі, якія адзначалі, што для краязнаўчай працы не хапае інструкцыйнага матэрыялу.

Разам з тым Цэнтральнае бюро краязнаўства павінна стаць навуковым цэнтрам у справе мэтодологіі краязнаўства; яно павінна быць ня

¹⁾ Пасьля канфэрэнцыі выйшла з друку і прадаецца ва ўсіх кнігарнях Дзяржаўнага выдавецтва першая беларуская кніжка па краязнаўству пад назвай „Краязнаўства“. М. Касьпяровіч і „Краязнаўства. Зборнік програм“, вып. I. Рэд.

толькі ўстановай, якая падагульвае працу краязведаў, арганізуе яе і кіруе ёю, але, разам з тым, павінна выпрацоўваць методы інтэнсыўных краязнаўчых досьледаў і методы спрошчанай працы, даступныя шырокім масам насельніцтва. Гэтым Цэнтральнае бюро краязнаўства прыйдзе да адной надзвычайна важнай задачы — да абслугоўваньня мясцовага краязнаўства кіраваньнем палявымі досьледамі.

Гэтыя новыя задачы, настойліва высунутыя сучасным станам краязнаўчага руху, пад ідэёвым кіраўніцтвам Комуністычнай партыі будуць выкананы з такім поспехам, як арганізацыйныя задачы ў мінулыя кругабегі.

Д-р Ів. Цьвікевіч.

Мэдычна-санітарнае вывучэньне раёну.

Зрабіць мэдыка-краязнаўчае абсьледваньне раёну магчыма толькі на працягу некалькіх год працы. Вялізарная колькасьць аб'ектаў вывучэньня, складанасьць і, самае галоўнае, навізна гэтае справы ўжо самі за сябе гавораць аб тым, што гэтую працу можна выканаць толькі калектыўным шляхам. Апроч таго, калектыў гэты павінен складацца ня толькі з працаўнікоў мэдычных. Тут павінны дапамагчы спэцыялісты розных галін навукі — гісторыкі, этнографы, філёлягі, прыродазнаўцы, эканомісты, пэдагогі, інжынэры і інш. Мала таго, трэба каб існаваў пэўны арганізуючы цэнтр, які-б кіраваў гэтай складанай працай, распрацоўваў методолёгію гэтага пытаньня, складаў дэталізаваныя схэмы вывучэньня, даваў аўтарытэтную навуковую кансультацыю ў процэсе працы, зьбіраў усе матэрыялы выкананых досьледаў і г. д. Здавалася-б нельга знайсці ці стварыць такую арганізацыю, якая-б адпавядала ўсім гэтым вымаганьням. А між тым гэтая арганізацыя, калектыўная масавая грамадзкая арганізацыя, ёсьць. Гэта — наша краязнаўчая арганізацыя на чале з Цэнтральным Бюро Краязнаўства пры Беларускай Акадэміі Навук.

На першы погляд можа каму і здасца, што справа мэдыка-санітарнага вывучэньня раёну не такая ўжо складаная і цяжкая. І запраўды: любы раённы доктар, каб пасьлаць справаздачу аб санітарным становішчы свайго раёну, піша яе на адным аркушы паперы і траціць на гэта мо' з гадзіну часу. У вышэйшых інстанцыях Нар. Кам. Аховы Здароўя чытаюць гэтую санітарную характарыстыку і бываюць надта здаволены, бо там апроч „літаратуры“ ёсьць і дакладныя статыстычныя даныя і наогул усё, што трэба па веданьні раёна.

У чым-жа справа? Пашто калі-б складанасьць працы, аб некалькіх гадох яе, аб калектыўе з розных спэцыялістаў, якім удзін чалавек на адным аркушы паперы і за гадзіну і ўсё, што трэба для санітарнай характарыстыкі, цэлага раёну, зьявіцца ў галавах і ў сэрцах людзей?

А сутнасьць аўтэнтычнага ў гэтым характарыстыка раёну толькі таго, каб яе падпісваў канцэлярыя і спрыяла чыныя ступеры. Яна мёртвая, фэрмальная, як і ўсе канцэлярыяны справаздачы. Там няма і атамусад таго, што мы краязнаўцы, лічымы навуковым дасьледаваньнем мясцовага матэрыялу. Ад такой санітарнай характарыстыкі для пацярпелых навукаў і для таго, каб вынавілі прычыны і фактары, якія спрыяюць разьвіццю і разьвіццю раёну і яго прыродна-матэрыяльнай, яго этнаграфічнай, культурна-гаспадарчай, насельніцтва. Там няма і ніякай

пэрспэктывы, ні дынамікі насельніцтва, ні яго быту, ні запраўднага твару раёну, ні канкрэтных вывадаў аб магчымасьці палепшэнь санитарнае яго становішча. Можна ўзяць сотню такіх справаздач з розных раёнаў і вам будзе здавацца, што ўсе яны напісаны з аднаго і таго самага.

Краязнаўча-санітарная характарыстыка раёну павінна быць такой, каб раён меў свой асаблівы санітарны твар, каб можна было акрэсьліць яго месца ў агульным санітарным малюнку акругі і рэспублікі. Краязнаўчае мэдыка-санітарнае апісаньне раёну мусіць быць нагэтулькі дэталёвым і канкрэтным, каб яго, фігурна кажучы, можна было памацаць пальцамі. А галоўнае, каб яно было навуковым, абгрунтаваным на вывучэньні, на бясспрэчных матар'ялах і лічбах.

У чым-жа навізна працы па санітарным вывучэньні раёну? Папершае, у тым, што такім вывучэньнем Беларусі да гэтых часоў ніхто не займаўся і краязнаўча-мэдычнай літаратуры па гэтым пытаньні няма. Трэба пачынаць на чыстым месцы, пачынаць з укладаньня плянаў і схэм дасьледваньня, з распрацоўкі мэтодолёгіі. гэтых досьледаў.

Навізна ў тым, што краязнаўча-мэдычная літаратура наогул бедная. Ці-ж ня дзіўным здаецца факт, што ў краязнаўчых часопісах, якія выдаюцца ўжо многа год, вы не адшукаеце аніводнага артыкула з мэдыка-санітарным зьместам?! Так у польскім замежным краязнаўчым часопісе „Ziemja“, які выдаецца ўжо 22 гады, няма аніводнага артыкула на мэдыка-краязнаўчую тэму. Пра санітарнае вывучэньне краю няма нічога і ў нашых савецкіх краязнаўчых часопісах, якія таксама існуюць па некалькі год: ні ў расійскай „Краеведение“ (8 год), ні ў украінскай „Краєзнавство“ (3 гады), ні ў туркменістанскай „Туркменоведение“ (3 гады). Толькі наш часопіс „Наш Край“ зьмяшчаў і зьмяшчае матар'ялы мэдычна-краязнаўчага характару. Гэтым „Наш Край“ закладае фундамент для разьвіцьця мэдычнай краязнаўчай літаратуры, без якой ня можа існаваць і само санітарнае вывучэньне краю.

Працу па мэдыка-краязнаўчым вывучэньні раёну трэба праводзіць двума шляхамі: 1) зьбіраньне, апрацоўка і скарыстаньне ўжо гатовых, сабраных папярэднімі дасьледчыкамі матар'ялаў, 2) непасрэднае, асабістае абсьледваньне раёну. Гэты другі шлях, бязумоўна, будзе пад сілу толькі калектыву дасьледчыкаў. Тут праца можа падзяляцца напрыклад, такім чынам, што адна частка калектыву вядзе абсьледваньне населеных пунктаў вясковага тыпу, другая — мястэчак, трэцяя — гарадоў. Або так, што адна частка дасьледчыкаў дае мэдыка-санітарную характарыстыку прыродных умоў цэлага раёну (санітарна-геаграфічны нарыс раёну — топографія, геолёгія, гідролёгія, клімат, флёра, фаўна, глеба і г. д.), другая частка дасьледчыкаў дае санітарна-эканамічную характарыстыку раёну (абавязкова з паказаньнем прычыннай сувязі з санітарным станам насельніцтва), трэцяя — грамадзка-культурную характарыстыку насельніцтва і г. д.

Раён, як аб'ект мэдыка-краязнаўчага вывучэньня, складаецца з трох элемэнтаў: а) паселішчаў вясковага тыпу (вёскі, хутары, засьценкі, савгасы), б) мястэчак і в) гарадоў.

Абсьледваньне і апісаньне паселішч вясковага тыпу можна рабіць паводле „Схэмы санітарна-бытавога дасьледваньня вёскі“, уложанай д-рам З. Магілёўчыкам і д-рам Ів. Цьвікевічам (выданьне Інстытуту Беларускае Культуры). Гэтую „Схэму“ можна скарыстаць цалкам, калі ідзе абсьледваньне вёскі старога тыпу. Для характарыстыкі новых

тыпаў сельскае гаспадаркі — колектыўнае і (комуна) савецкае — трэба дадаць у „Схэму“ новыя разьдзелы.

Колектыўная і савецкая сельская гаспадарка — гэта новыя, маладыя расткі соцыялістычнае сельскае гаспадаркі. Ём аддаецца шмат увагі з боку партыі, улады і савецкай грамадзкасьці. На іх нормальны рост, іх пашырэнне і посьпех ускладаюцца вялікія надзеі ў сэнсе соцыялістычнай перабудовы ўсяе нашае сялянскае гаспадаркі. З росквітам гэтых гаспадарак будзе паляпшацца эканомічнае становішча, як самай сялянск. гаспадаркі, так усяе дзяржавы. Колектыўная і савецкая гаспадарка на вёсцы павінны быць прыкладнымі, бездакорнымі ва ўсіх сэнсах, павінны вабіць і захапляць сялянскую грамадзкасьць. Зразумела, што і ў сэнсе мэдыка-санітарным гэтыя гаспадаркі мусяць быць узорамі для наўкольнага насельніцтва. Праз іх мы павінны праводзіць ідэі новага культурнага быту, ідэі санітарыі і гігіены.

Новай соцыялістычнай гаспадарцы трэба даць у „Схэме“ асобнае месца і праводзіць усебаковае мэдыка-санітарнае абсьледваньне іх з асаблівай увагай, асаблівай дакладнасьцю і даваць ацэнку з поўнай аб'ектыўнасьцю, грунтуючыся на правэранных, абгрунтаваных статыстычных даных. Падаючы санітарную характарыстыку колектыўнай і сав. гаспадарак (прырода, эканоміка, культурна-грамадзкі і бытавы стан), трэба абавязкова адзначыць іх становішча ў мінулым, г. зн. чым яны зьяўляліся ў пачатку свайго існаваньня, як расьлі, якія прычыны спрыялі або перашкаджалі іх разьвіцьцю і г. д. Таксама абавязкова ўвесь час даваць параўнаўчыя санітарныя характарыстыкі бліжэйшых сялянскіх гаспадарак старога тыпу, каб высветліць ці пашлі наперад новыя гаспадаркі ў мэдыка-санітарным, сэнсе ці не.

Ёсьць вядома, што ў кол. гаспад. і ў сав. гаспад. ўмовы жыльлёвыя і вадазабесьпека з боку санітарнага пастаўлены дужа дрэнна і таму мэдыка-санітарны аналіз гэтых бакоў новых гаспадарак павінен быць найбольш падрабязным. У санітарным апісаньні трэба паказаць як забясьпечаны работнікі новай гаспадаркі мэдычнай дапамогай, ці ёсьць там элементы новага грамадзкага быту — як дзіцячыя ясьлі, дзіцячыя пляцоўкі, гурткі фізкультуры, санітарныя тройкі, санасьветная літаратура і г. д.

У вывадах трэба пералічыць усе мерапрыемствы па паляпшэньні мэдычна-санітарнага стану новай гаспадаркі, прычым мерапрыемствы мусяць быць канкрэтнымі, рэальнымі, каб іх можна было правесці без вялікіх матар'яльных страт пры дапамозе самадзейнасьці самога насельніцтва.

Мы знарок робім акцэнт на мэдыка-санітарным вывучэньні новай соцыялістычнай гаспадаркі, бо нам трэба дасканала ведаць што мы будзем на вёсцы. Нам важна, каб гэтае новае было новым ня ў голым значэньні гэтага слова, але новым і лепшым. Каб новая гаспадарка навучала сялянства ня толькі таму, як арганізоўваць сельскую гаспадарку, але і таму як арганізаваць новы быт, як змагацца за культуру наогул і за санітарную культуру ў прыватнасьці. Спецыяльнымі досьледамі санітарнага стану коллект. і савецк. гаспадарак мы павінны разварушыць грамадскую думку і праканаць усіх, што і тым соцыялістычным гаспадаркам трэба даваць і дапамагаць ня толькі адсартаваным першагатунковым насеньнем, племенным быдлам, малатарнямі і трактарамі, але трэба даць туды кваліфікаваную мэдычную дапамогу, амбуляторыі, акушэрскія пункты, ясьлі, даць гігіенічныя ўмовы жыльля і быту вясковым рабочым і іх сем'ям. Соцыялістычны сельска-гас-

падарчы асяродак мусіць быць культурным ва ўсіх сэнсах — тады ён будзе жыццяздольным і апраўдае ўсе нашы надзеі.

Дзеля таго, каб улажыць санітарную характарыстыку вясковых паселішч данага раёну, няма патрэбы вывучаць усе вёскі, засьценкі, хутары, савецк. гаспадаркі гэтага раёну. Даволі дасьледваць мэдыка-санітарны стан найбольш тыповых паселішч, якія яскрава адлюстроўваюць санітарны твар вёскі. Калі розныя куткі раёну па прыродна-геаграфічных, эканомічных і культурных умовах моцна адрозьніваюцца паміж сабой, тады апроч агульнай санітарнай характарыстыкі трэба даць паасобнае апісаньне вёскі (засьценку, сав. гаспадаркі, коллект. гаспадаркі) — найбольш эканомічна адсталай, глухой, закінутай ад прамысловых і культурных цэнтраў, пастаўленай у найгоршыя ў даным раёне прыродныя ўмовы і г. д., а таксама апісаньне вёскі — з найлепшымі ў даным раёне прыроднымі, эканомічнымі і культурнымі ўмовамі.

Скончыўшы вывучэньне і апрацоўку матар'ялаў першага элемэнта раёну, трэба, калі ёсьць магчымасьць, даць, хаця-б кароткую, параўнаўчую мэдыка-санітарную ацэнку аналёгічнага элемэнта ў іншых раёнах акругі і ўсяе рэспублікі. Такім чынам мы акрэсьлім пэўнае месца данага раёну ў санітарнай карце акругі або рэспублікі. Адзначым тут да рэчы, што ў „Схэме па абсьледваньні вёскі“ няма ўказаньняў адносна зьбіраньня матар'ялаў для санітарна-бытавога кутка ў раённы краязнаўчы музэй.

У раённым краязнаўчым музэі павінны быць экспанаты, якія характарызуюць санітарны быт вёскі. Напрыклад, санітарныя ўмовы выхаваньня дзяцей можна паказаць экспанатамі рознага віду сысак — з каровінага вымя, з шматочкаў, у якія завінуты пажаваны хлеб або каша (сусла), экспанатам „бутэлеккі“ для малака — з каровінага рогу, экспанатам калыскі, экспанатамі розных цацак і г. д.

Сюды можна дадаць экспанаты дзіцячай вопраткі ў розныя гады жыцьця, экспонат пасудзіны, у якой мыюць дзіцё (начоўкі), фотографічныя здымкі розных абставін жыцьця, пры якіх гадуюцца вясковыя дзеці.

Мэдыка-санітарнае вывучэньне другога элемэнта раёну — мястэчка можна рабіць таксама паводле „Схэмы санітарна-бытавога абсьледваньня вёскі“, прычым скарыстаць „Програму вывучэньня мястэчка“ Г. Аляксандрава („Наш Край“ № 2 1928 г. Там-жа ў канцы нумару паданы сьпіс літаратуры пра беларускія мястэчкі).

Калі ў мястэчку ёсьць большы ці меншы лік рамесьнікаў або саматужных прадпрыемстваў, то тут на адно з першых месцаў выступае санітарнае абсьледваньне гэтых груп насельніцтва і гэтых прадпрыемстваў. Аб'ектамі вывучэньня павінны быць:

1) *самі прадпрыемствы* ў сэнсе санітарна-гігіенічнай характарыстыкі — памяшканьне, двор, умовы працы рабочых, асобна жанчын і падлеткаў, мерапрыемствы па ахове працы, шкоднасьці тае ці іншае працы;

2) *рабочая сіла* — фізычны стан рабочых (асобна жанчын і падлеткаў), захворваемасьць і пастаноўка мэдычнай дапамогі, гігіенічныя і санітарныя ўмовы жыльля рабочых, санітарна-гігіенічная характарыстыка грамадзкага і сямейнага быту рабочых (фізычны і культурны адпачынак, харчаваньне, партыйная і грамадзкая нагрузка ў рабочых, альгоголізм, становішча жанчыны і дзяцей у рабочай сям'і). Усе гэтыя характарыстыкі павінны быць цесна ўвязаны з эканомікай, абгрунто-

ваны статыстычнымі данымі. Тут трэба паказаць абароты прадпрыемства, чысты прыбытак яго, памер сродкаў, якія адлічаюцца на паліпшэнне быту рабочых, які від працы пераважае—ручны ці машынны, зароботная плата рабочых розных кваліфікацый, бюджэт гэтых рабочых, якая частка бюджэту ідзе на культурныя патрэбы рабочай сям'і, культурны ўзровень рабочых і г. д.

З тае прычыны, што ў мястэчку ёсць доктарскі пункт, дзе концэнтруюцца ўсе даныя мэдыка-санітарнага характару, па разьдзелу XII памянёнае „Схэмы“ трэба зрабіць дасьледваньне больш падрабязнае, больш шырокае, абгрунтаванае на лічбовых даных, скарыстаўшы для гэтага мясцовую мэдыцынскую сілу.

Мястэчка зьяўляецца месцам гандлю і кірмашоў для наўкольных вёсак. Як вядома, гандаль у крамах, асабліва спажывецкіх, а яшчэ болей гандаль на кірмашох—спрыяе пашырэньню розных хвароб, эпідэміяў. Дзеля гэтага пры мэдыка-санітарным абсьледваньні мястэчка трэба пільную ўвагу зьвярнуць на санітарна-гігіенічныя ўмовы гандлю. Тут трэба даць санітарныя характарыстыкі прыватных коопэрацыйных крам, кірмашовых ятак і ручнога гандлю каля фурманак на рынку.

Трэцім і апошнім асноўным элементам, які павінен падлягаць абсьледваньню пры мэдыка-санітарным вывучэньні раёну—будзе горад.

Санітарна-гігіенічная характарыстыка гораду павінна будзе складацца з аддзелаў географічнага, эаэномічнага і культурна-бытавога. Ён уяўляе прыродныя (геалягія, клімат, гідралёгія, флёра), шляхі зносінаў, насельніцтва і яго быт, прамысловасьць і гандаль, дабрабыт гораду і гарадзкая гаспадарка цалкам—усё гэта трэба абсьледваць у санітарна-гігіенічным разрэзе.

Усюды пажадана адзначаць былы, дорэвалюцыйны дабрабыт гораду і паслярэвалюцыйны дасягненьні ў галіне дабрабыту.

Асобнае месца ў вывучэньні павінна мець санітарна-гігіенічнае абсьледваньне новых (калі яны ёсць) рабочых пасёлкаў і новых будынкаў з кватэрамі для рабочых. Характарыстыка гэтых аб'ектаў дасьледваньня мусіць быць дэталізаванай і дужа дакладнай, каб паказаць грамадзкасьці як ідзе нашае пролетарскае будаўніцтва: адпавядаюць будынкі і кватэры для рабочых апошняму слову санітарнае тэхнікі ці мы будзем пастарасьвецку, паўтараючы агідныя памылкі, а часам і тэндэнцыі старых дорэвалюцыйных інжынэраў-архітэктараў.

Ня менш увагі і месца трэба аддаць санітарна-гігіенічнаму абсьледваньню фабрык і заводаў, якія ёсць у горадзе. Калі прамысловое прадпрыемства вялікае, прыдзецца даваць санітарную характарыстыку па кожным цэху асобна, перш чымся зрабіць агульную ацэнку ўсяго прадпрыемства. Абсьледваньне рабочае сілы як у сэнсе ўмоў працы на прадпрыемстве, так і ў сэнсе жыллёвых умоў рабочых трэба рабіць таксама па цэхавым прынцыпе, каб атрымаць больш дакладныя, навуковыя рэзультаты.

На падставе санітарных характарыстык паасобных элементаў раёну—паселішч вясковага тыпу, мястэчак і гораду—можна ўжо даць агульны мэдыка-санітарны малюнак раёну, як цэлага. У гэтым падсумаваньні санітарных даных трэба дасканала выявіць прычынную залежнасьць мэдыка-санітарнага стану раёну з вытворчымі сіламі прыроды, з эканомікай і культурным узроўнем насельніцтва гэтага раёну.

У вывадах трэба даць у канкрэтнай форме пералічэньне мясцовых і агульна-дзяржаўных (каштарыхных) мерапрыемстваў, якія маглі-б палепшыць санітарна-бытавы стан вывучанага раёну.

Д. М. Васілеўскі.

Поэма „Тарас на Парнасе“ ў краязнаўчым асьвятленьні.

Поэма „Тарас на Парнасе“ найбольш вядомы ў народзе мастацкі твор, ён пашыраўся пераказным і рукапісным спосабам. У 90-х гадох XIX стагодзьдзя гэта быў адзіны твор, які прарываў ланцугі панаваньня ў нас расійскае школы. Поэма пашыралася ў тысячах сьпіскаў сярод вучняў і будзіла пачуцьцё краёвасьці, сузнаньне нашых асаблівасьцяў у мове, быце. Праз школу поэма трапляла ў хату селяніна і цвёрда там асядала.

У той час, калі расійскія шовіністыя пашыралі думку, што беларусы—няздольнае, выміраючае племя, што для яго актывізацыі неабходна памяшаць кроў беларуса і расійца шляхам колёнізацыі апошніх на Беларусь, поэма нейкай сваёй сонечнасьцю разганяла сумныя думкі мужыка, падтрымлівала веру ў народныя здольнасьці сярод мясцовай інтэлігенцыі.

Праслухаўшы „Тараса“, селянін думаў: няхай сабе сьмяюцца з мужыка паны, але наш просты палясоўшык заслужыў павагу „багоў“; якія там былі багі—хто іх ведае. Але нашы скокі—шануюць самі багі. Мы ня горш за людзей! Інтэлігенту беларусу падабалася лёгкасьць узьбіраньня Тараса на Парнас: калі розныя там пісакі „друг дружыцы выціскаюць кішкі, аж нехта з прамеж іх пішчыць“, ён „чуць ня чуць прабраўся“ і ўзьлез на гару, зайшоў у хату багоў. Ёсьць здольнасьці і сілы сярод сялянства!

Рос дабрабыт краіны, шырылася поэма ў друку. Першы раз поэма была надрукавана ў 1889 г., у 37 № газеты „Минский Листок“. Акадэмік Карскі зазначае, што мова гэтага выданьня ўзята „з гаворкі Віцебскае губэрні“. (Белорусы т. III, в 3. ст. 79. увага).

У 1890 годзе поэма была перадрукавана ў № 37 газеты „Смоленский Вестник“. У 1896 г. вышла паасобным выданьнем: „Тарас на Парнасе“. Віцебск, стр. 15. У гэтым-жа годзе М. В. Доўнар-Запольскі зьмясьціў у „Витебских Губернских Ведомостях“ артыкул „В. Дунин-Марцынкевич и его поэма „Тарас на Парнасе““. Цікавасьць да поэмы асабліва праявілася ў Віцебску. У гэтым-жа 1896 г. Е. Радзіміч (Раманаў) перадрукаваў поэму ў зборніку „Из міра русских народных преданий. Милостивый Осип, или милости хочу а не жертвы“. У 1898 г. поэма „Тарас на Парнасе“ вышла ў Віцебску другім, а 1910 г.—трэцім выданьнем пад рэдакцыяй А. Р. Пшчолко. У 1902 г. поэма надрукавана Е. Раманавым у г. Магілеве. У гэты-ж час В. Шадурскі напісаў на Віцебшчыне оперу „Тарас на Парнасе“. У 1909 г. поэма зьявілася ў некалькіх выданьнях: лацінкай і кірыліцай у выданьні „Нашае Хаты“, ў Вільні, а ў Кіеве ў зборніку „Довнар-Запольский М. В. Исследования и Статьи т. I“, выданьне А. П. Сапунова. Перадрукаваны артыкул аб прыналежнасьці поэмы В. Дуніну-Марцынкевічу. У 1910 годзе поэма надрукавана ў газэце „Наша Ніва“, а ў 1917 г. вышла ў Менску асобнае выданьне поэмы ў выдавецтве „Вольная Беларусь“. У 1919 г. ў Вільні поэма надрукавана ў „Выпісах з Беларускае Літаратуры“ М. Гарэцкага. У 1920 г. зьявілася асобнае выданьне поэмы ў Коўне. З 1923 г. поэма вельмі пашырана ў школах БССР праз „Выпісы з

Беларускае Літаратуры". Такім чынам, поэма паводле свайго пашырэння сярод насельніцтва Беларусі займае першае месца ў нашай літаратуры.

Да 1909 году поэма мела пераважнае пашырэнне ў Віцебскай губэрні: тут яна вытрымала 3 асобныя выданні, асобнымі адбіткамі: з газеты „Витебскія Губернскія Ведомости“ з артыкулу Доўнар-Запольскага і ў зборніку Е. Раманова — „Милостивый Осип“. У Магілёве, Менску, Вільні, Смаленску за гэты час поэма ня мела асабліва шырокага пашырэння ў друку. У рукапісных сьпісках поэма разышлася па ўсёй Беларусі, але найбольшае пашырэнне поэма мела на Віцебшчыне: рэдка знаходзіўся грамадзянін на вёсцы, які-б ня знаў поэмы напамяць. З фальварку і сяла поэма перайшла і абсталявалася ў хаце селяніна.

Аўтар поэмы вельмі цікавіў дасьледчыкаў. Пад рукапіснымі сьпіскамі поэмы стаялі прозьвішчы: А. Міцкевіча, В. Дуніна-Марцынкевіча, В. Сыракомлі, Равінскага.

Проф. Доўнар-Запольскі, а ўсьлед за ім М. Гарэцкі гатовы прызнаць аўтарам поэмы В. Дуніна-Марцынкевіча. Акадэмік Карскі зусім слухна зазначае, што паводле свайго зьместу і галоўнае стылю поэма не падобна да вядомых нам твораў Марцынкевіча. Е. Раманаў выказаў думку, што поэму напісалі студэнты Горы-Гарэцкага Земляробчага Інстытуту, мовай з магілёўскімі асаблівасьцямі. Гэтыя погляды дагэтуль яшчэ існуюць у гісторыі беларускае літаратуры.

Е. Раманаў зусім правільна лічыў мову поэмы галоўнай адзнакай месца нараджэння яе аўтара.

Дарэволюцыйны стан мовазнаўства на Беларусі не даваў дасьледчыкам мажлівасьці дасканала падыйсьці да разьвязаньня пытаньня аб тым, на мове якой губэрні напісана поэма. „Словарь Белорусского Наречия“ Насовіча зьмяшчае пераважна моўнае багацьце заходняе часткі б. Магілёўскай, Менскай губ. і старадаўных актаў. Цяпер з выданьнем „Віцебскага Краёвага Слоўніка“ М. Касьпяровіча ёсьць пэўная мажлівасьць дакладна вызначыць мову поэмы. „Смоленский Областной Словарь“ Дабравольскага добра вычэрпвае мову беларусоў Смаленшчыны.

За аснову мы ўзялі тэкст поэмы ў „Выпісах з Беларускае Літаратуры“, 1923 г.

Параўнаўшы моўнік поэмы з трыма гэтымі слоўнікамі беларускай мовы, можна будзе вызначыць географічна мясцовасьць Беларусі, дзе ўжываюцца дасюль тыя словы, якія ёсьць у поэме.

„Ці знаў хто, братцы з вас Тараса,
У палясоўшчыках што быў?
На Пуцявішчы, у Апанаса
Ён там ля лязьні блізка жыў“.

Географічнае пашырэнне „лазьні“ выключае цэлы шэраг мясцін з нашага разгляду. Лазьні пашыраны вельмі густа на паўночным усходзе Беларусі, дужа рэдкі на поўдні нашага краю.

„І войт ні разу ня збрахаў, —
Затоя-ж ён балота званьня
Да цёмнай ночы пільнаваў“.

Два словы: „збрахаў“ у сэнсе аблаяў і „балота“ — лес маюць такое значэньне, як у поэме, толькі ў „Віцебскім Краёвым Слоўніку“, прычым тут гэтыя словы запісаны ў Сіроцінскім і Сеньненскім раёнах.

Віцеб. акругі (ВКС ст. 32, 42). У Слоўніках Насовіча і Дабравольскага гэтыя словы маюць іншае сэнсавое адценьне.

„На самага Кузьму-Дзям'яна
Пайшоў я ў пушчу паміж мхоў“

„Пушчы паміж мхоў“ таксама вельмі часта сустракаюцца на поўначы Беларусі. На паўдні Беларусі балоты часцей бываюць травяныя, а не амшары. У Слоўніку Насовіча слова „пушче“ зусім няма, а ў „Віцебскім Краёвым Слоўніку“ яно мае такі-ж самы сэнс, як і ў поэме.

„Аж тут—Лоп-лоп! Цераз дарогу
Як бышам цецярук зляцеў.
Злажыўся стрэльбай—кляпсы!—
Ня паліць, Крамзель з другога—не пачэ!“.

Такія напоўпрыказкі, напоўпрыслаўі, як: „Лоп-лоп, ляцеў-ляцеў, крамзель, бразь, авохці мне!“ зьяўляюцца самай пэўнай адзнакай гаворкі беларуса б. Віцебскай губэрні. Вядомы этнограф М. Нікіфароўскі запісаў іх вельмі многа¹⁾, ёсьць гэтакія слоўцы ў слоўніку Касяпяровіча. У Насовіча і Дабравольскага такіх злучэньняў слоў няма.

„Ляцеў ці доўга я, ці мала
таго ніяк не ўцямлю“.

Слова „ўцяміць“ ёсьць толькі ў „Краёвым Слоўніку“ і запісана ў в. Пожынкі, Сеньненскага раёну (ст. 325), у Насовіча запісана слова „цяміць“ у такім сэнсе, як у поэме. У „абласным“ слоўніку гэтага слова няма.

„Рукой паскробшы каля вуха,
Дабыў з табакай рагавень,
І храпы напіхаў цяртухай“.

Рагавень—выраб з рогу, вельмі пашыраны прадмет ужытку сярод паляўнічых, курцоў і табаканюхаў. „Цяртуха“—гэта слова папала ў „Краёвы Слоўнік“ з Кузьняцоўскага раёну (341). У Насовіча гэтае слова не запісана.

„Стаяў я доўга і дзівіўся,
Разявіў зяпу і глядзеў!
Аж вось аткулёка зьявіўся—...
Хлапчына.“

Усе гэтыя сказы і слоўцы паходзяць з Віцебшчыны. Слова „зяпа“ ўжываецца толькі на Віцебшчыне, запісана ў Сеньненскім раёне, у слоўніку Насовіча гэтага слова няма.

„А не, дык, дадушы, у газэце
Я вас аблаю на ўвесь сьвет“

„Дадушы“—тыповая бажба сялян Віцеб. губ.: У „Краёвы Слоўнік“ трапіла з вескі Сіроцінскага раёну, Віцеб. акругі, у слоўніку Насовіча няма, а ёсьць—„далібог“,—аднасэнсавое слова.

На грошы ў тронкі тут гуляюць
Парнаскі хлопцы-дзяцюкі.

¹⁾ Працы Катэдры Этнографіі, т. I, сш. I—81. Записки С. З. О. Н. Р. Г. О. т. I, 2, 3, 4; „Крывіч“ № 1 (7) 13—23, 1924 г.

Вядомая гульня ў „тронкі“ вельмі пашырана ў Віцебскай губэрні; на Магілёўшчыне гэтая гульня была вядома ў Сеньненскім і Аршанскім паветах. Далей, на поўдзень, відаць, гэтая гульня ня так вядома, бо Насовіч ня ведаў гэтае гульні, у яго Слоўніку гэтага слова няма. У „Слоўніку“ М. Каспяровіча гэтае слова запісана ў Межаўскім і Чашніцкім раёнах. Прычым самае слова ня дужа знаёма было ўкладальніку: „Тронка 1) плод картофеля, 2) ручка перочиннага ножа“. „У маім нажы касцяная тронка“: гэта ня ўся аправа нажа, а кулька на канцы аправы. Плод бульбы сталі зваць гэтым словам пазней за яго падабенства да тронка—галькі, якімі гуляюць на грошы ў „цот і лішку“. Гэтая гульня, здаецца, апісана ў нашай этнографічнай літаратуры, загэтым мы ня станем яе апісваць. Цяпяр гэтая гульня ўжо выходзіць з ужытку.

„Хто піпку, хто сьмяецца,
А іншы песьню бурузьдзіць“

Слова „бурузьдзіць“ запісана ў в. Стралкі, Беш. раёну („В. К. С“ ст. 46).

Цэлы шэраг іншых слоў: „хадакі, сьпіца, восьці жур, атопак“, якія мы сустракаем у поэме, ёсьць у „Віцебскім Краевым Слоўніку“ і няма ў „Словаре белорусского наречия“. Усе гэтыя словы запісаны ў раёнах, якія ляжаць каля г. Віцебску. Дзеля гэтага зусім натуральна дапушчэньне, што аўтар поэмы „Тарас на Парнасе“ быў родам з Віцебшчыны.

Некаторыя стравы, якія паднасілі багом на Парнасе, вельмі пашыраны ў Віцебскай губэрні: Кулеш з скваркамі—у Полацкім і Дрысенскім павеце; а „з пастаялкай жур сыюдзёны“—у Віцебскім і Бельскім павеце. „Казака і Плясуха“—вельмі пашыраныя скокі на Віцебшчыне. Сучасны стан беларускай этнографіі не дае нам акрэсьленых межаў ужываньня страў, скокаў і гульняў на Беларусі. Дзеля гэтага на падставе толькі моўнага і этнографічнага матар’ялу, нельга сказаць, упэўнена, што поэма напісана ў Віцебску. Але на падставе гэтага матар’ялу трэба адхіліць існаваўшыя дагэтуль думкі аб аўтарах поэмы. Акадэмік Карскі зусім правільна адзначыў, што мова першага выданьня поэмы ўзята з гаворкі Віцебскае губэрні. У аснаўным мова поэмы носіць вопратку віцяблянкі пасья прыгонных часоў.

Вёска Пуцявішча ў межах этнографічнае Беларусі сустракаецца толькі ў б. Віцебскай губэрні. Варта толькі прагледзець сьпіскі паселішчаў Віленскай, Віцебскай, Менскай, Магілёўскай губэрняў дзярэволюцыйных часоў. У б. Менскай губэрні мы адшукаем: Пуцяты, Пуцілава, Пуцілкавічы, Пуцікава, Пуціна, а ў б. Магілёўскай губэрні: в. Пуцяціна, Пуцятаўку, Путнікі, Пуцімель, Пуціцу.

А в. Пуцявішча ляжыць у 18 кілёмэтрах на поўнач ад г. Віцебску. Можна думаць, што аўтар поэмы добра ведаў ваколіцы г. Віцебску. У сучасны момант гэтая вёска налічвае да 9 двароў, а ў палове XIX стагодзьдзя тут павінна была быць 1-2 хаты. Ведаць такую дробную вёску маглі толькі суседзі. Гэтым самым падмацоўваецца думка, што поэма напісана асобай, якая добра ведала мову, быт і вёскі Віцебшчыны.

Зразумела, гэта ня былі ні Міцкевіч, ні Сыракомля, ні Равінскі, ні Дунін-Марцынкевіч. Гэтыя аўтары пасялілі б Тараса ў знаёмай вёсцы сваёй мясцовасьці, уклалі б яму мову сваёй ваколіцы. Зусім беспадстаўная думка аб тым, нібы аўтарамі поэмы былі студэнты Горы-

Гарэцкага земляробчага інстытуту. У інстытуце вучыліся панічы з усёе Беларусі, Украіны, Польшчы, Расіі. Чаму-ж гэтая моладзь павінна была пісаць, як думаў Е. Раманаў, поэму на гутарцы Магілеўскае вёскі? За час навучання ў Горках яны не вывучалі мову сялян Магілеўскай губэрні; іх цікавіла толькі глеба, гаспадарка. Вёска перш за ўсё прываблівала іх станам сваёй гаспадаркі. Як нараджэнцы розных краін, студэнты ведалі гаворкі сваёй старонкі. Мінчук, смалянцы, віленец, украінец ужываў-бы мову сваёй радзімы. Так што аўтарства студэнтаў беспадстаўна. Краязнаўцы, якія даследвалі жыццё студэнтаў у Горках перад паўстаннем, не напалі на яўныя сьляды беларускіх гурткоў сярод студэнтаў. Былі гурткі вывучэння нямецкае, французкае, ангельскае мовы, розныя агронамічныя гурткі мелі краязнаўчы ўхіл. Былі політычныя, нацыянальныя гурткі. Але беларускіх літаратурных гурткоў ня знойдзена. Такім чынам, аўтар „Тараса на Парнасе“ ў сьвятле краязнаўства ўяўляецца такім: знаў добра мову вёскі Віцебшчаны часоў скасавання прыгону: „аўсяныя бліны“ хутка па вызваленні ад прыгону сталі выціскацца з ужытку прыварачнымі блінамі. Бываў у ваколіцах г. Віцебску—Пуцавішча відаў. Добра разбіраўся ў спляценнях асабістых адносін расійскіх і польскіх літаратараў. Але самая поэма пісалася ім у далёкім ад Беларусі краі, дзе ня было тых жудасных малюнкаў прыгоннага быту, якія на кожным кроку сустракаліся ў нас.

Калі перабраць па адным усіх пісьменьнікаў і поэтаў, якія пісалі беларускія вершы і жылі ў Віцебску каля 60 гадоў XIX стагодзьдзя, то ўвага даследчыка спыняецца на 2 асобах: Арцэме Дарэўскім-Вярызе і Гераніме Марцынкевічу. Г. Марцынкевіч пісаў вершы на польскай мове, але прабаваў свае сілы і ў беларускай камэдыі. У 1861 г. яго камэдыя „Аказія пад Палкаўніцамі“ была пастаўлена на сцэне дваранскага клюбу Віцебску. Ставіў камэдыю гурток аматараў пад кіраўніцтвам другога вядомага тады пісьменьніка Арцёма Вярыгі¹⁾. Да нас дайшло некалькі зборнікаў польскіх вершаў Г. Марцынкевіча, польская мова яму была зручней беларускай. Геранім Францавіч Марцынкевіч служыў памоцнікам начальніка стала ў Віцебскім Губэрскім дэпутацкім сабранны, па роду сваёй службы не сустракаўся з сялянамі, дзеля чаго прыходзіцца адкінуць думку аб яго аўтарстве.

Арцём Ігнатавіч Вярыга-Дарэўскі, радзіўся, выгадваўся і да 47 год жыў на Віцебшчыне. Добра ведаў жыццё і мову беларускага селяніна, быў вядомы шырокаму колу інтэлігенцыі сваімі народніцкімі спачуваннямі і палкімі вершамі аб народнай волі. Сучасьнікі звалі яго—„Наддзвінскі Дудар“. За арганізацыю і шчыры ўдзел у паўстанні з мэтай адраджэння Беларусі А. Вярыга быў высланы царскім урадам у Забайкалле, адбыў 8 год у катаржных работах і памёр у Іркуцку ў 1884 г. Вядомы беларускі бібліограф Р. Зямкевіч адшукаў успаміны этнографа М. Маркса—віцебляніна. Маркс паведамае, што ён прывёз з Сібіры, па сьмерці А. Вярыгі, рукапіс яго твору „Тарас на Парнасе“ і надрукаваў яго ў газэце „Минский Листок“ за 1889 г. № 37. Акадэмік Карскі адзначае мову гэтага выданьня поэмы, як узятую з гаворкі Віцебскае губэрні. Такім чынам гэтая вестка пацвярджаюцца адзнакамі мовы выданьня. У лісьце да А. Шлюбскага ад 11/V 1928 г. Рамуальд Зямкевіч піша: „Раней 1884 г. гэты твор нідзе ў друку не ўспамінаецца. Усе вэтэраны-паўстанцы 1864 г.,

¹⁾ З лісту 6. Зямкевіча—А. Шлюбскаму ад 25/VII 1927 г.

якія вярнуліся з Сібіры і якіх я тут у Варшаве пытаўся аб К. Каліноўскім ды Арцёме Вярызе-Дарэўскім у адзін голас кажуць, што „Тарас на Парнасе“ яго (Вярыгі) твор і дэклуюць: „Міцкевіч, Пушкін, Каханоўскі і Гогаль шпарка каля нас прайшлі, „як павы, на Парнас“.

Ясна, што поэма напісана А. Вярыгай-Дарэўскім. Можна думаць, што канчаткова апрацавана поэма ў Сібіры, гэта адлюстравалася ў багатым жыцці, ежы, быту сялян, якія выведзены ў поэме пад відам багоў. Такі сялянскі дабрабыт Арцём Ігнатавіч бачыў толькі ў Сібірскай вёсцы, дзе ня было прыгону. За час доўгага пакутвання на катарзе і ў высылцы Арцём Ігнатавіч адарваўся ад жыцця беларускае вёскі і думаў, што, пасыла скасавання прыгону селянін зажыў на Беларусі так багата, як і сібірак.

Выкарыстаная літаратура.

- Е. Карский. Белорусы т. III, в. 3.
 М. Гарэцкі. Гісторыя беларускай літаратуры.
 Проф. М. Піотуховіч. Нарысы па гісторыі беларускай літаратуры.
 Слоўнікі: „Словарь белорусскаго наречия“ И. Носовича, „Віцебскі Краёвы Слоўнік“ М. Касцяровіча, „Смоленский Областной Словарь“ Добровольскаго.
 Сьпіскі паселішчаў Віленскай, Менскай, Магілёўскай, Віцебскай, Смаленскай губерняў, выданьні Губ. Статист. Камітэтаў да рэволюцыі.
 Памятная кніжка Віцебскай губ. за 1861 г.
 Працы катэдры этнографіі т. I, ІБК.
 Записки СЗОИРГО № 1, 2, 3 і 4.
 Крывіч № 1. 1924 г.
 Асобныя выданні поэмы „Тарас на Парнасе“. Вільня 1909, Віцебск 1910, Менск. 1917 г. Выпісы з беларускае літаратуры 1923 г.
 Газета „Савецкая Беларусь“ ад 1/IV 1928 г.
 Лісты Р. Зямкевіча да А. Шлюбскага ад 25/VII 1927, 11/V 1928 г.

С. Баркоўскі.

Аб краязнаўстве ў дзіцячым малюнку.

Дзіцячая творчасць ва ўсёй сваёй рознастайнасці складае вялікую цікавасць для розных навуковых нагляданняў і вывадаў. Над яе вывучэннем працуе шмат работнікаў розных навуковых галін. Паказчыкам гэтага можа служыць шматлікая літаратура па психалёгіі дзіцячага ўзросту, творы пісьменьнікаў (Талстога, Горкага, Верасаева, Веч. Іванова і інш.), творы мастакоў і г. д.

Але з усіх відаў дзіцячае творчасці асабліва шмат увагі ў сучасны момант зварачаецца на дзіцячыя малюнкі. На дзіцячыя малюнкі ніхто ўжо не глядзіць цяпер як на мазьню, якая не заслугоўвае ўвагі дарослых людзей. Наадварот, цяпер дзіцячыя малюнкі збіраюць і іх вывучэннем займаюцца прадстаўнікі самых розных галін—пэдалёгіі, этыалёгіі, біалёгіі, фізіалёгіі, сацыалёгіі, гісторыі ды інш.

Паасобныя віды дзіцячай творчасці і, у прыватнасці, дзіцячы малюнак нязвычайна цікавы і для краязнаўцы. Запраўды, дзеля таго, каб лепш і ўсебакова абмаляваць свой край, краязнаўца не павінен грэбаваць чым-небудзь, не заслугоўваючым увагі, гэта папершае; па-другое—у сваёй працы краязнаўца ёсць амаль гэтакі-ж навуковы працаўнік, як і спецыяліст і вучоны, а калі яно так, то для яго дзіцячая творчасць ня ёсць некаштоўны матар’ял.

Важнасьць вывучэння краянаўцамі аднаго з бакоў дзіцячае творчасці, і якраз дзіцячае этнографіі, добра даказвае Г. Вінаградаў, аўтар цікавай кнігі: „Дзіцячы фальклёр і быт“, (Іркуцк. 1925). Аб неабходнасьці вывучэння краянаўцамі дзіцячай этнографіі кажа і Селінаў, аўтар каштоўнай працы: „Культуразнаўства ў краянаўчай працы“ (археолёгія, гісторыя, музэйная справа). (Ленінград. Выд. Брокгауз-Эфрона. 1928). Што-ж тычыцца дзіцячага малюнку непасрэдна, то і тут ёсьць навучальная праца. П. Ф. Трэбухоўскага: „Краязнаўства ў дзіцячым малюнку“ (Іркуцк. Выд. Сэкцыі навуковых працаўнікоў Працасьветы. 1925). Гэты беглы нарыс літаратуры сведчыць, што дзіцячая творчасць можа і павінна быць аб'ектам вывучэння для краянаўцы.

Ці адбываецца падобная праца краянаўцамі на Беларусі? Судзячы па матар'ялах, зьмешчаных у часопісе „Наш Край“ і па выданай у Беларусі літаратуры трэба адказаць адмоўна. Ці зьяўляецца гэта нормальным зьявішчам?—Зразумела, не. Дзеля гэтага мы і заклікаем краянаўцаў Беларусі, асабліва краянаўцаў-настаўнікаў узяцца за вывучэнне творчасці беларускага, яўрэйскага, польскага і расійскага дзіцяці. Хаця законы разьвіцця душэўнага жыцця дзіцяці і расійскага і беларускага аднолькавы, усё-ж між імі ёсьць некаторая розьніца. Болей ад таго ёсьць розьніца між дзяцьмі розных мясцовасьцяў тэй-жа Беларусі. Гэтая розьніца ня ёсьць вынікам нацыянальных асаблівасьцяў, а ёсьць вынік уплыву прыродных мясцова-бытавых умоў. (Соцыяльнае становішча дзіцяці адыгрывае таксама не апошнюю ролю, але адзнакі яго на дзіцячай творчасці для ўсіх мясцовасьцяў аднолькавы). Крайнаўчы ўхіл сучасных програм прымушае быць краянаўцам ня толькі настаўніка, але ў некаторай меры і вучня. Робячы цэлы шэраг экскурсій пры прапрацоўцы розных комплексаў і пытанняў, вучні часта свае ўражаньні і нагляданьні фіксуюць у малюнку. Дзякуючы гэтаму, у руках настаўніка штогодна зьбіраецца шмат цікавых дзіцячых малюнкаў, якія паказваюць прыроду, быт, грамадзкія падзеі і г. д. данай мясцовасьці. Гэты каштоўны для краянаўцаў матар'ял, як відаць, гіне задарма, калі ня лічыць тую невялікую колькасць дзіцячых малюнкаў, што захоўваюцца ў Пэдагагічным кабінэце Менскай Акруговай Інспэктурь Нарасьветы (пры цэнтральным ДOME Працасьветы ў Менску). Ня кажучы ўжо аб тым, што кожны пэдагог павінен ведаць і разумець дзіцячы малюнак, бо праз яго змога лепей зразумець даволі значны круг зьяваў дзіцячай псыхікі, настаўнік павінен хаваць і любіць дзіцячы малюнак і ў інтарэсах краязнаўства. Праўда, школьны дзіцячы малюнак мае на сабе адбітак уплыву настаўніка і школьнай праграмы, і найбольш каштоўным зьяўляюцца тых дзіцячых малюнкаў, якія выкананы дзяцьмі самастойна ці ў межах школы, ці па-за ёю, усё-ж і школьныя малюнка дзяцей маюць каштоўнасьць, як сыры краянаўчы матар'ял. Доказам правільнасьці гэтага палажэньня можа служыць хача-б вышэйназваная праца Трэбухоўскага.

Пададзеныя Трэбухоўскім 10 малюнкаў дзяцей ва ўзросьце ад 10 да 14 год аднэй з Іркуцкіх школ яскрава пацьвярджаюць правільнасьць высунутуга ім палажэньня, што „дзіцячы малюнак ёсьць для краянаўцы вялізарная скарбніца, у якой могуць быць такія каштоўнасьці, якіх у іншым месцы краянаўца не сустраэне“. Усе гэтыя малюнка былі зроблены пад кіраўніцтвам Трэбухоўскага і пры яго бліжэйшым удзеле, як працаўніка катэдры графічных мастацтваў пэдфаку Іркуц-

кага Унівэрсytэту і былі зьмешчаны на краязнаўчай выстаўцы ў Іркуцку, дзе яны былі разьмяркованы па наступных 20 сэрыях: 1) Розныя здарэньні; 2) прадстаўленьні і забавы; 3) гульні і спорт; 4) рэчы хатняга ўжываньня; 5) хатні быт; 6) хатняя жывёла; 7) рынак; 8) чалавек; 9) фізвыхаваньне; 10) памяшканьне чалавека; 11) установы і прадпрыемствы; 12) жыцьцё вуліцы; 13) жыцьцё ракі; 14) сьвята працы; 15) сьмерць У. І. Леніна; 16) шляхі зносін; 17) рэчы вартыя ўвагі; 18) чалавек у прыродзе; 19) досьлед псыхолёгіі; 20) аналіз формы. Пададзеная разьмеркаваньне дзіцячых малюнкаў паводле названых сэрыяў можа служыць узорам і для краязнаўцы-настаўніка пры яго клясыфікацыі дзіцячых малюнкаў. Гэты падзел з некаторымі зьменамі, менавіта зьнішчэньнем сэрыяў 19 і 20, як чыста пэдалёгічных і дадаткам новай сэрыі: „10 год кастрычніка“, нельга ня прызнаць удалым і можна цалкам ужыць. Настаўнік-краязнаўца павінен зразумець іх каштоўнасьць і пачаць зьбіраньне і вывучэньне дзіцячых малюнкаў, а гэта ў сваю чаргу дапаможа лепш паставіць справу барацьбы з графічнаю няпісьменнасьцю. Дзеля таго, каб павесьці працу па вывучэньні дзіцячых малюнкаў, настаўнік-краязнаўца мае патрэбу ў падручніках: кнізе і праграме. Апрача вышэйназваных кніг вельмі карысна для яго будзе пазнаёміцца яшчэ з кнігаю. І. Рыбнікава: „Дзіцячыя малюнкi і іх вывучэньне“ (Дзяржвыдат, 1926), якая пакажа на важнасьць дзіцячых малюнкаў і дасьць уяўленьне аб існуючых мэтодах вывучэньня дзіцячых малюнкаў. Дык вось, больш увагі дзіцячаму малюнку, больш увагі творчасьці дзяцей. Настаўнік-краязнаўца адгукнецца на гэты заклік, а гэтую мэту наш артыкул і мае.

МАТАР'ЯЛЫ 3 МЕСЦ.

Т. П. Кулакоў.

Эканомічны стан Азарыцкага раёну, Мазыр-скай Акругі.

(Кароткі нарыс).

Азарыцкі раён знаходзіцца ў поўночна-ўсходняй частцы Мазыр-шчыны. Раён склаўся пры раёнаваньні БССР у 1924 г. з даўняй Азарыцкай воласьці, часткі Рудабельскае б. Бабруйскага павету і частак валасьцей: Крукавіцкае, Карпавіцкае і Даманавіцкае Рэчыцкага павету. У 1927 годзе да раёну далучана яшчэ тры вескі: Курын, Пу-хічын і Гаток ад Бабруйскае акругі. Мяжуеца раён з Бабруйскаю акругаю на поўначы і захадзе, з Каленкавіцкім раёнам — на ўсходзе і поўдні і з Капаткевіцкім раёнам — на паўднёвым захадзе. Тэрыторыя раёну займае прастору ў 1012 кв. вёрст. Раскідана тэрыторыя вакол свайго цэнтру м. Азарыч нераўнамерна: бліжэйшая мяжа да Каленка-віцкага раёну знаходзіцца ад цэнтру — на адлегласьці 12—14 вёрст у ўсходнім кірунку, а ўсе астатнія межы — на адлегласьці 28—30 вёрст. Сярэдняя адлегласьць паселішч ад цэнтру раёну — 19—21 вяр. У ад-міністрацыйных адносінах раён падзяляецца на 13 сельсаветаў, якія маюць наступную сярэдняю адлегласьць ад цэнтру раёну:

1. Азарыцкі бел. сельсавет	0 вёрст.	ад м. Азарыч.
2. Азарыцкі яўр.	"	"
3. Валосавіцкі	"	12
4. Грабіеўскі	"	22
5. Савіцкі	"	15
6. Крукавіцкі	"	5
7. Кабыльшчанскі	"	15
8. Людзьвінаўскі	"	23
9. Давыдаўскі	"	24
10. Марцінаўскі	"	12
11. Асташкаўскі	"	28
12. Навасёлкаўскі	"	10
13. Хаміцкі	"	7

Па колькасьці гаспадарак і насельніцтва самымі большымі сель-саветамі зьяўляюцца: Асташкаўскі, Валосавіцкі, Людзьвінаўскі і Крука-віцкі, якія налічваюць ад 500 да 600 гаспадарак, а самыя меншыя

Азарыцкі і Давыдаўскі яўрэйскія сельсаветы, у першым 240 гасп., а ў другім—124. У сярэднім-жа на адзін сельсавет прыпадае 438 гаспадарак.

Шляхі зносін і рынкі. Праз усходнюю частку раёну праходзіць заходняя чыгунка з ст. Астанкавічы, але апошняя як станцыя абслугоўвае толькі Давыдаўскі, Людзьвінаўскі і Асташкаўскі сельсаветы, а астатняя частка раёну абслугоўваецца разьездам Халоднікі (Каленк. раён) тэй-жа чыгункі, на адлегласьці 23 вёр. ад м. Азарыч. Чыгунка дае заробак частцы насельніцтва раёну шляхам падвозкі дроў і іншых лесаматар'ялаў. З шляхоў акруговага значэньня трэба адзначыць: Кацярынінскі шлях, які праходзіць з Мазыра на Жлобін і дарогу, што злучае г. Мазыр і Бабруйск. Кацярынінскі шлях перасякае раён у ўсходня-паўночным кірунку. Масты і грэблі па дарогах акружнага значэньня знаходзяцца ў добрым становішчы. Дарогі мясцовага значэньня даюць магчымасьць зносіцца з цэнтрам раёну ўсім насялёным пунктам на працягу ўсяго году. Раньняе вясною і ўвосень дарогі бываюць гразкімі, а ў летні час дужа пышчанымі. Водныя шляхі ў раёне адсутнічаюць.

Галоўнымі рынкамі для раёну да раёнаваньня 1924 году зьяўляліся г. Бабруйск і Каленкавічы, і толькі часткова м. Азарычы. З утварэньнем-жа ў м. Азарычы раённага цэнтру, м. Азарычы стала прыцягваць да сябе больш прадаўцоў і пакупцоў. Гэтаму садзейнічае значнае разьвіцьцё коопэрацыі, якая маецца ў м. Азарычах трох відаў: спажывецкая з 4 крамамі, сельска-гаспадарчая і саматужніцкая. Першыя дзьве вядуць загатавіцельныя опэрацыі ўсіх відаў сельска-гаспадарчай вытворчасці. Таксама ёсць у м-ку загатавіцельны пункт Мазырскага аддзяленьня дзяржаўнага беларускага гандлю. Усё гэта спрыяе м. Азарычам стаць запраўдным эканамічным цэнтрам раёну. Два разы ў год у м. Азарычы адбываюцца значныя кірмашы. Таксама кірмашы адбываюцца ў сьвяточныя дні і па нядзелях.

Глебы і клімат раёну. Пераважнымі відамі глебы ў раёне зьяўляюцца супяшчаныя ў паўночна-ўсходняй частцы раёну і суглінкавыя ў паўночна-заходняй частцы. Сустрэкаюцца падзольныя глебы і шматпясчоў па раёне. Рэльеф раёну лёгка-хвалісты з значным паніжэньнем на поўдзень. Апошняя вызначаецца кірункам працякаючых праз раён рэчак: Уны, Вішы і Трэмі, якія прарэзваюць раён з поўначы на поўдзень.

Клімат раёну дазваляе разводзіць усе тыповыя для Беларусі расьліны і дае магчымасьць ім даспяваць. Значных засух у раёне ня бывае. Здараюцца вымачкі на нізкіх глебах. Часам замаразкі вясновыя (у маі і чэрвені м-цах) шкодзяць гародніне і садовіне. Больш падрабязных вестак аб клімаце прывесці немагчыма з тае прычыны, што досьледы і назіраньні па гэтай частцы яшчэ нязначныя.

Насельніцтва і яго занятакі. Усяго насельніцтва ў раёне на 1 студзеня 1928 году налічвалася 31036 чал., з якіх мужчын 14939 і жанчын 16097. Разьмешчана насельніцтва ў 195 паселішчах рознага тыпу.

Нацыянальны склад насельніцтва наступны:

Беларусаў	Яўрэяў	Украінцаў	Расійцаў	Палкаў	Іншых	Усяго
28841	1858	172	12	150	3	31036

Беларусы жывуць выключна ў вёсках. З агульнага ліку яўрэйскага насельніцтва 1858 чалавек, у мяст. Азарычы жыве 1150 ч., у Давыдаўцы (тып м-ка) 623 ч., а астатнія раскіданы адзіночнымі сем'ямі па вёсках. Палякі жывуць у паселішчах шляхецкага тыпу (засьценкі). Украінцы зьяўляюцца перасяленцамі з Кіеўшчыны і Валыншчыны.

Натуральны рух насельніцтва паводле сталых вестак заг'с'у РВК за тры гады характарызуецца наступнаю табліцаю:

Г А Д Ы	Лік насель- ніцтва	Нарадзі- лася	Памерла	Выехала з раёну	Прыеха- ла ў раён	А д б ы л о с ь я	
						Шлю- баў	Разво- даў
1925	30334	1329	515	—	—	218	24
1926	30948	1356	559	114	—	229	36
1927	31036	1401	516	174	—	248	30

З прыведзенай табліцы можна бачыць, што прырост насельніцтва ў год на 1000 ч. дае 44 чал., а сьмяротнасьць 17 чалавек. У апошнія гады нараджаюцца зьмяншаецца, дзякуючы пашырэнню абортату, якія практыкуюць і выскочныя жанчыны. Так паводле даных Азарыцкай раённай абортату зроблена ў 1925 г.—26, у 1926 г.—39, у 1927 г.—53 і за 9 м-цаў 1928 г.—67, трэба дадаць яшчэ абарты „саматужным парадкам“. Сярод паміраючых шмат малых дзяцей, якія гінуць ад дрэннага догляду.

Да выехаўшых з раёну адносяцца перасяленцы ў Крым і Сібір. Перасяленьне выклікана недахопам зямлі і нізкаю якасьцю яе для сялянства і скарачэньнем прыватнага гандлю сярод яўрэйскай часткі насельніцтва.

Асноўным відам заняткаў насельніцтва раёну зьяўляецца земляробства з ухілам да жывёлагадоўлі. Толькі яўрэйская частка насельніцтва ў вялікай большасьці займаецца промысламі, рамёсламі і гандлем, але апошні від заняткаў прышоў да поўнага заняпаду, і гандляры часткаю пакінулі раён, а часткаю падшукалі іншую працу.

З тае прычыны, што земляробства пры тэй пастаноўцы, у якой знаходзіцца ў сучасны момант, ня можа задаволіць усіх патрэб гаспадаркі, частка з іх шукае падсобных відаў заняткаў. Такімі лічацца: заробкі ў лесе: рубка, рэзка і возка дроў і іншых лесаматар'ялаў. На гэтую працу, пачынаючы з глыбокай восені і на працягу ўсёй зімы, шмат людзей адпраўляецца за межы раёну ў лясныя мясцовасьці. Саматужная прамысловасьць разьвіта слаба і мае характар абслугоўваючы і то часткаю патрэбы насельніцтва. Вядзецца яна прымітыўным спосабам. Найбольш пашыранымі саматужнымі промысламі зьяўляюцца: сталярныя, бандарныя, кавальства, выраб цэгля, калёсных рамёства, чоска воўны, шаветства, кравецтва, пячкурства і інш.

Сельская гаспадарка. Уся зямельная плошча раёну налічвае 97856 дзесяцін і разьмяркоўваецца па ўгодзьдзях так:

У год	Сяліба	Ралля	Сенажаць	Лес і хмы- зняк	Выган і інш.	Пяскі і не- разьмерк.	Усяго ўдоб- най	Наўдобнай	
Дзес. . . .	1604	15790	12800	25723	12394	29545	86137	1179	Мат. Земадзелу

З разгляду гэтых лічбаў відаць, што пры наяўнасьці ў раёне 31036 чал. насельніцтва, разьмяркованых у 5700 гаспадарках усяе зя-

мельнае плошчы, приходзіцца на 1 чал.—3,15 дз., на 1 гаспадарку—17,17 дз.; ральлі на 1 чал.—0,50 дз., на 1 гасп.—2,77 дз. і сенажаці 0,41 дз. на 1 чал. і 2,24 дз. на 1 гаспадарку. Такім чынам, забяспечаньне зямельнаю плошчаю гаспадарак у некаторай меры можна лічыць здавальняючым, але, маючы на ўвазе нізкую якасьць глебы, нерацыянальнае выкарыстаньне зямельных угодзьдзяў і наогул адсталася вядзеньне паляводзтва, трэба сказаць, што неадкладна вымагаецца прыняцьце мер да рацыянальнага выкарыстоўваньня закінутых частак зямельнае плошчы. Сенажаці ў раёне займаюць 15% усяе зямельнае плошчы. Па якасьці сенажаці ў пераважнай большасьці балотныя, заліўных лугоў зусім няма. Догляду за імі ніякага. Мэліюрацыйная справа ў раёне пачала разьвівацца толькі з 1926 году і вынікі яе пакуль што нязначныя.

Усяго гаспадарак па раёне на 1 студзеня 1928 году налічвалася 5700, якія паводле соцыяльнага складу разьмяркоўваюцца так:

Кулацкіх	Заможных	Вышэй сярэдніх	Бядняцкіх	Батрацкіх	Саматужных	Колектывных	Гандлёвых	Сярэдніх	Іншых	Усяго	
1	48	274	2597	39	185	1	58	2299	198	5700	Матар'ялы РВК.

Забяспечаньне зямлёю гаспадарак наступнае: беззямельных—257, маючых да 1 дз.—408, да 3-х дз.—2738, да 5 дз.—1610, да 10 дз.—645 і звыш 10 дз.—42. Зямлякарыстаньне ў раёне мае наступны малюнак: цэраспалосных гаспадарак—3970, хутарскіх—1609, пасёлкавых—120 і колектывных—1. Пераважнаю формаю зямлякарыстаньня, як відаць з паказаных лічбаў, зьяўляецца падворна-вучастковая, цэраспалосная. Дальнязямельле ў такіх гаспадарак дасягае ад 3 да 5 вёрст. Сьстэма паляводзтва застаецца ў большасьці трохпольнаю, але ня ў чыстым відзе. Земляробы, пашыраючы пасяўную плошчу, пачынаюць больш выкарыстоўваць папаравыя кліны пад засеў лубіну і сьрадэлы. Шматполье пачынае прабіваць сабе дарогу галоўным чынам у пасёлкавых гаспадарках, так у 1925 годзе на шматполье пераведзена 7 гасп., у 1926 г.—10, у 1927—9 і намечана ў 1928 годзе 21 гасп. Нельга сказаць, што пераведзеныя гаспадаркі на шматполье поўнасьцю замацоўваюць сьвазварот. Травы сеюць, але пасеў мае выгляд вуглавога травасеяньня. Тлумачыцца гэта малазямельлем, нізкаю якасьцю глебы, якія ня могуць задаволіць правільнага чаргаваньня культур. Пасяўная плошча з 12662,4 дз. у 1926 годзе дасягнула ў 1927 г. 14982,27 дз.,—павялічылася на 18,3%.

Разьмеркаваньне пахатнай плошчы пад асобныя культуры за 1927 год мае ў % такі малюнак:

Назва культур	%	Назва культур	%	
Жыта	52	Гарох	0,2	Матар'ялы аграпункту.
Бульба	12,2	Лён	4,9	
Пшаніца	3,6	Чачавіца	0,3	
Авёс	5	Травы розн.	0,9	
Ячмень	4,4	Лубін	0,5	
Грэчка	11,4			
Проса	4,6	Усяго	100	

Засеў кармовых траў і зялёнага ўгнаення, якія да рэвалюцыі ў сялянскіх гаспадарках раёну не высяваліся, пачынаючы з 1925 году ў параўнаньні з 1927 годам даюць такі рост:

Назва	1925	1926	1927	
Канюшына .	7,40	14,5	30	Паказаны ў дзесяцінах. Матар'ялы аграпункту.
Віка . . .	3,60	17,3	50	
Сэрадэла .	2,7	19	80	
Лубін . . .	2,39	27	80	

Пераважнымі культурамі застаюцца зернавыя і найбольшы % займаюць такія культуры, як жыта—52⁰/₁₀₀ і грэчка—11,4⁰/₁₀₀; гэта тлумачыцца тым, што яны могуць расьці на больш лёгкіх пяшчаных глебах і не патрабуюць сьвежага ўгнаення (жыта). Ураджай культур паводле даных аграномічнага пункту ў раёне за 4 гады быў наступны:

Гады	Жыта	Авёс	Грэчка	Пшаніца	Ячмень	Бульба	Лён	Проса	Канюшына	
1924	36	15	12	25	12	400	30	—	—	Паказаны з 1 дз. у пудох. Матар'ялы аграпункту.
1925	45	40	35	40	35	600	20	—	—	
1926	38	45	25	40	42	700	40	60	200	
1927	60	50	20	35	70	700	40	45	225	

Тэхніка палявое гаспадаркі і апрацоўка зямлі. У цэраспалосных гаспадарках звычайна ўгнойваюцца кавалкі зямлі бліжэйшыя да сялібы і на іх высяваюцца больш каштоўныя культуры. Хутарскія і пасёлкавыя гаспадаркі размяркоўваюць угнаеньне больш роўнамерна на ўвесь участак зямлі. Недахоп гною ў гаспадарках вымагае скарыстоўваць яго пад культуры, патрабуючыя толькі сьвежага ўгнаення як напр.: ячмень, авёс, пшаніца, гародніна і бульба. Жыта сеюць пасья яравых і на аддаленых землях. Папаравы клін выкарыстоўваецца пад выпас быдла, часткаю засяваецца травамі і потым ідзе пад жыта.

Гной кладуць на той самы кавалак праз 3-4 гады. Зялёнае ўгнаеньне паступова пашыраецца, а штучнае „праў грамадзянства“ не атрымала. Праводзяцца покуль што вопыты на дасьледчых палях аграноміях.

Апрацоўка глебы прымітыўная: аднаконным і двухконным плугам, апошні ў больш моцных гаспадарках. Працоўная сіла: коні і валы, апошніх ужо мала, на 100 гасп.—26 пар. Бораны жалезныя і нязначная частка драўляных. Узворваецца глеба ад 2¹/₂ да 3 вяршкоў. Скародзяць пахаць у сярэднім да 3 сьлядоў. Апрацоўка глебы пад азіміну пачынаецца з 20—25 ліпня. Уздым папару ў сярэдзіне жніўня. На зімовы папар аруць кавалкі прызначаныя для пасеву бульбы і лёну. Пад ярыну пачынаюць араць спачатку красавіка. Сяўба ўсіх культур праводзіцца ручным спосабам з каробкі. Звычайна сеюць як яравыя, так і азімыя культуры ў 2 тэрміны: раньні і праз 2-2¹/₂ тыдні—позьні. Збор ўсіх відаў ураджаю толькі ручным спосабам. Малацьба

цэпам у бяднейшых гаспадарак, а ў моцных ужываецца малатарня. Машынізацыя сельскае гаспадаркі раёну ў сучасны момант абмяжоўваецца наступным: Трэраў—3, малатарань—252, веялак—67, сячкарак—105. Трактара ў раёне ня бачылі. Наогул трэба сказаць, што машынізацыя гаспадаркі досыць слабая.

Жывёлагадоўля. У раёне пашыраны такія віды жывёлы: коні, быдла, сьвіньні і авечкі. Коні і валы, як адзначана вышэй, зьяўляюцца працоўнаю сілаю ў гаспадарцы. Каровы і дробнае быдла трымаюцца як для малака, а галоўнае для гною. Забясьпечанасьць гаспадарак жывёлаю, паводле справаздачы РВК на 1927 год, мае такі малюнак: на 100 гаспадарак прыпадае:

1. Коняй працоўных	70	8. Цялят	32
2. „ маладняка	19	9. Сьвіней дар.	123
3. Жарабят	6	10. Подсьвінкаў	81
4. Валоў працоўных	26 пар	11. Парасят	170
5. Быкоў	11	12. Авец	225
6. Кароў	155	13. Ягнят	95
7. Нецеляй	43		

Значнае скарачэньне ўсіх відаў жывёлы за час імперыял. і грамадзянскай вайны ўжо можна лічыць адноўленым за кошт маладняка, як гэта відаць з наступнай табліцы:

Гады	Коняй			Валоў		Кароў			Сьвіней		Авец		
	Працоўных	Маладн.	Жараб.	Прац.	Маладн.	Дойных	Нецеляй	Малад.	Даросл.	Малад.	Даросл.	Малад.	
1925	3618	554	292	3173	650	7930	2042	1089	5446	5315	16619	5078	Матар. агран. і земад-дзелу.
1926	4019	653	330	2576	1089	8874	2532	1025	6165	5423	13516	5757	
1927	4037	731	502	2875	2234	11660	2643	1790	7003	4653	13874	5670	

Пераходзім да разгляду асобных парод жывёлы. Коні пераважна мясцовай пароды. З палепшаных парод—мэтысаў ёсьць 7 жарабцоў і 31 кабыла. Мясцовая парода больш падыходзіць для гаспадаркі тым, што патрабуе мала ўходу за сабою, задавальняецца мясцовымі грубымі кармамі і выносьліва да працы. Каня, як галоўную працоўную сілу, даглядаюць лепш, чым іншую жывёлу і трымаюць яго ў больш цёплым хляве. Даглядае за канём сам гаспадар. Кормяць сенам, вобмешкаю з коласу з бульбаю, а часамі і з мукою. Авёс даюць пры цяжкіх працах. Вясною і летам пасуць і падкармливаюць толькі ў час працы.

Быдла разводзяць пераважна мясцовай дробнай чырвонарабай пароды. Звычайная карова важыць у сярэднім 13—17 пудоў, гадавы ўдой—35—45 вядзёр малака ў сезон. Запускаюцца каровы перад ацёлам ад 3 да 5 м-цаў. З палепшанай мешанай пароды ёсьць у раёне 13 быкоў (бугаі) і да 50 кароў, галоўным чынам у шляхты. Догляд за быдлам патрабуе неадкладнага паляпшэньня: трымаюць у халодных хлявах, якія вясною часта раскрыты, бо салому зьдзіраюць на харчы. Кормяць быдла пачынаючы з паловы лістапада да паловы красавіка, а

астатною частку году трымаюць на выпасе. Даюць трушанку—60% саломы і 40% сена, салому аўсяную, прасяную, грачанку і ячменіцу даюць бяз сена. Сена звычайна балотнае, бо мурожнае застаўляецца каню і авечкам. Рэдка ў якіх гаспадарках каровам і толькі дойным даюць бульбу да 5 фун. у дзень. Кармушак у хлявох няма, харч кідаецца ў вугал. Праўда, дзякуючы прасоўваньню аграномічных ведаў у гущы сялянства, ёсьць у малой колькасьці гаспадарак больш перадавых (пасёлкавыя), у якіх больш-менш здавальняючы догляд за быдлам, але гэта покуль што адзінкі.

Дрэнны догляд за быдлам тлумачыцца, у сэнсе харчаваньня, галоўным чынам, недахопам сенажаці і нізкаю якасьцю гэтых сенажацей.

Месцам збыту быдла зьяўляюцца коопэратывы, якія скупляюць быдла ў вялікай колькасьці, як для ўнутранага ўжытку раёну, а таксама для адпраўкі ў гарады. Продаж быдла пачынаецца з весні, прадаюцца звычайна старыя голавы і падрасткі-бычкі.

Сьвіньні ў раёне гадуюцца таксама мясцовой доўгалагай пароды, малапрадукцыйныя. Сьвінагадоўля выключна абслугоўвае патрэбы мясцовага насельніцтва. Вывазу прадуктаў сьвінагадоўлі, за выключэньнем хіба шчаціны, не назіраецца. Харчаваньне сьвіней: надворных кормяць мякінаю з падмешкаю бульбы, на сала пачынаюць адкармливаць ад 1 да 2 год. Кормніка харчуюць у хаце тры разы ў дзень. Даюць бульбу з мукою. Адкорм цягнецца ад 4 да 6 месяцаў. Сярэдняя вага ўбойнае сьвіньні 4—7 пудоў.

Гадоўля авець носіць выключна спажывецкі характар: мяса, скура і воўна ідуць для хатніх патрэб.

Вельмі нязначная колькасьць авец збываецца на рынак.

Птушніцтва. З свойскіх птушак разводзяць выключна курэй. Гусі-качкі і індыкі сустракаюцца вельмі рэдка. Звычайна ў кожнай гаспадарцы можна знайсці ад 7 да 12 курыц. Яйкі збываюцца праз коопэрацыю. Цэны на яйкі ўвясну 25—30 коп., а пад восень—да 50 кап. дзесятак. Догляд за курамі дрэнны. Летам іх зусім ня кормяць. Зімою трымаюць у хаце пад печкаю. Кормяць грэчкаю і ячменем. Даход ад курыцы ў год 40—45 яек.

Пчалаярства. У раёне пчалаярства носіць аматарскі характар. Кожная вёска налічвае 3—5 пчалаводаў, якія маюць па 10—15 калод на дрэвах пры сялібе і ў лесе. Пчалаярству шмат шкоды прынесла польская окупацыя. Амаль усе пчолы былі тады зьнішчаны. Адраджэньне пчалаярскае справы пачынаецца з 1923/24 году. У сучасны момант пчалаярства налічвае 968 сямей, з іх у рамачных вульлэх 57 сямей. У 1927 годзе арганізавана раённае пчалаярскае таварыства, якое аб'яднае 36 пчалаводаў і распачала працу па пашырэнні і наладжваньні пчалаярскае справы ў раёне.

Гародніцтва. Гародніцтва ў раёне мае выключна спажывецкі характар. Кожная гаспадарка мае невялічкі гарод, які выкарыстоўваецца ў напрамку задавальненьня сваіх патрэб. Выгляд большасці сялянскіх гарадаў дрэнны і часамі ня можа задаволіць спажывецтва самой гаспадарскай сям'і. Галоўнымі гароднымі культурамі сялянскіх гарадаў зьяўляюцца: капуста, буракі, гуркі, цыбуля, моркаў, часнок і інш. Лепш удаецца—буракі, цыбуля, капуста, горш—гуркі і моркаў.

Лепшымі гарадамі лічацца гарады ў шляхты і пасёлкаўцаў на былых нетрудавых землях. Гэтая частка гаспадароў збывае частку гародніны на ўнутраны раённы рынак. Дрэннае становішча гародні-

цтва тлумачыцца няўмелым доглядам, позняю пасадкаю і дрэннымі сартамі насення. Скардзіцца на няўгноеннасць гарадаў падстаў няма, бо гной на гароды падкладаецца штогодна і добрай якасці.

Садоўніцтва. Агульная плошча, занятая садамі, выражаецца ў 82,75 дзес., з якіх пад дзяржаўнымі—38,75 дз. і ў сялян 44 дз. Дзяржаўнымі садамі зьяўляюцца ранейшыя памешчыцкія сады, усе яны зараз знаходзяцца ў арэндзе. Сады гэтыя раней у памешчыкаў насілі характар не прамысловых, а больш зьяўляліся аматарскімі. У іх няма сталага падбору асортывенту плодовых дрэў. Значнае месца ў садох адведзена дэкарацыйным дрэвам: ліпе, топалю, бэзу і розным ягадным кустом. Сялянскія сады ў дарэволюцыйны час прадстаўлялі садзікі ад 10 да 15 дрэў. Плошча іх па раёне з 1917 па 1927 год узрасла з 28,5 да 44 дзесяцін. Пашырэнню садовае плошчы спрыяе: добрыя кліматычныя ўмовы, зацікаўленасць з боку насельніцтва, крэдытныя ўмовы набыцця сажанцаў праз сельска-гаспадарчую коопэрацыю і адпаведная дапамога аграпункту. Сучаснае становішча садоў у раёне носіць выключна спажывецкі характар. Дзяржаўныя сады задаваліся ў першую чаргу патрэбы мясцовага рынку і ў вельмі мізэрнай колькасці адпраўляюць садавіну за межы раёну. Даход у раённы бюджэт ад садоўніцтва ў 1927 годзе даў 1315 руб. 45 кап.

Коопэрацыя і гандаль. У дарэволюцыйныя часы ўвесь гандаль знаходзіўся ў прыватных руках. Коопэрацыя пачала зьяўляцца з 1918 г., але грамадзянская вайна, окупацыя немцамі і палякамі прыпынілі арганізацыю коопэрацыі аж да 1923 году. Пачынаючы з 1923/24 году справа коопэрацыі пачала посоўвацца наперад. У сучасны момант у раёне ёсць сельска-гаспадарчыя таварыстваў з крэдытнымі функцыямі—2, спажывецкіх таварыстваў—3 з 6 аддзяленнямі і 1 саматужніцка-прамысловае т-ва ў м. Азарычы. Праца ўсіх відаў коопэрацыі характарызуецца наступным:

Назва таварыстваў	Пайшчы-каў	Паявага ка-піталу	Сярэдні пай	Лік крам	Звароты за 1927/28 год	Увага:
Азарыцкае спаж. т-ва . .	1318	9058,30	6,95	5	150548,90	На 1/X 1928 г.
Карпавіцкае	826	4870,07	5,90	3	72315,40	
Ламавіцкае	802	4662	5,81	3	76000,0	
Азарыцкае с.-гасп. т-ва .	1433	10763,70	7,51	2	150850,32	
Давыдаўскае	433	3360,01	7,70	2	53729,25	
Азарыцкае прам. сам. . .	164	1182,38	7,20	1	30096,31	
Усяго	4976	33896,46	41,07	16	533540,18	

Усяго коопэравана па лініі спажывецкай—51% насельніцтва і па сельска-гаспадарчай 32% насельніцтва. Спажывецкія і сельска-гаспадарчыя т-вы разгарнулі шпаркую працу па загатоўках збожжа-сыравіны. Што тычыцца прыватнага гандлю, дык ён ў раёне сваю ролю згубіў і прадстаўляе дробныя крамкі да 8 штук у раёне і да 35—40

карабейнікаў, якія працуюць па ўмовах з коопэрацыйнымі арганізацыямі.

Прамысловасць. Буйнае дзяржаўнае прамысловасці ў раёне няма. Прамысловасць мясцовага раённага значэння складаецца з 1 паравога млына, які знаходзіцца ў карыстанні Давыдаўскай сельска-гаспадарчай арцелі, 1 смалакуранага заводу (пабудаваны ў 1927 г.) і цагельнага заводу (адрамантаваны капітальна ў 1927 г.). Умовы для развіцця смалакуранага і цагельнага заводу досыць спрыяючыя і пабудову іх трэба лічыць сваечасовай. У бягучым годзе Азарыцкае сельска-гаспадарчае т-ва адчыніла маслабойны завод і чарапічна-бетонны завод.

Прыватная прамысловасць носіць дробны саматужніцкі характар і складаецца: з 6 паравых млыноў, 72 ветракоў, 1 вадз. млыну з сукнавальняю, ваўначосак 21 (3 конных), крупарушак 45 (конных з іх 18), маслалоек 9 (цяпер зачынены), гарбарань 8 (зачынены) і 1 смалакуранны завод. Паказаныя прадпрыемствы абслугоўваюць выключна мясцовае насельніцтва. Памольны збор ад усіх млыноў раёну здаецца ў коопэратыве, чакаецца паступленне ад яго да 12-13 тысяч рознага збожжа—у бягучым годзе.

Саматужнікаў розных прафесій налічваецца на раёне: краўцоў—70, шаўцоў—107, будаўнікоў—60, кавалёў—61, калеснікаў—50, сьлесароў—5, шапачнікаў—4, пячуроў—52, бандароў—129, загатоўшчыкаў—5, токараў—2, каменьшчыкаў—1, аўчынікаў—6; значная частка саматужнікаў раскідана па раёне, а добрая частка жыве ў м. Азарычы, дзе ёсць саматужніцка-прам. т-ва, якое дапамагае саматужнікам у сэнсе задавальнення іх неабходнымі матэрыяламі і прыладамі.

З мінеральных выкапняў у раёне ёсць: залежы чырвонае, блакітна-зялёнае гліны, торфу і жалезнае руды; праўда, сталых доследаў гэтых мінеральных багаццяў яшчэ не праводзілася. Падрабязна аб іх можна прагледзець матэрыялы, сабраныя краязнаўчым таварыствам і апублікаваныя ў „Нашым Краі“ артыкул: Жалезная руда на Мазыршчыне, А. Крукоўскага ў № 8-9—1926 г. і № 1—1928 г. яго-ж артыкул „Карысныя выкапкі“ (на Мазыршчыне) (Н. Кр. № 8-9. 1928 г.).

Аркадзь Хазанаў.

Г. Гарадок Віцебскае акр.

Г. Гарадок—адзін з раённых цэнтраў Віцебскае акругі ляжыць пад 55°28' паўдн. шырыні і 47°41' усходняй даўжыні, на абодвух берагох р. Гаражанкі, якая ўваходзіць у вадазбор Заходняй Дзвіны, на адлегласці 36 кл. ад Віцебску, 552 кл. ад Ленінграду і 560 кл. ад Масквы.

Г і с т о р ы я.

Покуль што няма пэўных вестак калі заснаваўся г. Гарадок. Арцыбашаў у сваёй працы „Павествование о России“ лічыць, што Гарадок ёсць тое самае, што і Гарадзец—удзел Полацкага князя Валадара Глебавіча, аб чым гаворыцца ў летапісу пад 1161 г. Але гэтае тлумачэнне іншыя гісторыкі лічаць няправільным. Першыя верагодныя весткі аб Гарадку мы маем у 1650 г., калі ён ужо быў у складзе

Польшчы. З прывілею, які даў кароль Ян Казімер прайсаслаўным жыхаром на падставе Збароўскага дагавору, мы можам бачыць, што тады ў Гарадку была Ільлінская царква, якую захапілі вуніаты і якую трэба было вярнуць прайсаслаўным.

Гістарычнае жыццё Гарадка было цесна звязана з лясам Езярышча (таксама Віц. акр.), якое было важным умацаваньнем Польшчы, яе аванпостам на мяжы з Масквой. Езярышча некалькі раз разбуралася. Першы раз яго разбурыў Іван Грозны ў часе Лівонскай вайны, але яно было адбудавана. Другі раз яго разбурыў і на гэты раз канчаткова цар Аляксей Міхайлавіч. Польскі ўрад, кіруючыся нейкімі стратэгічнымі меркаваньнямі, перанёс умацаваньне на месца сучаснага Гарадка і пабудаваў яго на ўзвышаным беразе р. Гаражанкі. Да нашых дзён захаваліся руіны гэтага ўмацаваньня. Каля ўмацаваньня і формавалася гарадзкі цэнтр.

У 1772 г. пры разьдзеле Польшчы Гарадок, як належачы да ўсходняй Беларусі, быў далучаны да Расійскай імперыі. Тады, як відаць, і было расфармавана ўмацаваньне. З гэтага часу ён знаходзіўся ў складзе Расіі. У 1777 г. Гарадок, як павятовы горад, увайшоў у склад Полацкай губ.,—пазьней намесьніцтва. У 1796 г., калі была створана Беларуская губ., ён застаўся павятовым горадам. У 1802 г. Гарадок стаў павятовым горадам Віцебскай губ.

Па офіцыйных вестках 1780 г. у горадзе было 400 жыхароў (з іх 146 беларусаў, 194 яўрэі) і гандлёвы зварот яго быў 10000 руб. Гарадоцкія купцы гандлявалі з Рыгай. З 1781 г. Гарадок меў гэрб.

Трэба падкрэсьліць такія факты з гісторыі Гарадка за XIX ст.: у 1831 г. была халера, з ліку 123 хварэўшых памерла 15; у 1841 г. быў зацьверджаны плян гораду (копія пляну ад 1863 г. знаходзіцца ў раённым краязнаўчым музэі); 15 траўня 1863 г. Гарадок і яго павет былі абвешчаны на ваенным становішчы з прычыны паўстаньня.

Падзеі 1905 г. адбіліся і ў Гарадку: было наладжана некалькі мітынгаў і пачалі працаваць падпольныя гурткі.

Рэвалюцыя 1917 г. ускалыхнула грамадзкасьць: зьявіліся політычныя партыі, з якіх найбольш уплыву меў „Бунд“. Пачала выдавацца газэта „Известия Городокского Совета“—усяго вышла 6 №№. Кастрычнікавая рэвалюцыя прайшла без перашкод. Толькі 2/VI—1918 г. у горадзе ўспыхнула контррэвалюцыйнае паўстаньне. Повадам яго быў дэкрэт аб адлучэньні царквы ад дзяржавы.

4/II—1924 г. Гарадок, згодна пастановы ЦВК РСФСР быў далучаны да БССР.

Н а с я л е н ь н е.

Паводле перапісу 17/XII—26 г. у Гарадку налічвалася 5516 чалавек, з іх 2592 м. і 2911 ж. Рух насяленьня за шэраг гадоў можна бачыць з наступных лічбаў: 1780 г.—400 чал., 1864 г.—4500, 1897 г.—5023, 1920 г.—6553, 1923 г.—6454 і 1926 г.—5516. Нацыянальны склад насяленьня: яўрэяў 3082 (55,8%), беларусаў 2054 (37,2%), расійцаў 207 (3%), палякаў 75 (1,1%), літоўцаў 57 (1,05%) і іншых 28 (0,5%). Такім чынам, большасьць насяленьня—яўрэі, першая грамада якіх стварылася ў II палове XVIII ст. (Аб гэтым гл. „Всемирную историю евреев“ т. XI).

Соцыяльны склад насяленьня згодна перапісу 1926 г. наступны (з агульнага ліку 1507 сямей): сяброў профсаюзаў 840, земляробаў 255,

саматужнікаў 170, гандляроў 164, іншых 78. Такім чынам мы маем 83,9% працоўных сямей.

Дабрабыт гораду.

Ня глядзячы на малы лік насялення, горад мае некаторы дабрабыт. Палова вуліц, ня лічачы перавулкаў, забрукавана. Вуліцы з большага абсаджаны дрэвамі, шмат садоў і гарадоў, што робіць горад вельмі прыгожым. У цэнтры гораду ёсць Гарадзкі сад імя К. Маркса, у ім ёсць адчыненая сцена. У горадзе дзве плошчы — Чырвоная і пляц Волі. Ёсць яшчэ брукаваная рыначная плошча і на ёй „Дом Селяніна“. У пажарных адносінах горад таксама абаронены, ёсць старэйшае ў акрузе Дабравольнае пажарнае т-ва і профэсіянальная каманда. Колькасць пажараў за апошні час: 1926 г.—13 пажараў і страты 1500 руб.; у 1927 г.—4 пажары і страты 150 руб.

Увесь горад асьветлены электрычнасьцю—з 1918 г. Да гэтага часу ў некаторых мясцох гораду электрычнасьць існавала з 1913 г.

У 1924 г. на р. Гаражанцы была пабудавана новая гідроэлектрастанцыя імя Чарвякова ў 50 сіл 220 V. Існуе тэлефонная станцыя з 32 абонэнтамі. Станцыя пабудавана ў 1920 г. Колькасць кватэр у горадзе 1182. Усяго ўладаньняў 1017. Рост уладаньняў за апошнія гады: 1920 г.—813, 1923 г.—901, 1926 г.—1017. Такім чынам пры зьмяншэньні насялення павялічваецца рост уладаньняў, што асабліва прыкметна ў ваколіцах гораду. Комунальных будоў у горадзе 31. У 1926-27 г. г. па бюджэту Гарадзкога Савету на дабрабыт гораду выдаткавана 6489 руб.

Прамысловасьць.

Буйных прадпрыемстваў няма. Мясцовая прамысловасьць аб'яднаная ў трэст комунальных прадпрыемстваў, які злучае прадпрыемствы: млыноў 2, вальцовы млын 1, лесазабуд 1, сукнавальню 1, фарбоўню 1, электрастанцыю 1, бойню і кішэзавод 1 і лазыню 1. На пералічаных прадпрыемствах працуе 31 рабочы. Прадпрыемствы Комунальнаму працуюць як на мясцовым, так і на ўвозным сырцу. Вытворчасць гэтых прадпрыемстваў за 1926-27 г. выявілася ў суме 125513 р. 13 к.

Куды больш за дзяржаўную ў Гарадку мае разьвіцьцё саматужная прамысловасьць. На ўсіх саматужных прадпрыемствах у 1927 г. працавала 258 рабочых. Саматужныя прадпрыемствы разьмяркоўваюцца такім чынам: бараначных 8, булачных 2, воўначосных 4, вярочных 1, ганчарных 7, бляшаных і сыясарных 4, загатоўшчыцкіх 3, цагельных 3, скуранных 4, каўбасных 8, калёснай мазі 1, цукерачных 1, кавальскіх 22, мылаварных 2, мукамольных 1, пераплётных 1, плужных 2, кравецкіх 19, рыбалоўных 4, шавецкіх 26, цапельных 2, фотографных 1, пачынкі гадзіннікаў 3, фруктовай вады 1, шклярных 2, шорных 2 і саматужна-прамысловых арцеляў 4.

За апошні час наглядаецца цяга да калектывізацыі, чаму дапамагае Гарадоцкае Крэдытна-прамысловае Т-ва. Цяпер ёсць такія калектывы: шапачнікаў 8 чалавек, шаўцоў 18, вязальшчыц 13, шорнікаў 5 і швэйнікаў 7 (лічбы на 1/VIII-1928 г.). Увесь зварот калектывізаванай саматужнай прамысловасьці за тэрмін з 1/X-27 г. па 1/VIII-1928 г. быў 57114 р. Саматужныя прадпрыемствы працуюць галоўным чынам на мясцовы рынак.

Прамысловае разьвіцьцё затрымліваецца блізкай адлегласьцю Віцебску, дзе сконцэнтравана ўся буйная прамысловасьць акругі. Між тым каля Гарадку ёсьць значныя заляганьні торфу.

Гандаль. Коопэрацыя.

Прыватны гандаль, дзякуючы разьвіцьцю сеткі коопэрацыйных крам, скарачаецца. Зварот Гарадоцкага Спажывецкага Т-ва за 1927 г. быў 530535 р. 36 к. Т-ва мае ў горадзе 5 магазынаў і 1 ларок. Усяго пайнікаў 2004, з якіх па горадзе 811 чалавек. Прыватных буйных гандлёвых прадпрыемстваў няма. У горадзе таксама знаходзіцца с.-г. Крэдытнае Т-ва „Земляроб“, якое мае па горадзе 99 пайнікаў.

Гандаль ажыўляецца на кірмашох, якія бываюць 4 разы ў год: Мікольскі 19/XII, Красны торг—апошні тыдзень перад калядамі, Зборны кірмаш—канец лютага і Дзевятуха—дзевяты тыдзень пасья Пасхі. У часе кірмашоў саматужнікі збываюць продукты свае вытворчасці. У Гарадку ёсьць склад Белгандлю і базісны склад Віцебскага Спажывецкага Саюзу, які забяспечвае некалькі раёнаў. У гандлёвых адносінах да Гарадку маюць прыцягненьне Межанскі і Езярышчанскі.

Сельская гаспадарка.

У горадзе ёсьць значная колькасьць земляробаў—255 сямей. У карыстаньні земляробаў знаходзілася 740,74 дз. ральлі і 547,5 дз. сенажаці. Забяспечанасьць жывым с.-гаспадарчым інвэнтаром наступная:

А.	гаспадарак з 1 канём у 1927 г.	167
„	„ 2 „ „ „	12
„	„ без каня „ „	80
Б.	„ 1 каровай „ „	167
„	„ 2 „ „ „	55
„	„ 3 „ „ „	5
„	„ без каровы „ „	23

Параўнальна з 1926 г. плошча ральлі павялічылася на 48,41 дз. У горадзе ёсьць 10 гародных гаспадарак і 11 садаводных, якія прадукцыю збываюць і на мясцовы рынак і на вываз. У 1927 г. гарадзкія земляробы заплацілі 3840 р. 78 к. сельска-гаспадарчага падатку. Культурных гаспадарак у горадзе няма і гаспадарка ў большасьці выпадак уядзецца вельмі прымітыўна.

Культурны стан.

Да рэвалюцыі ў Гарадку была значная колькасьць інтэлігенцыі, якая вяла культурную працу. Тады тут было „высшее начальное училище“ і некалькі пачатковых школ, у якіх вучылася каля 300 чалавек. Пасьля лютаўскай рэвалюцыі была заснавана „Общественная Гимназия“ і працавала настаўніцкая сэмінарыя, якая пераехала з Дзвінску. Пасьля Кастрычнікавай рэвалюцыі ў справе народнай асьветы можна заўважыць рашучы і вялікі пералом. Было заснавана 4 школы 2-ступені, з якіх больш доўгі час праіснавалі 3 школы і Народны Унівэрсытэт, які працаваў пад кіраўніцтвам проф. С. О. Грузэнбэрга. У ліку лектароў быў і пісьменьнік Патапенка. Але гэта ўстанова, якая

зьявілася ў часе рэволюцыйнага ўздыму, існавала кароткі час, ня даўшы ніякіх рэальных вынікаў.

Настаўніцкая сямінарыя была пасля рэарганізавана ў двухгадовыя педагогічныя курсы, потым у Тэхнікум (1922 г.) і пасля з прычыны адсутнасці сродкаў быў зачынены. Перад утварэннем Гарадоцкага раёну ў горадзе было 2 школы 2-й ступені, у якіх вучылася каля 300 і 5 школ 1-й ступені. Была яшчэ профтэхшкола, заснаваная яшчэ ў 1908 г.

У 1928 г. было 3 школы сямігодкі (з іх адна яўрэйская) і 2 школы прымітыўкі. Усяго вучняў 1175 чал. — 679 хл. і 496 дз. Сямігодкі знаходзяцца на раённым бюджэце, а прымітыўкі на гарадзкім. На апошнія ў 1927-28 г. было выдаткавана 6932 р. Апрача гэтых школ у горадзе існуе і профтэхшкола мэталістых, добра абсталяваная. У гэтай школе 120 вучняў. У Гарадку працуе таксама вячэрняя школа для дарослых і стацыянарная школа політграматы.

Да рэволюцыі ў горадзе быў так званы „Гражданский клуб“, куды ўваход шырокім масам быў зачынены. У 1918 г. мясцовай арганізацыяй Бунд быў заснаваны рабочы клуб імя Шалюціна, мясцовага рэволюцыянера, які памёр у ссылцы. У першыя гады рэволюцыі існаваў клуб Чырвонаармейцаў і клуб моладзі. Цяпер у Гарадку ёсць 1) рабочы клуб імя Комінтэрну, 2) клуб транспартнікаў, 3) клуб саматужнікаў імя Фрунзэ. Лепш абсталяваны рабочы клуб. Усяго сяброў клубаў каля 300 чалавек. У Горадзе ёсць яшчэ Нардом — зала на 500 чалавек — і кіно-тэатр. Першае кіно было адчынена ў 1913 г.

У Гарадоцкай цэнтральнай бібліятэцы ёсць 4000 кніжак і перасовачны фонд у 1150 кн. — Падпішчыкаў 800 чалаек. Радыё-ўстановак у Гарадку 15.

У горадзе існуе дзіцячы сад (3 групы — дзье яўрэйскія і адна беларуская) і дзіцячы дом. Пры „доме селяніна“ ёсць консультацыйнае бюро. „Дом селяніна“ працуе ў контакце з агропунктам і вэт-амбуляторыяй. У горадзе актыўна працуюць і дабрахотныя т-вы — Краязнаўчае т-ва, АСА і Авіяхэм, МТДР, ПН, ТПР, АЗЭТ і іншыя.

А х о в а з д а р о ў я .

У Гарадку ёсць раённая больніца на 25 ложкаў, амбуляторыя пры ёй і рабочая амбуляторыя, што абслугоўвае застрахаваных і аптэка. Амбуляторыя для застрахаваных у 1927 г. абслужыла 3700 чалавек. Пошасных хвароб за апошні час ня было, што тлумачыцца добрым санітарным станам гораду.

П р о ф с а ю з ы .

Членаў профсаюзаў у горадзе налічваецца 810 чалавек, якія па саюзах так разьмяркоўваюцца: працязмлі і лесу 151, чыгуначнікаў 131, саўгандльскаслужачых 119, будаўнікоў 90, працасьветы 78, мэталістых 63, харчавікоў 50, швэйпром 30, гарбароў 34, сувязі 30, нархарч 30, працаўнікоў комунальнай гаспадаркі 23, працмастацтва 14, транспартнікаў 10, мэдсанпрацы 40. Як бачым, адсутнасць разьвітой прамысловасьці мае ўплыў на склад профсаюзаў і гэтым тлумачыцца малы лік індустрыяльных саюзаў, як напр. мэталістых і інш. і перавага нявытворчых саюзаў.

Партыйная і комсамольская арганізацыя.

Партарганізацыя вядзе сваё існаванне з 1917 г. Цяпер у горадзе ёсць 3 партыйных ячэйкі з лікам членаў да 80 чалавек. Комсамольская арганізацыя існуе з 1918 г. і мае 4 ячэйкі і адзін колектыў. Усяго членаў ЛКСМБ у горадзе да 80 чалавек.

Шляхі зносін.

Праз Гарадок праходзіць Паўночна-Заходняя чыгунка і шаша Ленінград—Кіеў. Ад ст. Гарадок адходзіць лесавозная каляіна даўжынёю ў 17 кіл. на лесазавод Смолаўку. Адпраўленьне кладзі ў Віцебск і назад адбываецца гужовым транспартам па шашы.

І. Мірскі.

Лютаўская рэвалюцыя ў Магілёве.

Перад Лютаўскай рэвалюцыяй 1917 г. Магілёў з яго 100-тысячным насяленьнем зьяўляўся цэнтрам царызму. З восені 1915 г. (8 жніўня) тут была царская стаўка, знаходзілася ўся зграя царскіх генэралаў на чале з ген. Аляксеевым; тут былі ўсе чужаземныя паслы і аташэ, усе вялікія князі, княгіні, іх фрэйліны, міністры і, наогул, добрая палова ўсяе прыдворнае арыстократыі, якая амаль штодзень зьяжджалася сюды на нарады; тут былі раскватараваны ўсе роды войска, „царская ахранка“, падвойны штаб паліцыі і вялікія плоймы „го-роховых пальто“. Вось Магілёў таго часу.

Да поўнага малюнку трэба дадаць: частага гасьця стаўкі—Распуціна з царыцай Алісай і фрэйлінай Вырубай, колёрытную фігуру начальніка дварцовай варты—генэрала Ваейкава, аўтара проекту—абгаленьня Менскага фронту і падаўленьня рэвалюцыі пры дапамозе немцаў (гэты плян нават быў уключаны ў абвестку нарады ўсіх выкліканых у Магілёў камандуючых франтамі).

Магілёў таго часу быў нэрвам усяе шматмільённае рускае арміі і зьяўляўся цэнтрам увагі тагочаснай Расіі. Тут канцэнтравалася ўся перапіска стаўкі з усімі органамі ўлады аб рэвалюцыйным руху таго часу, перагаворы па гэтым пытаньні з чужаземнымі пасламі і камандуючымі арміямі, перагаворы з Думой і г. д. Усё гэта абавязвае дакладна ад’явіць багатую Магілёўскую старонку Кастрычнікавай рэвалюцыі.

Мы абмяжуемся пакуль што кароткай экскурсіяй у Магілёў эпохі люты—сакавік 1917 г.

У першых лічбах лютага 1917 г., прайшоўшы цэлы шэраг застаў, трайную варту салдат, уваходжу я ў апаратамэнт царадворцаў—чыноўнікаў стаўкі (цяпер будынак Акрвыканкому) і пападаю ў кабінэт генэрала Хабалава.

Мэта мая—газэтнае інтэрвю.

Генэрал сказаў мне: „У нас хопіць сіл і магчымасьцяй для адпору... Гэтыя нездаровыя праявы рэвалюцыі будуць намі ліквіда-

ваны ў мінімальна кароткі час. Пецярбург будзе ачышчаны ад рэволюцыйнай муці!“

Гэтыя словы былі сказаны для апублікавання ў друку. Моцна была ўпэўненасць стаўкі ў сваіх сілах. Стаўка акупалася, адседжвалася ад рэволюцыі. У Магілеў сыягваліся лепшыя войскі для адпору рэволюцыйнай сталіцы, для паходу на яе.

Магілеў быў адрэзаным ад жыцця сталіцы. У дзень 2 сакавіка, калі сталічны гарнізон ужо перайшоў на бок рэволюцыі і ў Таўрычным палацы засядаў новы ўрад, у Магілеўскім катадрале служылі панахвіду па „убиенном императоре Александре“...

Чыноўнікі стаўкі супакойна шпацыравалі па вуліцах гораду, „го-роховыя пальто“ ўважліва абмацвалі вачыма кожнага чалавека, дварцовая варта стаяла на сваіх пастох—чаго-ж болей?

І раптам чутка: „Цар паехаў з „георгіеўцамі“ „усмирять рабочих“. І запраўды „георгіеўцы“, якія кватаравалі ў Магілеве і пасыля былі самымі вернымі абаронцамі ўраду Керанскага, у ноч з 28 лютага на 1 сакавіка былі пасаджаны ў вагоны і пад кіраўніцтвам генэрала Іванова накіраваны ў Петраград. З імі быў і Мікалай II. Пад сталіцай георгіеўцы павінны былі злучыцца з іншымі вайсковымі часткамі, якія былі сунуты з фронту паводле загаду стаўкі. Але на станцыі Дно чыгуначнікі затрымалі ўсё эшалён. Георгіеўцы вярнуліся ў Магілеў. Вайсковыя часткі фронту затрымаліся недзе між Псковам і Магілевам. І рэволюцыя пачала набліжацца да Магілеву.

Аб „пасажы“ на ст. Дно ў Магілеве гаварылі шэптам, з аглядайкай, бо па вуліцах шпацыравалі ў поўным баявым адзенні царскія ахраньнікі, у горадзе адбывалася канцэнтрацыя варажых рэволюцый сіл, бязупынна вяліся па тэлефону перагаворы і г. д.

4 сакавіка, раніцою, урэшце прышла вестка з Петраграду аб адмаўленьні Мікалая II ад трону. Вайсковая цензура затрымала тэлеграму аб гэтым і тэлеграма была выпушчана толькі тады, калі ў Магілеў прышлі сталічныя газеты. Пасыля 4-х дзён маўчанкі з Магілевам загаварыла і Петраградзкае тэлеграфнае Агэнцтва. Яно прыслала ў мясцовую газету шмат інфармацыйных матар’ялаў.

4 сакавіка вечарам адбылося першае паслярэволюцыйнае пасяджэнне Гарадзкой Думы, скліканае для абмеркавання політычнага моманту і пляну чыннасці ў сувязі з дзяржаўным пераваротам. Думцам-цэнзавіком з прычыны таго, што цара скінулі і стаўку на палавіну абясшкодзілі, няцяжка было правесці гэтае пасяджэнне пад знакам гарачага спачування рэволюцыі. Было шмат выступленняў, якія падкрэслівалі вялікі лік ахвяр рэволюцыі, былі ўшанаваныя памяці загінуўшых рэволюцыянэраў і г. д.

Стаўка ўсё-ж такі была ўпэўнена ў адданасці ёй вайсковых частак Магілеву. Але рэчавістасць уверх дном перавярнула ўсе пляны і меркаванні ўплывай часткі стаўкі.

Дзень 5 сакавіка быў для Магілеву днём крызісу, калі Магілеўскі гарнізон далучыўся да рэволюцыі і вышаў на вуліцу з чырвонымі сыягамі.

На гэтым дні трэба спыніцца падрабязна. Гэты дзень быў нядзеля.

Гарадзкія вуліцы і плошчы былі перапоўненыя народамі. Настрой насяленьня быў трывожны, ня гледзячы на тое, што Гарадзкая Дума перад гэтым зрабіла шэраг мерапрыемстваў па ахове ў горадзе парадку—было вылучана некалькі сэкцый з надзвычайнымі паўнамоцтвамі. Насяленьне ня мела пэўнасьці ў новым парадку, бо ня ведала настрою баявых частак Магілеву. Трывожныя чуткі насіліся па Магілеву, абываталі выдумлялі недарэчныя факты. „Войска за стаўку! факт!“ гаварылі адны з іх. „І бязумоўна выступаць супроць рэвалюцыі!“—гаварылі злосна другія, многазначна ківаючы ў бок яўрэяў, якія баязьліва ціснуліся каля дзьвярэў зачыненых у той дзень крам.

„Ці ёсьць у вас гарантыя, што ў другі раз не паўторыцца 1905 год з усімі яго жахамі?“ пытае нехта на вуліцы. Яму адказваюць: „Канешне, гэта можа ў другі раз быць!“

І раптам... На вуліцах грміць марсэльеза, узьвіваюцца чырвоныя сьцягі—войска дэманструе сваё далучэньне да рэвалюцыі. Георгіеўцы, бранявыя часьці і іншыя вайсковыя арганізацыі ідуць па Дняпроўскім праспэктзе ў кірунку Сянной плошчы, дзе павінен адбыцца першы мітынг, у кірунку да турмы, дзе сядзяць палітычныя вязьні—салдаты, якія ня вытрымалі царскай муштры і былі засуджаны за аслушэньства. Маніфэстацыя была вельмі магутная. Цэлы лес сьцягаў! Чырвоныя стужакі на штыхох, чырвонымі палотнамі задрапіраваны бранявікі... За бранявікамі плыве безьліч аўтамабіляў, таксама ўпрыгожаных чырванню, а за імі шмат гарадзкога насяленьня з радаснымі, усхваляванымі тварамі. Крыкі „ура“...

Войска з народамі... Гэта выклікала на вуліцу дзесяткі тысяч людзей. Вайсковыя часьці павольна ідуць і часта спыняюцца. Тады ўзьлезшы на дрэвы ці на іншыя імпровізаваныя трыбуны кажуць прамовы аратары. У адказ гулкае „ура“, марсэльеза, абяцаныя салдат абараняць рэвалюцыю...

Супакоіўся горад. А праз некалькі дзён у Магілеў прыехалі ўпаўнаважаныя Дзяржаўнай Думы Бублікаў і інш. і арыштавалі Мікалая.

І. Сяржанін.

Аб рэдкай саве ў Любаньскім раёне Бабруйскай акругі.

20 сьнежня 1928 г. у аднэй з ваколільных вёсак недалёка ад м. Любані мы набылі жывы экзэмпляр вельмі цікавай і рэдкай савы (*Strix flammea* L.)¹⁾. Гэтая сава, ня ў прыклад іншых нашых соў, вельмі зграбна, прыгожа пер'ем і мае сваеасаблівы дыск твару. Гэтым дыскам яе лёгка распазнаць і адрозьніць ад іншых відаў соў нават мала сьвядомаму ў орнітолёгіі даследчыку. Да гэтага часу саву *Strix flammea* не ўдавалася знайсці ў нашым краі і аб ёй прыходзілася гаварыць толькі гадаўна, ведаючы, што ў прымежных з Беларуссю краінах—Польшы і Украіне гэтая сава больш-менш сустракаецца. Так, напр., проф.

¹⁾ Гэтая сава перададзена мною ў Зоолёгічны Музей Беларускае Акадэміі Навук і цяпер яшчэ жыве.

А. В. Фядзюшын у сваёй працы „Материалы к изучению птиц восточной Белоруссии“ на стар. 52 кажа: „сава гэта (сипуха) можа быць адшукана ў межах Рэчыцкай акругі пры больш энэргічных досьледах, бо ў суседняй Украіне, у (губ. Чарнігаўскай і Кіеўскай яна больш-менш звычайна“. В. Н. Шнітікаў у працы „Птицы Минской губ. 1913 г.“ прыводзіць нават выпадак кладкі савы ў б. Пінскім павеце. Проф. М. А. Мензбір лічыць яе звычайнай для Польшчы і нават лічыць магчымым гнездзаваньне яе ў былой Курляндыі, але не далей на поўнач. Такое паўночнае распаўсюджаньне гэтай савы ў цэнтральнай Эўропе Мензбір тлумачыць цёплай плыньню Гольфштрому, які вельмі моцна ўплывае на клімат Эўропы, робячы яго мяккім і роўным, даючы гэтым магчымасьць для савы ўзьнімацца да такой шырыні, як Літва. Наогул-жа сава, трэба сказаць, птушка трапічная, любіць месцы з роўным кліматам і паўсюды лічыцца бязумоўна аселаю птушкай. Размнжэньне гэтай савы бывае ў красавіку месяцы. Яна кладзе ад 4 да 7 штук белых яечак. Спецыяльнага гнязда вельмі часта і ня робіць, а часта кладзе дзе-небудзь на зломаным пні, на дошках ці камнях, у карнізах дахаў, званіц і г. д. Каб яечкі ня падалі, яна абкладае іх пагадкамі²⁾. Праз два тыдні выходзяць птушаняты. Вельмі часта ў адным гнязьдзе можна знайсці яйкі рознай ступені наседжанасьці. Так орнітолёгам Зібам у адным гнязьдзе былі знойдзены зусім сьвежыя яйкі, толькі што вылупленыя птушаняткі і птушаты, якія маглі лятаць. Тлумачыцца гэта тым, што наседжваньне ў гэтай савы адбываецца з самага пачатку кладкі. Сваіх птушанят гэтыя совы кормяць ды і самі кормяцца рознымі жукамі, пацукамі, мышамі. Гомэйер, напрыклад, каля аднаго гнязда савы знайшоў каля паўгарца мёртвых мышаў, а Альтум, дасьледуючы 700 штук пагадак, знайшоў у іх рэшткі 16 пацукоў, 2513 мышаў, 1 крата і 22 птушак. Сярод птушак больш усяго было вераб'ёў. Сваю здабычу совы ловяць вельмі лёгка, што відаць з факту знаходкі адным орнітолёгам каля гнязда савы 20 толькі што злоўленых пацукоў.

У няволі сава жыве добра і хутка звыкаецца з акаляючымі ўмовамі. Так, напрыклад, набытая мною сава, калі я пасадзіў яе ў клетку, першы час моцна білася; карміць яе прыходзілася гвалтам. На другі дзень яна ўжо сама брала ежу з дна клеткі, а яшчэ праз дзень вольна брала мяса з рук і толькі выяўляла некаторы непакой у начны час, будучы негалоднай. Цікава яшчэ падкрэсьліць адну рысу характару савы—гэта яе адносіны да некаторых хатніх жывёл. На працягу сямідзённага прабываньня ў мяне я паказваў ёй альбо сабаку альбо ката. У першым выпадку яна ціснулася ў куток клеткі, альбо зусім не звярочвала ніякай ўвагі на сабаку. Пабачыўшы ката, яна нават на далёкай адлегласьці (7—10 крокаў) пачынала сіпець, спускала крыльля і шчоўкаючы дзюбай, варочала галавой з шырока адчыненымі вачыма то ў адзін, то ў другі бок.

Калі-ж ката падносілі да самай клеткі, такія паводзіны савы значна ўзмацняліся і яна кідалася на сьценку клеткі, хочучы ўдарыць ката, альбо клалася на сьпіну, думаючы такім чынам ляпнуць ката лапамі. Усякае зьяўленьне ката настолькі раздражняла саву, што яшчэ доўга пасля яго адыходу яна не магла ніяк супакоіцца і сіпела, вырабляючы розныя крыўлянні. Такія розныя адносіны да гэтых жывёл

²⁾ Пагадкамі называюць нестрававаныя рэшткі кузурак, птушынага пер'я воўны і інш. якія час ад часу адрыгваюцца праз рот вон.

тлумачацца, як відаць, тым, што на такіх жывёл як кот, сава яшчэ можа нападаць.

Абагульняючы ўсё сказанае, неабходна падкрэсьліць, што знайшоўшы саву ў Бабруйшчыне, мы папоўнілі наш орнітолёгічны сьпіс яшчэ адным новым для Бабруйшчыны відам савы. Неабходна падкрэсьліць і тое, што сава ў нас вельмі рэдкая птушка і корміцца жукамі, пацукамі, мышамі і інш. шкоднікамі сельскай і мяснэй гаспадаркі. Яна прыносіць нам, такім чынам, карысьць і заслугу ў не прасьледваньня, а поўнай аховы і ўвагі.

Сьпіс выкарыстанай літаратуры.

1. Проф. А. В. Федюшин. Матэрыялы к изучению птиц восточной Белоруссии.
2. В. Н. Шнитников. Птицы Минской губ. 1913 г.
3. Н. А. Холодковский и А. А. Силантьев. Птицы Европы.
4. Проф. М. А. Мензбир. Птицы 1904—1909 г.
5. Проф. А. В. Федюшин. Конспект лекций по фауне Белоруссии, читанных на естественном отделении педфака БГУ. 1928 г.

В. Самцэвіч.

Рысы новага быту ў сучаснай народнай поэзіі в. Забашавічы Барысаўск. р.

Забашавічы—вялікая вёска з беднымі, пахіленымі ад старасьці хатамі. Ляжыць яна ў далёкім паўднёвым кутку Барысаўскага раёну ў адлегласьці 27 клм. ад г. Барысава. Насельніцтва займаецца амаль выключна земляробствам, зімой займаецца лесараспрацоўкамі, возкай, ляснога матар'ялу. Слаба ўгноеная зямля родзіць дрэнна. Гаспадары жывуць бедна, свайго хлеба не хапае. Але, ня гледзячы на ўсю сваю беднасьць насельніцтва вёскі мае вялікае імкненьне да асьветы, культуры. У вёсцы ёсьць школа-сямігодка, праўда, яшчэ няпоўная (5 гр.), дзіцячы сад. Сямігодка ў вёсцы адчынілася ў значнай меры пад напорам саміх сялян. Ёсьць у вёсцы сел.-гаспадарчая і спажывецкая коопэрацыя, радыё; працуюць грамадзкія арганізацыі. З значным аўтарытэтам сярод сялян і культурных працаўнікоў вядзе сваю працу ячэйка КПБ. Праца ячэйкі, комсамольцаў, настаўнікаў і перадавой часткі насельніцтва на працягу некалькіх год падрад вялася дружна, энэргічна. Сумесна, часамі ў глыбокія ночы, распрацоўваліся пытаньні сельсавету, коопэрацыі, культасьветай працы. Часта ставіліся спэтаклі для насельніцтва ня толькі сваёй вёскі, а і для ваколічных вёсак, нават у Барысаве. Быў драматычны гурток, які працаваў пад кіраўніцтвам і пры шчырым удзеле мясцовых настаўнікаў т. т. Маслоўскага і Пашкевіча. Быў добры школьны і па-зашкольны хор, які досыць добрым выконваньнем папулярываваў на Барысаўшчыне беларускую песню, калі ў іншых мясцох, нават у Барысаве, беларускую песню (да 1925 г.) можна было пачуць толькі выпадкова.

Цяпер у Забашавічах маецца, здаецца, толькі школьны хор. І зусім ня дзіва, што ў Забашавічах вясковая моладзь любіць сьпяваць рэволюцыйныя, бытавыя песні, прыпеўкі. І ня толькі сьпявае прыпеўкі, а і складае іх, адбіваючы ў гэтых кароткіх слоўна-сьпеўных творах насла-

еньні новых форм жыцця і быту. Новае жыццё нясупынна ідзе ўперад, ламае і крышыць стары быт, устанаўлівае новыя ўзаемаадносіны сярод самае моладзі, між старым і новым пакаленьнем, між членамі сям'і. Патос новага жыцця, бадзёрага, сьветлага і радаснага, ня гледзячы на ўсе цяжкасьці будаўніцтва новага ладу, захапляе моладзь, якая свае настроі і погляды і выказвае ў форме прыпевак-частушак¹⁾.

Комсамол—перадавы атрад рабоча-сялянскай моладзі. Ён організуе і вядзе рабоча-сялянскую працоўную моладзь на змаганьне за лепшую будучыну. І зусім зразумела, што ідэалы сучаснай вясковай моладзі сьвядома ці падсьвядома зьвязваюцца з задачамі комсамолу. Гэта адбываецца ў вясковых частушках. Адчынены сход вясковай комсамольскай ячэйкі зацягнуўся. Ноч. Радасна сустрэў чырвона-бляды месяц моладзь, калі яна вышла з хаты-чытальні. Бадзёры настрой беспартыйнай дзяўчыны выліваецца ў частушку.

Ах, ты, лунушка, луна,
Сьвяці лунушка дыа-няня,—
Комсамольская ячэйка
Скора будзь мне рыадня²⁾.

Аб уступленьні ў комсамол мараць дзяўчаты і ў час хатняй працы:

Я сядзела няа канapéй,
Ткала тонкі пыаясок;
Запішуся ў камсамолкі,
Дадуць лeнінскі значок.

Моладзь цягнецца да навукі, вучыцца ў школах, „грызе“ навуку, але гэтага мала, мала аднае вучобы,—моладзі патрэбны яшчэ комсамольскія сходy, дзе закранаюцца і абгаварваюцца жыццёва-практычныя пытаньні, дзе зьбіраюцца энэргічныя, а таму і дарагія, блізкія сэрцу таварышы:

Скон'чу, скон'чу я вучыцца,
Буду камсамолька;
Я паеду на сабраньне,
Дзе працуе (мой) Вовычка.

Бацькі яшчэ скосу і недаверліва паглядаюць на камсамольцаў і часамі ня рады сяброўству сваіх дзяцей з камсамольцамі, але моладзь і ў вёсцы ўжо стараецца вырвацца з-пад апекі бацькоў і сама стараецца выбіраць сабе сяброў. Бацькі крывацца, але змушаны ўступаць настойлівым „просьбам“ дзяцей:

Нядаела мне страданьне,
Пайду польку тьянцаваць.
Разрыашы-ка мне, мамаша,
З камсамольцамі гуляць.

¹⁾ Ніжэй паданыя частушкі запісаны ў 1927 і 1928 г. па маёй просьбе вучаніцамі Барысаўскіх агульна-адукац. курсаў *М. Дунавай* і *А. Дзямідчык* (з в. Забашавічы) у час самых сьпеваў частушак вясковай моладзьдзі.

Запісы рабіліся, па магчымасьці, паводле мясцовай фанэтыкі.

²⁾ Азначэньне галосных гукаў знакамі: *ыа*, *яе*, *еі* паказвае нявыразнасьць вымаўленьня гэтых гукаў; у жывой мове яны вымаўляюцца як нейкі сярэдні гук між *а-ы*, *я-е*, *е-і*.

Так, сябраваць лепш і прыямней з комсамольцамі—найбольш энэргічнай, жыццярадаснай і бадзёрай моладзёдзю,—але вось, калі паўстае пытаньне аб выхадзе замуж, вясковыя дзяўчаты задумваюцца і вырашаюць пытаньне парознаму. Адна радуецца:

На дварэ стаіць каліна,
А ў лясу сасоныячка,
Мой муж—кыамсамол,
А я кыамсамольячка.

Такая жанчына робіць свой выбар сьмела і рашуча. Ёй патрэбен чалавек, які мае пэўныя задачы і пляны ў грамадзкім жыцці; на багачыце яна ня галіцца, і таму на ўсякія ўгаворы аб выгадах багатага жыцця, аб прыемнасьці мець хату з корыдорам, хадзіць у пекным убраньні і інш. яна рашуча адкажа больш багатаму прэтэндэнту:

Ні хадзі па калідоры,
Ні стучы падборамі,—
Нія й ншчырыасуюсь я табою
Тваймі разгаворамі.

Але ёсьць і такія, якія для сваіх карысных выгад думваюць хаця на тры гады прывабіць якога-небудзь паважнага камуніста. Для гэтага трэба добра адзявацца ды і не забываць пра чырвоны бант.

Я надзену бела плашчыя,
Красны банцік прычаплю,—
Хоць якога камуніста
На тры годы заўляку.

Такія прывабы часамі ўдаюцца, і камуністы робяць памылкі. Агледзеўшыся, стараюцца выправіць іх, бяруць развод і інш. Мяшчанка-прывабніца абураецца:

Дайцея наганчын, дайцея пулю,
Дайцея пулю медную,—
Я застрэлю свайго мілога
За любоў няверную.

Рэлігійныя забабоны сярод моладзі зжываюцца пад уплывам комсамолу. Моладзь рашуча парывае з царквой, ня гледзячы на пратэсты (часамі досыць пасыўныя, для віду) з боку бацькоў, і ўступаюць у комсамол. Дзяўчына заяўляе матцы:

Ні пайду, мамаша, ў цэркву,
Я ні быагамольячка;
Пыадам заяву я ў ячэйку,
Буду кыамсамольячка.

Адгукнулася вёска частушкай і на лёзунг культурнай рэвалюцыі.

Эй, далоў безграмацінасьць,
Даёш ліквідацыю,—
Пра саветы мы узнаім,
Дальш пра капірацыю.

Зафіксавана частушкай і ўстаноўка ў вёсцы радыё:

На дварэ йдзе дождж,
Вазьму парасонік,
А ў Забаш'вічы прывялі
Радзіёпрыёмнік.

Пашырэнне тэхнікі, сувязь гораду з вёскай—зьявы, бязумоўна, вельмі цікавыя для вёскі. Аб дасягненнях тэхнікі вёска ня толькі чуе, але яна гэтыя дасягненні і бачыць сваімі вачамі, яна ўжо імі карыстаецца. Пашырэнне тэхнікі звязваецца з буйнымі прамысловымі са-
вецкімі цэнтрамі, як, напр. Масква:

Каб ды ні было зямлі,
Ні было-б і глобуса,
Каб ды ні было Масквы,
Ні было-б аўтобуса.

Недахопы ў працы мясцовых савецкіх і культурных працаўнікоў таксама знаходзяць крытыку ў частушках, напр.:

Аграном, аграном,
Як табе ня стыдна:
Усе яблыкі пакралі,
А цябе ня відна.

Шпарка ідзе ўперад па шляху культурнага і гаспадарчага будаўніцтва наша беларуская вёска пад кіраўніцтвам Комуністычнай партыі і Савецкай улады. Ідзе пасьпяховае змаганьне новых форм жыцця і быту з старымі звычаямі. Гэтае новае сваеасабліва ўпрыймаецца вёскай, пераважна моладзьдзю, і знаходзіць сваё выяўленьне ў частушках і іншых відах слоўнай народнай творчасці. Вывучэньне сучаснай слоўнай творчасці народу ня менш патрэбна, чым і творчасці мінулых часоў. Яе трэба сабраць і запісаць.

ПАПРАЎКА.

У № 3 (42) „Нашага Краю“ ў артыкуле „м. Койданава“ стар. 42 радок 7 зверху трэба чытаць не „Даўнары Міхась, Іван, Казімір“, а „Даўнары Франак, Іван і Казімір“.

Х Р О Н І К А.

Бабруйская Акруговая Краязнаўчая Нарада.

5 і 6 красавіка 1929 году ў Бабруйску адбылася акруговая краязнаўчая нарада. У працы нарады прымала ўдзел 16 чал., пераважна дэлегатаў ад раённых таварыстваў краязнаўства. Былі абмеркаваны даклады: „Дзейнасць Цэнтральнага Бюро Краязнаўства за апошнія два гады“ — М. І. Касцяровіча, „Справаздача Праўлення Акруговага Таварыства Краязнаўства“ — Таўкачова, „Чарговыя задачы краязнаўства на акрузе“ — яго-ж. З дакладаў і спрэчак высветлілася, што краязнаўчая праца ў некаторых раёнах (Случкім, Рагачэўскім) значна вырасла, а ў некаторых (Клічаўскім) заняпала, як і ў самым Бабруйску. У спрэчках выказаліся ўсе дэлегаты, зрабіўшы разам інфармацыю аб працы сваіх арганізацый. Такім чынам былі заслуханы і як-бы даклады з месц.

У выніку працы была прынята наступная рэзольцыя па ўсіх дакладах:

1. Заслухаўшы даклад аб дзейнасці ЦБК, Акрпраўлення, Рагачэўскага Раённага Т-ва і Случкага, Бабруйская Акруговая Нарада адзначае: а) разам з ростам гаспадарчых і культурных дасягненняў у справе сацыялістычнага будаўніцтва беларускі краязнаўчы рух на працягу апошніх двух год значна пашырыўся арганізацыйна, узмацніўся ў галіне апанавання метадыкай краязнаўства і дасягнуў прыметных вынікаў у справе непасрэднага даследвання паасобных раёнаў БССР, якое ў большасці скарыстана гаспадарчымі і культурна-навуковымі ўстановамі ў сваёй бягучай працы. б) Пры гэтым побач з узорнай працаю некаторых акруговых і раённых краязнаўчых арганізацый наглядаецца неўмацаванасць і нават адсутнасць краязнаўчай працы ў некаторых раёнах БССР. в) Прыватна ў Бабруйшчыне амаль ува ўсіх раёнах к часу нарады Краязнаўчая Т-вы арганізацыйна аформіліся, а Рагачэўскае і Случкае Раённым Т-вы К-ва дасягнулі цалкам здавальняючага ўзроўню ў справе разгортвання масавай краязнаўчай працы, Асіпавіцкае Раённае Т-ва К-ва ў справе тэматычнага даследвання раёну і апублікавання

яго вынікаў, а Праўленне Акруговага Т-ва К-ва пасля часовага заняпаду, выкліканага неарганізаваным выездам адказных працаўнікоў Праўлення, распачало далейшае плянаванне далейшай працы на акрузе.

II. Для ліквідавання недахопаў сучаснага стану к-ва на акрузе і знішчэння перашкод для далейшага развіцця яе Нарада прапануе: а) Арганізацыйна ўмацаваць рабочую частку Прэзідыуму Праўлення кооптаваннем патрэбных работнікаў. б) Пашырыць і паглыбіць сувязь Праўлення Акруговага Т-ва К-ва з акруговымі саветамі ўстановамі і арганізацыямі (АВК, Статбюро, Акрпрофсавет, Акрплян, Саюз П. З. і Лесу і г. д.), асаблівую ўвагу звярнуўшы на заснаванне сталай сувязі з Акрпраўленнем Саюзу Працасветы, якое да гэтага часу не звярчала ніякае ўвагі на разгортванне краязнаўчай справы, як база вытворчай працы асветаўцаў. в) Распачаць сталую працу ў справе заснавання належнай грамадзкай думкі навокал краязнаўчай справы ў горадзе і акрузе, а таксама ўзмацніць краязнаўчы арганізацыі ў горадзе і на раёнах марксысцкімі сіламі. г) Звышчыць адарванасць акруговага музея ад Праўлення Т-ва К-ва і прыцягнуць Заг. музею да сталай актыўнай працы ў складзе Прэзідыуму. д) Дамагчыся ад АВК грашовай дапамогі для працы Праўлення ў бягучым акадэмічным годзе і сталяга каштарысу з наступнага бюджэтнага году, а таксама дапамагчы Раённым Т-вам атрымаць грашовую дапамогу ад РВК. е) Правесці перападлік Членаў краязнаўчых арганізацый, у якіх ён яшчэ не праведзены, разам з гэтым звышчаючы запазычанасць членскіх адлікаў, а таксама ўзмацніць сувязь раённых арганізацый з Акрпраўленнем. з) Акрпраўленню і Раённым Т-вам К-ва распачаць сталае папулярызаванне сваіх дасягненняў праз газету „Камуніст“; побач з гэтым ставіць даклады аб краязнаўчай справе ў саветскіх установах і арганізацыях. ё) Акрпраўленню і Раённым Т-вам К-ва распачаць выкананне сваіх плянаў, уласна-краязнаўча-даследчай працы. ж) Узмацніць кіраўніцтва гурткамі пры навукальных установах, а таксама працу Сэкцыі гарадзкіх

арганізацый. дж) Слухаму і Рагачэўскаму Раённым Т-вам К-ва апублікаваць свае працы, а Акруговам Праўленьню сабраць усе матэрыялы для зборніка „Бабруйшчына“, зрэдагаваць іх і апублікаваць у гэтым бюджэтным годзе. з) Дамагчыся задавальнення ўсіх культурна-адукацыйных устаноў мэтодычна-краязнаўчай літаратурай і ў першую чаргу зборнікам „Бабруйшчына“, шляхам закупкі яе па бюджэтах РВК. дз) Узмацніць кампанію па зборы падпіскі на часопіс „Наш Край“, узяўшы напрамак хача-б на кожнае падраённае настаўніцкае аб'яднаньне. і) Практыкаваць агульнагарадзкія краязнаўчыя канфэрэнцыі з членаў краязнаўчых арганізацый і мас нагогу. й) Для разгортвання краязнаўчай справы сярод школьнай моладзі практыкаваць вучнёўскія краязнаўчыя канфэрэнцыі. к) У восень склікаць чарговую Акруговую Краязнаўчую Канфэрэнцыю, прычым паклапаціцца стварэннем у горадзе шырокага краязнаўчага актыву, не адмаўляючыся ад вылучэння ў Акруговае Т-ва выявіўшых сябе краязнаўцаў на раёнах пры дапамозе пераводу іх Акрінспэктарыятам на працу ў горад. л) Асаблівую ўвагу зьвярнуць у сваёй даследачай працы на вывучэнне фактараў падняцця ўраджайнасці і пачаткаў у справе калектывізацыі на раёнах. м) Даручыць Акрпраўленьню выпрацаваць плян працы, унёсшы 2-3 заданні ўдарнага значэння на бліжэйшы час. н) Даручыць Акрпраўленьню прыняць актыўны ўдзел у вясенняй канфэрэнцыі Інспэктароў Асветы і Загальнаўсёмігодка. о) ЦБК паклапаціцца аб задавальненні краязнаўчых арганізацый фото-прыладамі.

Неабходна адзначыць, што нарада ня была папулярызавана нават праз мясцовую газету. Прыкрае ўражанне ўтварае поўная адварнасьць Бабруйскага краёвага музея ад працы таварыства краязнаўства. Да таго музей сам не вядзе краязнаўчай працы і як краязнаўчы мае вельмі шмат буйных недахопаў.

Дробныя навiны.

У аддзеле прыроды і гаспадаркі БАН.

Надрукаваны І т. „Запіск Аддзелу Прыроды і Гаспадаркі (18¹/₄ друк. аркушоў), у якім зьмешчаны артыкулы: проф. Афанасьева Я.—Да пытання аб акрышчывых пародах зах. часткі СССР; проф. Ф. В. Люнгерсгаўзэна — Кароткая справаздача аб маршрутных геалёгічных даследаваннях паўн. Беларусі ў 1925 г.; проф. Б. К. Тэрлецкага — апісанне адкладаў крэйдавае сыстэмы ў Менскай акрузе; проф. Скандракова — Вэгетацыйныя досьледы з беларускімі фосфарытамі ў 1926 і 1927 г.; М. Савіцкага — Вынікі палёвых досьледаў з угнаеньнямі на Меншчыне; проф. А. Шчапоцьцева — першая беларуская плянктонная эспэдыцыя; проф. Л. П. Розанаў — Да фізыялёгіі дражджавога бужавання; проф. А. Фядзюшын. — Заметка аб летняй орнітофаўне воз. „Князь“; П. В. Трамповіч. —

Папярэдняя справаздача партыі для дасьледавання курортных мясцовасьцяў Беларусі; рэфэраты і бібліяграфія.

Заканчваецца друкаваньне II т. „Запіск Аддзелу Прыроды і Гаспадаркі“, у якім надрукаваны артыкулы: проф. Л. П. Розанава — Электрамэтрычны і індэксаторны мэтоды вывучэння канцэнтрацыі вадародных іонаў; І. К. Ярашэвіча і У. М. Пілюко — Аб глебах Койданаўскага, Узьдзенскага, паўд. часткі Заслаўскага і зах. часткі Самахваўскага раёнаў Менск. акр.; А. А. Поллана. — Аб расьлінах альбіносах у Беларусі; А. Дзямідовіч-Засьмечанасьць палёў Самахваўскага раёну; П. В. Трамповіча — Да пытання аб асяродзьдзі мязгавых ворганцаў у норме і пры атручваньні наркотычнымі матэрыямі; Е. С. Руткоўскага — Шляхі разьвіцьця саматужнага ткацтва ў БССР; Р. П. Рак — Народнае ткацтва Бабруйскай акругі; В. Я. Вяршук — Прыродныя фарбы Беларусі; рэфэраты, хроніка.

Падрукавана і распачата друкаваньне III т. „Запіск Аддзелу Прыроды і Гаспадаркі“, дзе будучь зьмешчаны матэрыялы па гальмінталёгіі, антрополёгіі, прамысловасьці і г. д.

Надрукаваны II т. „Матэрыялаў да вывучэння флёры і фаўны Беларусі“ (10³/₄ арк.), у якім зьмешчаны матэрыялы: А. Фядзюшына — Да біялёгіі і распаўсюджанасьці бабра ў БССР.; М. Дабратворскага — Матэрыялы да пазнаньня фаўны чмялёў Беларусі; В. І. Пералешынай — Матэрыялы да пазнаньня фаўны павукоў Беларусі; О. Полянская — Аб географічным разьмяшчэньні расьлінасьці Беларусі; О. Полянская — Расьлінасьць Калінінскае акругі; О. Палаян — Расьлінасьць Віцебскае акругі; Н. Савіч — Папярэдняя справаздача аб геоботанічным дасьледаваньні Менскай акругі ўлетку 1928 г.; М. Прахін — Папярэдняя справаздача аб геоботанічных дасьледаваньнях у Аршанскай акрузе ўлетку 1927 г.; Н. Савіч — Папярэдняя справаздача аб геоботанічных дасьледаваньнях у Рэчыцкай акрузе ўлетку 1927 г.; проф. А. Фядзюшын — Справаздача аб экспэдыцыі для вывучэння фаўны ўсх. часткі БССР ўлетку 1925 г.; А. Фядзюшын — Справаздача аб фаўністычных дасьледаваньнях на р. Прыпяці і воз. Князь ўлетку 1926 г.; І. Аучыннікаў — Матэрыялы да пазнаньня малякафаўны Мазырскай акругі; Б. І. Федарака — Вынікі фаўністычнай экскурсіі на поўдзень Бельск. павету, Смаленск. губ.; С. В. Кірыкаў — *Ardeola rallioides* Scop. у Смаленскай губ.

Выходзіць з друку III т. „Матэрыялаў да вывучэння флёры і фаўны Беларусі“, у якім надрукавана праца Н. Савіч — Вынікі геоботанічных дасьледаваньняў у Магілёўскай акрузе ўлетку 1925 г. Зданы ў друк IV т. „Матэрыялаў да вывучэння флёры і фаўны Беларусі“.

Вышаў з друку I т. „Матэрыялаў да географіі і статыстыкі Беларусі“ (13¹/₄ арк.), у якім надрукаваны артыкулы: Г. Гарэцкага — Межыж. За Беларусі ў Польшчы; Арк. Бы-

кава—Грашовы баянэ сялянскай гаспадаркі Беларусі; М. Азбукіна—Паселішчы гарадскога тыпу ў БССР. Падрыхтаваны матар'ял да II т. „Матар'ялаў да географіі і статыстыкі Беларусі“ і хутка будзе здадзены ў друк.

— *Катэдра Глебазнаўства* падрыхтоўвае да друку нарысы глеб Аршанскай, б. Барысаўскай, Менскай акруг (проф. Афанасьсеў, П. Рагавы, П. Кучынскі) з глебавымі картамі. Проф. Афанасьсеў рыхтуе да друку артыкул „Основныя черты почвенноголика земли“ з дадаткам „Место Белоруссии в общей системе почвенных зон земного шара“ з малюнкамі і картамі.

— *Катэдра географіі* супольна з Навукова-Даследчым Інстытутам імя Леніна апрацоўвае матар'ялы да дробнага сел.-гаспадарчага раднавання БССР.

Проф. А. Смоліч заканчвае ўкладанні дэзымэтрычнай карты БССР.

Катэдра падрыхтоўвае матар'ялы да выдання Географічнага слоўніка Беларусі; сабрана вялікая колькасць матар'ялу, зроблены выпіскі з пяці тамоў Польск. Географ. слоўніка, з „Нашага Краю“ і г. д.

У чэрвені месяцы Катэдра мае склікаць Географічную канферэнцыю з удзелам выкладчыкаў географіі ў школах сярэдняга і вышэйшага тыпу для абгаварэння пытанняў выкладання географіі ў школе і азнаямлення з апошнімі дасягненнямі ў галіне географіі.

— Катэдра Антропалёгіі праводзіць антропалёгічнае даследаванне чырвонаармейцаў тэрчасцей г. Менску, а таксама будзе працягваць даследаванне студэнцтва БДУ.

— Цэнтральная Хэмічная лабараторыя вывучае прыродныя фарбы Беларусі. Значны матар'ялы ў гэтай галіне надаланы мясцовымі краязнаўчымі арганізацыямі.

Кляса Гісторыі БАН. У бягучым акадэмічным годзе на пасяджэннях Клясы заслуханы наступныя даклады: А. М. Ясінскага—Сярэднявечныя зямельныя надзелы чэшскіх сялян, Доклады на конгрэсе ў Осла па пытаннях мэтаду і сярэднявечнай гісторыі агульнай і літоўска-беларускай. Аб неабходнасці выдання Літоўскай Мэтрыкі. Два словы аб волатах. Белая Русь—папярэдняя нататка аб тым, калі ўзнікла і што азначае гэтая назва.

У. У. Пічэты: Беларуская гісторыяграфія за апошнія 10 гадоў.

В. Д. Дружчыца: Кіраўніцтва на Беларусі мест з майндэбorskім правам.

Д. І. Даўгялы: Магілёўскі купецкі дом у 1681—1685 годзе.

А. В. Бурдзейкі: Прыказ вялікага князя Літоўскага.

Н. М. Нікольскага: Аб пахаджэнні юбілейнага году.

А. І. Цьвікевіча: Спраба характарыстыкі становішча Беларусі ў 80-х—90-х гадох XIX ст.

Катэдры Археалёгіі: Аб археалёгічнай дзейнасці на Беларусі за апошнія 10 гадоў.

Даклады, якія заслуханы на пасяджэннях Клясы і паасобных камісіяў у бягучым акад. годзе і надрукованы ў запісках клясы, якія рыхтуюцца да выпуску:

Любаўскі М.—Літва і славяне ў іх узаемаадносінах у XI—XIII стагоддзях.

Таўсталес А.—Права сямейнае паводле Літоўскіх статутаў. (Нарыс да гісторыі старажытнага Беларуска-Літоўскага грамадзянскага права).

Гембіцкі Я.—Да пытання аб сацыяльна-эканамічным стане беларускіх татар у сярэднявечча.

Ясінскі А.—Пісар Б. Ки. Казіміра Васіль Паўлавіч Любін, як прадстаўнік буйнога землеўладання XV стагоддзя. (Нарыс да гісторыі буйнога землеўласнасці на Беларусі).

Забела Т.—Места Берасцейскае ў XVI стагоддзі. (Сацыяльна-эканамічны нарыс).

Кернажыцкі К.—Брожаскі ключ 1639—1810 г. (Сацыяльна-эканамічны нарыс з гісторыі Бабруйшчыны).

Латыская Камісія БАН рыхтуе ніжэйпададзеныя працы па даследаванні латыскіх колёніў у БССР.

Для гістарычнага зборніка БАН рыхтуецца гістарычны нарыс на тэму: „Перасяленне латышоў у БССР і сумежныя ёй губерні“. У гэтым нарысе будуць высветлены прычыны перасялення латышоў і працэс утварэння латыскіх колёніў. Аўтар нарысу—К. Шкільтар.

Рыхтуецца кніга на латыскай мове: „Сельска-гаспадарчая эканоміка і аграрныя адносіны ў латыскіх колёніях“. Тут будзе высветлена аграрнае пытанне ў Латвіі ў другой палове XIX стагоддзя, які выклікаў перасяленцы рух і аграрныя адносіны пасля перасялення ў новых мясцох. Крызіс цяперашняй хутарскай гаспадаркі і пераход да калектыўных форм сельскай гаспадаркі. Аўтар гэтай працы К. Шкільтар.

Латкамісія паднімае пытанне ў прэзідыуме БАН аб дазволе наладзіць першую навуковую экспедыцыю ў латыскія колёніі Віцебскай акругі для дэталёвага вывучэння эканамічных і ідэалёгічных працэсаў у гэтых колёніях. Вядзецца падрыхтоўка праца, і экспедыцыя мае адбыцца ў канцы чэрвеня г. г.

Латкамісія разам з націнспектарам Наркамасветы распрацоўвае краязнаўчую праграму для латыскіх школ, згодна якой у кожнай школе павінен будзе арганізавацца краязнаўчы гурток для вывучэння данай колёніі.

— Польскі Сэктар БАН у сучасны момант працуе ў наступных напрамках:

1) *Гістарычная камісія* ў апошнія часы вывучала падзеі 60-ых гг. на Беларусі ў сувязі з „Зямлёй і Воляй“. Праца гэта ўжо закончана т. Віткоўскім, які гэтае пытанне распрацоўваў і здаеца ў друк монографія г. з. „Зямля і Воля“ 1860 гг., яе сувязь з паўстаннем 1863 г. і паўстанцымі

а) Анцаў М. „Беларускія народныя песні з мэлёдыямі“, па запісах М. Ігнатоўскага.

б) Ён-жа. „Беларускія народныя песні з мэлёдыямі“, па запісах Р. Шыры, з Віленскага раёну.

в) Балкавец Л. „Лекавыя расьліны і кветкі ў народнай мэдыцыне“.

4. Зложаны правілы выдачы ўзнагарод за сабраныя краязнаўцамі этнографічныя матар’ялы.

— У Музтэхнікуме амаль штодзень рыхтуюцца да пастаноўкі оперы „Русалка“, якая адбылася 2-га траўня.

— Музкамісія па разгледжваньні для Дзяржаўнага В-цтва ўхваліла 4 раманы М. Аладава і 3 сьпелы Р. Пукста, якія будуць надрукаваны ў хуткім часе.

— Дырыжор Яўрэйскай Дзяржаўнай Капэлы С. В. Полонскі ўтварыў 30 дзіцячых песень для яўрэйскіх школ на адзін голас з ср.-п. Гэты зборнік ужо разгледжаны Музкамісіяй і пасыла некаторых рэдакцыйных паправак аўтарам, пэўна, будзе надрукаваны ў Менску.

У лютым месяцы 1929 году заснаваўся ў Менску пры БДМузеі гурток для вывучэньня выяўленчага мастацтва. У склад гуртка ўвайшлі: Ів. Цьвікевіч, Шчакаціхін, Дыла, Касцяровіч, Красінскі, Грамыка, Ластоўскі, Дашкевіч.

Гурток вызначыў сабе наступныя мэты 1) вывучаць усе формы выяўленчага мастацтва, 2) шукаць і дапамагаць выяўленьню форм сучаснага беларускага мастацтва, 3) папулярызаваньне беларускае мастацтва, 4) працаваць у галіне выяўленьня проблем беларускага мастацтва.

Дагэтуль адбылося шэсьць пасяджэньняў, з якіх два былі прысьвечаны арганізацыйным пытаньням, а на чатырох былі заслушаны даклады: 1) Ластоўскага—Беларуская народная орнаментыка, 2) Ів. Цьвікевіча—Аб выданьні лубка на Беларусі, 3) Дашкевіча—Аб шляхах пашырэньня мастацтва ў шырокія гушчы, 4) Кашталянскага—Аб шляхах беларускага мастацтва.

Пасяджэньні гуртка ахвотна наведваюць менскія мастакі бяз розьніцы кірункаў.

У Прэзыдыум гуртка абраны: Ів. Цьвікевіч (старшыня) і Красінскі (сакратар).

Беларускі Дзяржаўны Культурна-Гістарычны Музей у Менску. Адчынены Аддзел Сучаснага Беларускага Мастацтва. Да гэтага аддзелу выдзелены праводнік з уступнымі артыкуламі Ластоўскага і Шчакаціхіна, з рэстарам, у якім пададзены жыццьяпісы мастакоў.

З трэцяй Усебеларускай Мастацкай Выстаўкі Наркамасьветаў для Музею набыта 26 карцін мастакоў: Капроўскага, Ахрэмыча, Эйдэльмана, Мільчына, Вало, Астапоўча, Эндэ, Філіповіча, Гульчова, Розанова, Тайца, Салавейчыка, Тарасікава, Аксельрода, Горшмана і Руцая.

За бягучы год у Музей паступіла ўсяго экспонатаў больш 4.000 штук (старыя грошы, мэталёвыя вырабы мясцовых майстроў XVI—XVIII ст., карціны, архэалёгічныя рэчы і інш.).

Падрыхтоўваецца да выданьня зборнік „Стары Менск“.

— Беларуская Дзяржаўная Бібліотэка друкуе сыстэматычны паказьнік артыкулаў беларускіх часопісаў за пэрыод 1917—1927 г., адначасна друкуецца бібліяграфія беларусказнаўства, якая ахапляе гэты-ж час. Падрыхтаваны паказьнік за 1928 год.

— Мастак Іван Пятровіч Станюта працуе над сэрыяй карцін з Менскага будаўніцтва. Прыватна цяпер ліша „Бэтоншычка“, „Кладчыкаў“ і інш. аб’екты і моманты працы будаваньня Унівэрсытэцкага гарадка.

— Скончана друкам выданьне цэнтральнага Бюро Краязнаўства пад назваю: „Краязнаўства. Зборнік праграм і інструкцый краязнаўчай працы. Выпуск I“, у які ўвайшлі ўсе статуты краязнаўчых арганізацый, пляны працы і ўсе праграмы краязнаўчых прац, якія ўнесены, як асноўныя, у пляны працы ўсіх раённых таварыстваў краязнаўства.

— Усім акруговым і раённым таварыствам краязнаўства разасланы карткі для падліку экскурсійных аб’ектаў. Карткі павінны быць запоўнены на кожнае буйнае паселішча і яго выдатнасьці. Яны складуць картотэку турыстычных аб’ектаў БССР.

— На Бабруйскай акруговай краязнаўчай нарадзе 5-6 красавіка 1929 г. т. Касцяровічам М. І. прачытаны даклад: „Дзейнасьць Цэнтральнага Бюро Краязнаўства 1927—1929 г. і чарговыя задачы краязнаўства“. Ён-жа 9 красавіка 1929 г. на аб’яднаным сходзе гурткаў краязнаўства г. Асіпавіч, Бабруйскай акругі, прачытана лекцыя: „Беларуская навука 1917—1929 г. і чарговыя задачы краязнаўчага руху“.

— Беларускі Дзяржаўны Мастацкі Тэхнікум у Віцебску пазнаёміў сваіх студэнтаў у парадку пазашкольнай працы з задачамі краязнаўства і справай вывучэньня краёвага мастацтва. На лета студэнтам маюць быць дадзены заданьні рабіць зарысоўкі і наогул зьбіраць краязнаўчыя матар’ялы ў галіне мастацтва, а ўвосень мае адбыцца выстаўка апошніх. Тэхнікум мяркуе заснаваць краязнаўча-мастацкі музей. Шмат увагі краязнаўству аддае новы дырэктар Тэхнікуму—Вольскі.

— Вышла з друку вельмі каштоўная для краязнаўцаў кніжка проф. А. В. Фядзюшына „Динамика і географіческое распространение охотничьей фауны БССР“ у выданьні „Паляўнічага Беларусі“ (Менск, Савецкая, 71). Кніжка асабліва цікава мэтодам аўтара апрацоўваць матар’ялы; яго мэтодычныя прыёмы павінны пераняць нашы краязнаўцы-прыродазнаўцы.

Краязнаўства ў Бел. Дзярж. Мастацкім Тэхнікуме.

Беларускі Дзяржаўны Мастацкі Тэхнікум у Віцебску пачынае зараз разгортваць краязнаўчую працу. Для студэнта-мастака краязнаўства мае вялікае значэнне. Гэта вядома. Студэнт можа многа карыснага прынесці краязнаўчай справе сваімі мастацкімі зарысоўкамі, распрацоўкай краязнаўчых тэм у сваіх мастацкіх працах, але ў той-жа час практычная краязнаўчая дзейнасць значна дапаможа яму ў справе вывучэння гісторыі беларускага мастацтва, народнага орнаменту і г. д. Краязнаўства павінна, па нашай думцы, мець адпаведнае месца ў акадэмічным жыцці тэхнікуму. Яно павінна быць шчыльна звязана з выкладаннем гісторыі бел. мастацтва і распрацоўкай нацыянальнага стылю. У звязку з гэтым мы мяркуем увесці краязнаўства, як самастойную дысцыпліну ў вучэбны плян тэхнікуму на наступны год. На жаль да гэтага часу нічога ў гэтай галіне не рабілася. У мінулым годзе была спроба стварыць гурток, але з гэтага нічога не атрымалася, бо ніякай працы не вялося. Зараж краязнаўчая праца ў тэхнікуме пастаўлена на дзелавы грунт. 18 красавіка праведзены арганізацыйны сход. У склад арганізаванага гуртка ўвайшло 35 студэнтаў і 6 выкладчыкаў. Прынята пастанова, паводле якое кожны член гуртка павінен зрабіць да восені 2 зарысоўкі, альбо 2 фото-здымкі, якія паступаюць ва ўласнасць гуртка, для стварэння пры тэхнікуме краязн. музея. Устаноўлена сталая сувязь з акр. праўленнем. Выпрацоўваецца плян працы на летні час, які будзе

выдадзены студэнтам на рукі. Краязн. праца ўвядзецца з працаю Віцебскага Філіялу ОМАХР, катэдраю гісторыі мастацтва і фотогуртком, які таксама арганізаваўся гэтымі днямі пры тэхнікуме. Дырэкцыя тэхнікуму набыла ўся неабходная літаратура па краязнаўстве і вылісан „Наш Край“ на 1929 г. Абсталявана фото-лябараторыя. Восенню будзе арганізавана мастацка-краязнаўчая выстаўка. Асноўным зместам гэтай выстаўкі будзе беларускі краявід ў мастацкіх працах вучняў і выкладчыкаў і вынікі летніх зарысавак (архітэктуры, помнікаў народнага і гіст. мастацтва, маст. вырабніцтва, узораў тканін і г. д.) і збору матэрыялаў. З экспанатаў гэтай выстаўкі будзе ў сваю чаргу пашыраны Краязн. Музей пры Тэхнікуме.

23 красавіка адбылася лекцыя т. Даркевіча аб метадах і мэтах краязн. працы ў галіне мастацтва.

7 мая адбылася пры ўдзеле ўсіх мастакоў лекцыя маст. Воўкава аб „Прынцыпах краязн. зарысоўкі“. У далейшым мяркуецца яшчэ адна лекцыя на тэму: „На што трэба звяртаць увагу, каб зарысоўка была-б каштоўнай“.

Калі НК Ас'веты дасць літары для праезду па чыгуны, будзе арганізавана краязн. экскурсія, але асноўная ўвага гуртка будзе нікіравана не на экскурсію, а на працу паасобнага члена, куды-б ён у мясцох БССР ні паехаў. Заікаўленасць у краязнаўчай працы сярод студэнтаў і выкладчыкаў Тэхнікуму ёсць, і мы маем падставы спадзявацца, што дзейнасць гуртка дасць у бліжэйшыя часы станоўчыя вынікі.

В. Вольскі.

Адказы краяўцам.

9. Вывучэнне бабруйскай краёвай літаратуры.

Б. Мікулічу, Бабруйск, Менская, 55. У пачатку свае працы раім вызначыць культурны стан Бабруйшчыны ў момант зараджэння ў Бабруйшчыне сучаснай беларускай літаратуры і пазней. (Стан ас'веты. Заснаванне акруговага таварыства краязнаўства і яго чынінасць. Музей і г. д.). Сам агляд літаратуры павінен уключаць, паміж іншым, і наступныя моманты: Заснаванне філіі „Маладняка“, яе гісторыя і вынікі існавання. Літстаронкі ў „Комунісцэ“, „Вясна“ і „Ўздым“, іх надворная гісторыя, рэдактары-супрацоўнікі, чытачы. Рукапісныя часопісы. Літаратурны (і краязнаўчы) змест; вершаваны фальетон. Літаратурнае жыццё Слуцка інававае іншым таварышом, але бабруйскія літаратары родам са Слуцку павінны ўвайсці ў Ваш агляд. Наогул трэба вылучаць: а) тых, хто паходзіць з Бабруйшчыны і тварыць у Бабруйшчыне, б) тых, хто паходзіць з іншых краёў, але тварыць у Бабруй-

шчыне і в) тых, хто паходзіць з Бабруйшчыны, але тварыць у іншых краёх. Адпаведна гэтаму цікава-б было вызначыць: а) як Бабруйшчына адлюстравана ў бабруйскай літаратуры, б) што з бабруйскага паказана ў агульна-беларускай літаратуры і в) што прынесена ў бабруйскую літаратуру з жыцця іншых краін.

Памер агляду—каля 16 балонаў; можна далучыць 2-3 ілюстрацыі.

10. Значэнне краязнаўчага стажу пры паступленні ў тэхнікумы і вышэйшыя школы.

Ан. Бялькевічу. Старобін, Бабруйск. акр.

Цэнтральнае Бюро Краязнаўства лічыць, што стаж краязнаўчай працы, даведзены адпаведнымі дакументамі, павінен мець выдатнае значэнне пры паступленні ў вышэйшыя школы, улічваючыся як вельмі каштоўны від грамадзкай працы, які, разам з тым, сведчыць аб падрыхтоўцы краязнаўцы. ЦБК звярнулася ў Народны Камісарыят Ас'веты

Праўленьні Універсітэту, Сельска-Гаспадарчай Акадэміі і Вэтэрынарнага Інстытуту з просьбаю вырашыць гэтае пытаньне ў ста-ноўчым сэнсе і вызначыць, якія дакумэнты павінны прадстаўляць аб краязнаўчым стажы ў прыёмныя камісіі.

11. Менск як сталічны асяродак беларус-кай культуры.

Таварыству Краязнаўства пры БДЗУ. Менск. Пры распрацоўцы гэтай тэмы трэба звярнуць увагу на наступныя моманты, якія могуць быць самастойнымі тэмамі дзякуючы сваёй актуальнасьці і велічыні:

Вышэйшая школа (Пэдагогічны Інстытут, Політэхнічны інстытут, Унівэрсытэт, Сельска-гаспадарчы Інстытут) і яе роля ў галіне асьветы і навукі. Неадменны рэктар Унівэрсытэту, заслужаны профэсар У. І. Пічэта, акадэмічны пэрсональ, студэнты. Роля Унівэрсытэту ў справе культурнага ўздыму паасобных раёнаў БССР.

Народны Камісарыят Асьветы.

Беларуская Акадэмія Навук. Навукова-дасьледчы Інстытут Сельскай і Лясной Гаспадаркі імя У. І. Леніна. Навуковае Таварыства пры Унівэрсытэце. Музэі. Роля ўсіх гэтых устаноў, як у справе будаўніцтва агульна-беларускай навукі, так і ў справе культурнага росту паасобных раёнаў БССР.

Друк 1917—1920 г. Надворная гісторыя выданьняў. Іх рэдактары, супрацоўнікі і чы-тачы. Іх грамадзка-політычныя праграмы. Цэнзурныя ўмовы. Беларусазнаўчы, кра-язнаўчы і літаратурны матар'ял, месца ў шэрагу сучасных яму небеларускіх выданьнях. Друк 1920—1929 г. і яго падрабязны ўсеба-ковы агляд.

Концэнтрацыя старых літаратурных сіл у Менску 1917—1920 г. Прыход у менскую літаратуру новых правінцыялаў. Заснаваньне „Маладняка“, „Узвышша“, „Пробліска“, „Лі-таратурнай Комуны“ і „Польмя“. Літара-турна-мастацкая прадукцыя аб'яднаных і не-аб'яднаных у групоўкі пісьменьнікаў і по-этаў. Соцыяльны склад апошніх і месца па-ходжаньня (карта), а таксама пачатку літара-турнага разьвіцьця (карта) кожнага. Што яны ўносяць у агульнабеларускую літара-туру з месца свайго паходжаньня і пачатку літаратурна-мастацкай чыннасьці. Роля Менску ў справе ўтварэньня беларускай сталічнай літаратуры, а таксама ў справе сыяганьня літаратараў у Менск з месц. Роля Менску ў справе разьвіцьця літаратуры ў мясцовых краёвых гнёздах.

Першае таварыства беларускай драмы і камэдыі. Беларуская хатка. Першы дзяржаў-ны акадэмічны тэатр. Другі дзяржаўны ака-дэмічны тэатр. Беларускі дзяржаўны ван-дроўны тэатр (Галубка). „Наш тэатр“. Ван-дроўны тэатр саюзу работнікаў зямлі і лесу. Роля тэатру ў агульнабеларускай культуры і ў справе культурнага росту насяленьня акруговых гарадоў і раёнаў.

Менская мастацкая выстаўка. Першая другая і трэцяя ўсебеларускія мастацкія выстаўкі. Усебеларускае аб'яднаньне маста-коў. Мастацкае таварыства „Прамень“. Мас-тацкае згуртаваньне „РОМБ“. Задачы ста-лічнага мастацтва ў справе абслугоўваньня раёнаў і дапамогі разьвіцьцю мастацтва кра-ёвых культурных гнёздаў.

Менскі музычны тэхнікум. Антыбеларус-кія настроі ў ім і ліквідаваньне іх. Кляса на-родных інструмэнтаў. Чарговыя задачы тэх-нікуму. Першыя музычныя творы з Менску, Масквы, Магілёву, Віцебску, Бабруйску. Іх лёс. Падрыхтоўка опэры. Капэля. Адсут-насьць вывучэньня беларускай музыкі. За-дачы ў справе разьвіцьця беларускай музыкі і яе ўплыву на разьвіцьцё музыкі ў краёвых культурных гнёздах.

Чарговыя задачы Менску, як культурнай сталіцы.

Зразумела, такая праца можа быць вы-канана толькі некалькімі асобамі, чаму і раім Вам разьмеркаваць яе паміж членамі розных сэкцый таварыства, якім і даручыць узаемна ўзгадняць сваю працу. Апрача літаратуры, паказанай у адказе шостым, раім пазнаёміцца з наступнымі працамі: Н. Н. Фатов. О кра-еведческом изучении литературы. „Родной язык в школе“, 1926 г. № 9, ст. 21—26. М. П. Сокольников. Литература Иваново-Вознесенского края (введение в изучение местной литературы). „Труды Иваново-Воз-несенского Губернского Научного Общества Краеведения“, вып. 3, Ив.-Вознесенск, 1925, ст. 182—219.

12. Практичнае значэньне этнографі-чага вывучэньня краю.

П. Хрысанафаву, Чашнікі, Віцебскай акругі. Вывучэньне этнографіі мясцовага краю мае надзвычайна вялікае практычнае значэньне, якога часта пакуль што не ўяў-ляюць сабе нават мясцовыя этнографы. Па-першае, толькі яно можа дапамагчы ў справе вызначэньня неабходнасьці ўтвар-эньня мясцовых нацыянальных сельсаветаў, школ, судоў і д. т. п., бо ні мовазнаўчя, ні антропалёгічныя, ні, тым больш, гіста-рычныя досьледы ня могуць быць выстар-чалнымі. Сталае ўсебаковае вывучэньне ўсіх асаблівасьцяў мясцовага быту, такім чынам, дае найбагацейшы матар'ял для мерапры-емстваў у галіне нацыянальнай політыкі. Па-другое, вывучэньне, так званай, матар'яльнай культуры краю: жытла, адзежы, ежы і пітва і сельска-гаспадарчых і прамысловых прыла-даў дае найбагацейшы матар'ял для мера-прыемстваў у справе мэдычнай профіляктыкі, зьмяньшэньня сьмяротнасьці, патамленьня і стандартызаваньня будаўніцтва, скарыстаньня няведаных раней мясцовых матар'ялаў для харчаваньня, удасканаленьня адзежы, падвы-шэньня ўрадлівасьці, прасоўваньня тавар-аў у мясцовы край і г. д., бо толькі на падставе падліку мясцовых асаблівасьцяў быту і рэсурсаў мясцовага краю магчыма з

паспехам зьмяняць матар'яльную культуру працоўнага насельніцка і з пасьпехам прадаваць тавар з улюбёнымі тут узорами і гэтым выцясыняць нявыгадную мясцовую хатнюю прадукцыю, прасоўваюць патрэбныя тут адменьнікі прылад, арганізаваць грамадае харчаваньне з разьлікам на мясцовыя прывычкі і г. д. Патрэбнае, вывучэньне вераваньняў мясцовага насельніцтва, яго забабонаў і чараўніцтва, вывучэньне народнай мэдыцыны, мясцовага звычайнага права, дзяцінага быту і г. д. дае каштоўныя даныя для антырэлігійнай прапаганды, скарыстаньня мясцовых лекавых расьлін, змаганьня са злычынствамі, выхаваўчай школьнай і пазашкольнай працы і д. т. п. Урэшце, вывучэньне мясцовай вуснай народнай творчасьці дапамагае скарыстаньню мясцовай мовы для ўмацаваньня сувязі гораду з вёскай, разуменьня сьветапогляду мясцовага насельніцка і карацейшых шляхоў да зьмены яго і інш. Зразумела, што вялікае практычнае значэньне мясцовай этнографіі і ў тым, што яна ня толькі апісвае мясцовую культуру і быт, але і тлумачыць іх, ды вызначае магчымыя лініі палепшаньня іх, дапамагаючы пасьпехам новага быту ў справе змаганьня яго са старым. Таму краязнаўца-этнограф павінен цікавіцца колькасным і тэрыторыяльным пашырэньнем зьяваў, сувязьню іх з эканомікай краю і г. д. ды ставіць пытаньне аб чарговых задачах у справе скарыстаньня гэтых зьяваў для палепшаньня жыцьця працоўнага насельніцка мясцовага краю або зьнішчэньня іх, калі яны шкодныя: этнограф-краязнаўца вывучае забабоны, напрыклад, для таго, каб дапамагчы хутчэйшаму зьнішчэньню іх, а ня ўмацаваньню. Малое разуменьне практычнасьці этнографічнага вывучэньня краю залежыць ад чыго-колечы няўменьня скарыстоўваць мясцовую навуковую працу для сваёй чыннасьці

ў справе соцыялістычнага будаўніцтва (гаспадарчага і культурнага). З далейшым пашырэньнем краязнаўчага руху і паглыбленьнем яго дзейнасьці гэтае няўменьне будзе пераможана і тады нават папярэдняя этнографічная праца будзе з пасьпехам скарыстана.

Зьбіраньне дзяцінага фольклёру.

В. Сяргейчыку. Горкі, Чэрвенскага р.
Як Вам вядома, пад дзяцінным фольклёрам разумеюць увесь збор вусных твораў, якія вядомы дзецям і не ўваходзяць у склад народнай творчасьці дарослых. Падобна апошняй, творы дзяцей часта адпавядаюць дзяцінаму календару, г. зн. пэўным момантам або парам году. Другая частка дзяцінага фольклёру не прымацавана да календарнага бегу часу. Наогул дзяціны фольклёр складаецца з календарных і некалендарных песняў, вершаў, заклінаньняў, дразьнілак, лічылак, частагаворак, загадак, задач, прозьвішчаў, кнін, прымет, павер'яў, замоваў, казак і д. т. п., а таксама—з пэўнай часткі вусных твораў дарослых, ды перайманьняў з кніжак. Для выкананьня ўзятай Вамі на сябе задачы зьбіраньня дзяцінага фольклёру Вы павінны: а) сабраць усе тэксты вуснай дзяцінай творчасьці свайго сяла з паказаньнем мясцовай дзяцінай назвы твору, ад каго, дзе, калі і кім запісаны твор; б) падрабязна апісаць, у якіх умовах, калі, з якой прычыны і г. д. даны твор плясца, дэклямуецца, гаворыцца, ці выклікае ён якія новыя дзеянні і інш.; в) высветліць на колькі магчыма, калі і пры якіх абставінах запісаныя творы зьявіліся ў Вашым сяле; г) пералічыць найбольш выдатных выканаўцаў, іх якасьці, слабаб выкананьня, рэагаваньне слухачоў і г. д. і д) вызначыць колькаснае і тэрыторыяльнае распаўсюджаньне тэкстаў. Правілы запісу тэкстаў тыя самыя, што і пры запісу фольклёру дарослых

Бібліяграфія.

Наш раён. Часопіс краязнаўчага гуртка пры Асіпавіцкай чыгуначнай сямігодцы. № 4, студзень 1929 году; folio, пісаны рукой, 1 наасобнік, 18 старонак тэксту, з фотографіямі, малюнкамі, картамі, плянамі і дыяграмамі. Рэдкалегія не паказана.

Пад кіраўніцтвам выдатнага мясцовага краязнаўцы А. Немцава ў Асіпавічах вырастае цэлая школа краязнаўцаў. Працуе раённае таварыства краязнаўства, гурток краязнаўства пры чыгуначнай сямігодцы ды гурток краязнаўства пры гарадзкой сямігодцы. Найбольш актыўнай зьяўляецца моладзь. Вось малады энтузіясты-краязнаўцы з гуртка краязнаўства чыгуначнай сямігодкі, дзе служыць і сам А. Немцаў, выдаючы свой часопіс, чацьверты нумар якога і названы вышэй.

Першым артыкулам у гэтым нумары

зьмешчана „Санітарна-бытавое абсьледваньне в. Восава, Дзераўцоўскага сельсавету“, М. Сідаровіча, якое складаецца з: а) „уступу“, б) „гістарычных вестак“, в) „насельніцтва“, г) „заяткаў“, д) „двара“, е) апісаньня санітарнага быту вёскі і з) заключэньня аб патрэбных мерапрыемствах для палепшаньня апошняга. Артыкул на 14 старонках даволі грунтоўна і дакладна высвятляе паказаныя пытаньні, прычым асаблівую пераконаўчасць маюць фотоздымкі, пляны, дыяграмы і д. т. п., якіх у артыкуле налічваецца 19.

Другім зьмешчаны канец артыкулу „Пятiletний хозяйственный план м. Осиповичи“, уласна разьдзел „По линии местной промышленности“, лічы якое адыгрываюць асабліва важную ролю ў справе прапрацоўкі комплексаў у мясцовых школах. Апрача таго,

артыкул мае вялізнае значэнне для папулярызавання мясцовага гаспадарчага і культурнага будаўніцтва.

Далей змешчаны запіс адной жніўнай песні з мелодыяй і 14 прыпевак з паказаннем дзе, ад каго і кім яны запісаны.

Вокладка нумару зроблена са звычайнага картону; на ёй прыгожымі і чытальнымі літарамі напісана назва часопісу паміж застаўкай і канцоўкай ды наклеена ўдала фотграфія. На першай старонцы (тытульнай) наўскос прыгожы надпіс „Наш раён“ і ў дольным правым рагу — „№ 4“. Артыкулы і запісы фольклёру пачаты застаўкамі. Тэкст пісаны з аднаго боку. Фотоздымкі, пляны на кавалках звычайнай паперы і на мілімэтроўцы ўдала наклеены ў тэксьце. Памылак амаль няма.

Часопіс мае не адно выхаваўчае і папулярызатыўнае значэнне, але і навукова-краязнаўчае, толькі трэба больш вытрымліваць фонэтычны прынцып запісу фольклёру.

Асабліва трэба вітаць тое, што часопіс ня спыніўся на 1-2 нумары, як у некаторых іншых краязнаўчых арганізацыях, а ўпарта і ўважліва ідзе да новых дасягненняў сваімі чарговымі нумарамі.

М. І. Касьпяровіч.

Родны кут. Часопіс краязнаўчага гуртка пры Асіпавіцкай сямігадовай школе № 1, 1 студзеня 1929 году. Пісаны рукой, фоліо, 20 старонак тэксту, з фотоздымкамі, малюнкамі, дыяграмамі і д. т. п., 1 паасобнік. Рэдкалегія не паказана.

Падобна гуртку краязнаўства пры Асіпавіцкай чыгуначнай сямігодцы, пры Асіпавіцкай-жа гарадзкой сямігодцы гурток краязнаўства пад кіраўніцтвам здольнай настаўніцы гэтай школы пачаў выдаваць свой часопіс пад паказанай назвай. Зроблены з асаблівым замілаваннем гэты нумар „Роднага кута“ змяшчае наступныя матар'ялы: а) „Вёска Осава (санітарна-бытавы нарыс)“ і б) запісы песень, прыпевак, замоў і забабонаў.

Нарыс зьяўляецца вынікам экспедыцыі гэтага гуртка разам з гуртком краязнаўства чыгуначнай школы ў в. Восава для даследавання яе санітарна-бытавога стану і ўмоў яго палепшання. Адзінаццаць фотоздымкаў, плянаў, дыяграм і д. т. п. дапаўняюць і падмацоўваюць сабой пэўныя месцы артыкулу.

Нажаль, ня пры ўсіх запісах тэкстаў народнай творчасці паказана дзе, ад каго і кім яны запісаны. Таксама трэба клапаціцца аб большай вытрыманасці фонэтычнасці запісаў. У нарысе спатыкаюцца орфографічныя памылкі.

На вокладцы з картону сярод цікавых орнамэнтальных аздабаў чытальная назва часопісу і фотоздымак. На тытульнай старонцы наўскос назва часопісу чырвоным атрамэнтам і справа па ёй — „№ 1“ тушшу. Фотоздымкі, пляны і інш. на звычайнай паперы і мілімэтроўцы наклеены сярод тэксту, які пі-

саны на абедзвюх балонах. Нарыс скончаны канцоўкай.

Змест часопісу мае і навукова-краязнаўчае значэнне. Наогул часопіс робіць вельмі прыемнае ўражанне і заслугоўвае пераймання. Нажаль, ён ня можа выдавацца ў вялікім ліку паасобнікаў, бо няма сродкаў на фотоздымкі.

М. І. Касьпяровіч.

Школьная праца. Часопіс Дзвінскай Дзяржаўнай Беларускай Гімназіі. Дзвінск. 1929 г., № 12 (люты-сакавік), прысьвечаны народнай творчасці латгалскага беларуса, пісаны рукой і адціснуты на шклопісе ў ліку 150 паасобнікаў, фоліо 24 стар., аздаблены застаўкамі і канцоўкамі, цана 50 сантымаў (25 латвійскіх руб.).

Часопіс „Школьная праца“ выдаваўся раней як орган Беларускай гімназіі, і таму адначасна адлюстроўваў і некаторыя моманты беларускага культурна-нацыянальнага руху ў Латвіі. Пасля гадовага перапынку часопіс стаў выдавацца як краязнаўчы. Прычыны гэтага сама рэдакцыя тлумачыць так: „Наш часопіс „Школьная праца“ ўжо год як не змог выпусціць свайго чарговага нумару, дзякуючы адсутнасці матар'яльных сродкаў на яго друкаванне. За гэты год вучні гімназіі задавальнялі сваё імкненне ў літаратурнай творчасці выданнем ў працягу году цэлага шэрагу рукапісных часопісаў як напр. „Альманах“, „Шлях з цымы“, „Пралеска“, „Зорка“, „Наш шлях з цымы“ і г. д. І гэты добры шлях для вучняў застаецца і на далейшы час. Калі-ж набярэцца з гэтых рукапісных часопісаў шмат цікавага матар'ялу, дык лепшы з іх творы, ёсць думка, выпусціць друкаваным спосабам, як калісь-та быў выданы „Ластаўка“ — часопіс Люцынскай Беларускай Дзяржаўнай гімназіі. Зараз рэдакцыя бліжэйшыя нумары свайго часопісу „Школьная праца“ вырашыла прысьвяціць народнай творчасці. І вось чаму. Вучням гімназіі і на лекцыях беларускай мовы і ў прыватных з імі гутарках заўсёды прапанавалася бліжэй прыглядацца да народнага жыцця, да быту беларускага селяніна, з якога яны самі паходзяць, і запісваць усё цікавае, што яны пачуюць ці пабачаць. І вось больш сьведомыя вучні сур'ёзна аднесліся да гэтай справы і сабралі шмат этнографічнага матар'ялу, як то: песні, казкі, байкі, прыказкі і г. д. З'явілася думка надрукаваць паступова ўвесь гэты матар'ял на шпальтах „школьнай працы“ і з гэтаю мэтай педагогічная рада настанавіла выдаць адпаведную дапамогу на выданне чарговага нумару „Школьнай працы“.

Згодна думцы рэдакцыі этнографічнае вивучэнне латвійскіх беларусаў можа мець вялікае практычнае значэнне ў справе змагання супроць асыміляцыі. З другога-ж боку рэдакцыя „Школьнай працы“ лічыць вельмі важнай справай друкаванне этногра-

фічнага матар'ялу, сабранага сярод беларускага жыхарства Латгаліі. Вядома, што быт латгальскага беларуса мала ці зусім яшчэ не даследаваны. Між тым гэтая недаследаванасць створу латгальскага беларуса вельмі кепска адбіваецца на агульных інтарэсах беларускай нацыянальнай меншасці ў Латвіі. Кожны стараецца перацягнуць беларуса на свой бок, а больш адважныя проста кажуць, што беларусаў у Латвіі зусім няма. Гэта казалі некаторыя дэпутаты ў Латвійскім сойме, а некаторыя сьцьвярджаюць гэта і ў друку. Яскравым прыкладам апошняга зьяўляецца кніга, выпушчаная ў сьвет у 1923 годзе інспэктарам пачатковых школ Люцынскага павету О. Свэнне пад назвай „Vesa un Sáula Latgale in vinasipašibas“, дзе ён проста зазначае, што беларусаў у Латгаліі няма (стар. 35—37)*.

Адсюль зусім слушны замер рэдакцыі друкаваць усе сабраныя ёю матар'ялы: „Адным з лепшых доказаў супроць гэтай хуткаспелай думкі інспэктара О. Свэнне і зьявіцца гэты і чарговыя нумары „Школьнай працы“, дзе будуць зьмешчаны: песні, казкі і г. д. латгальскага беларуса з паказаньнем у якіх паветах і валасьцях яны запісаны. Пры гэтым мы будзем зьмяшчаць увесь сабраны нашымі супрацоўнікамі матар'ял, незалежна ад таго, ці быў ён раней дзе-небудзь надрукаваны“.

Разам з тым рэдакцыя правільна лічыць, што адным вывучэньнем быту і вуснай народнай творчасці абмежавана нельга: „Раўналежна з этнографічным матар'ялам, рэдакцыя будзе зьмяшчаць гістарычныя зацёмкі аб курганах, цікавых мясцовасьцях Латгаліі, а таксама і аб сучасным жыцьці селяніна-беларуса. На колькі гэтыя мэты будуць дапамагчы рэдакцыі, будзе залежаць ад надсылаемага ёй супрацоўнікамі матар'ялу. А таму рэдакцыя гарача заклікае вучняў беларускай гімназіі, курсантаў Рыскіх настаўніцкіх курсаў, беларускае вучыцельства і ўсіх свядомых беларусаў Латвіі прысылаць нам адпаведныя матар'ялы, фотографічныя здымкі і замалёўкі алоўкам ці фарбамі малюнкаў народнага жыцця латгальскага беларуса“.

Аб канкрэтных задачах мясцовай краязнаўчай працы рэдакцыя зьбіраецца выдаваць метадычныя матар'ялы: „Што для рэдакцыі цікава атрымаць будзе і як збіраць этнографічны матар'ял мы будзем друкаваць апросныя лісткі, праграмы для зьбіраньня і наагул даваць свае паказаньні“.

Сваё новае пачынаньне рэдакцыя робіць з бадзёрым настроем: „Маем цьвёрдую надзею, што новы кірунак нашай часопіс і спаткае беларускае грамадзянства Латвіі дображадана і выкажа ёй сваю моцную актыўную падтрымку“.

Зараз-жа за артыкулам „Ад рэдакцыі“ зьмешчаны правілы „як трэба запісваць“ фольклёр.

Далей у часопісу зьмешчаны запісы народных песняў з паказаньнем ад каго, дзе і кім зроблены запіс. Рэдакцыя зьмясьціла нават тры адменьнікі адной песні з наступнай заўвагай: „Рэдакцыя зьмясьціла тры варыянты купальскай песні „Ляцеў, халдзіў чыжык“, каб паказаць, як адна найбольш любімая песня латгальскага беларуса вар'іруецца ў розных паветах (Люцынскім і Дзьвінскім) і нават у сумежных валасьцях (Істрэнскай і Расінскай). Гэта лішні доказ жывучасці і рознабаковасці беларускай народнай творчасці ў Латгаліі“.

Пасьля запісаў песняў ідуць запісы народных апавяданьняў з тымі-ж адзнакамі месца запісу і д. т. п., усьлед за якімі зьмешчана яшчэ адна народная песня. Усяго пададзена вышш 15 тэкстаў.

Урэшце зьмешчана кроніка гімназіі. З апошняй варты адзначыць наступныя даклады ў гімназіі: а) „Беларуская культура і яе разьвіцьцё“—Ст. Рацына, б) „Становішча Заходняй Беларусі“—Т. Шайтра, в) „Калядныя сьвяты ў беларусаў“—У. Меншыкава, г) „Этапы разьвіцьця беларускай літаратуры“—С. Сахарава, д) „Гістарычны шлях Беларусі“—С. Сахарава, е) „Эканомічны стан Латвіі—П. Жэрдзі і інш., ды ластанюкі: а) „На Полацкім замчышчы“—О. Сахаравай, б) „Раскіданае гняздо“—Я. Купалы, в) „Калядны дзед“—У. Меншыкава, г) „Паўлінка“—Я. Купалы, ды сьвяткаваньне юбілею Ц. Гартнага.

Часопіс канчаецца заклікам да ўсіх беларусаў у Латвіі аб зьбіраньні краязнаўчых матар'ялаў, зьмешчаны на апошняй старонцы вокладкі.

Аздобы ў відзе заставак і канцовак робяць прыемнае ўражаньне.

Неабходна ў запісах фольклёру прытрымлівацца фонэтычнага прынцыпу запісваньня, ды пашырыць кола сваёй дзейнасці і на вывучэньне эканомікі латвійскіх беларусаў і прыроды Латгаліі, дзе беларусы жывуць компактнай масай.

М. І. Касьпяровіч.

Краёвая бібліяграфія.

I. Бібліяграфічныя паказчыкі.

А. Ш. Інструкцыя-краязнаўчая літатура, выданая Ц. Б. Краязнаўства. Наш Край. 927. № 10. с. 75—80.

Выданні Акруговых Краязнаўчых Таварыстваў і сьпіс з паказаньнем рэцэнзій. Наш Край. 927. № 6-7. с. 118-119.

Касьпяровіч, М. Організаванае вывучэньне краю і школы. (Бібліяграфічны паказчык). Асьвета. 926. № 1. с. 124—130.

Касьпяровіч, М. Організаванае вывучэньне Беларусі. Бібліяграфічны паказчык. Наш Край. 928. № 1. с. 61—63; № 3. с. 62-63; № 4. с. 63—67; № 6-7. с. 94—96; № 5. с. 64—66.

Летапіс беларускага друку. Бібліяграфічны бюлетэнь Бел. Кніжнай Палаты. Выходзіць раз у месяц. Менск 1925 год, № 1-6; 926 г. №№ 1—12; 927 г. №№ 1—12; 928 г. № 1—12.

Матар'ялы да беларускай бібліяграфіі. Т. IV Этнографія. Менск 1927 г., ст. XII+90 ст.

Палеев, А. Д. Матар'ялы да бібліяграфіі па вывучэньні яўрэйскага насельніцтва мястэчак Беларусі. Наш Край. 928. № 2. с. 61—64.

Пракулевіч, Ул. Бібліяграфія па эканоміцы і савецкім будаўніцтве БССР. (Па матар'ялах Бібліяграфічнага Бюро Бел. Дзярж. Бібліятэкі). Сав. Буд-ва. 928. №№ 2—12.

Пракулевіч, У. Сыстэматычны сьпіс навуковых прац аб прыродзе Беларусі за 1926 і 1927 г. Зап. Адз. Природы і Гасп. І. Б. К. т. I. с. 253—292.

Соловьев, П. проф. Список литературы по фауне Белоруссии. Зап. Бел. Акад. С.-Г. 928. № 7. с. 175—177.

Шашалевіч, А. Краязнаўчы друк БССР к 10 гадавіне Кастрычніка. Наш Край. 927. № 10. с. 72—74.

II. Агульны разьдзел.

Аврамчик, А. Социальный состав грузохозяев [Минск, Витебск, Бобруйск]. Сав. Буд-ва. 928. № 8-9. с. 167-168.

Агурский, Самуил. Очерки по истории революционного движения в Белоруссии (1863—1917). Минск. 928. с. 346. 2.

Адамайтис, И. А. Сельское хозяйство Белоруссии. Нар. хоз-во Бел. 924. № 1. с. 17—24; № 2-3. с. 58—69.

[... Административно-организационная работа Витебского и Могилевского горсоветов. Бюл. СНК. БССР. 926. № 3. с. 35—105.

Алексеев, М. Орша, Могилев, Гомель и Минск не подготовились к полевым работам (гончак). Паляўнічы Бел. 928. № 6 (11). с. 23-24.

Архангельский, Е. Д. Южные уезды Псковской губ. и БССР. Отд. оттиск из журн. "Савецкае Будаўніцтва" № 10. Изд. Р. И. О. Госплана БССР. 926. 28 стр.

Байкоў, Мік. Слоўнікавая праца на мясцох у БССР за 3 гады (1925—1928 г.). Наш Край. 928. № 12, с. 47—56.

Байкоў, М. Сучасны стан і перспектывы слоўнікавай працы на мясцох БССР. Асьвета. 927. № 2. с. 121—126.

Байкоў, М. Што зроблена ў справе зьбіраньня слоўнікавага матар'ялу на мясцох за 1926 г.? Наш Край. 927. № 1. с. 36—39.

Баркоўскі, С. Першае мая на Беларусі. Менск. 927. С. 58—3.

[... Белорусская Советская Социалистическая Республика. Минск. 927. Изд. СНК БССР—VIII+528 ст.+5 карт.

Брахман, А. Общее и политическое состояние педтехникумов в губернии [Гомель, Новозыбков, Могилев, Рогачев]. Изв. Гом. Губ. К. РКП. 923. № 43. с. 24—26.

Ваникевич, Грамадзка-карысная праца школ М. Б. Б. чыгункі М. Асьвета. 927. № 1. с. 69—72.

Васілеўскі, Д. Краязнаўчая праца на ўсходзе Беларусі. Аршаншчына. 926. ч. I. с. 2—8.

✓Васілеўскі, Д. Сялянства Віцебскай і Магілёўскай губэрні ў паўстанні 1863 г. Польша. 928. № 6. с. 148—161.

Вся Белоруссия. Справочная книга. Минск. Г. Изд-во Бел. на 1923, 1925, 1926 і 1927 годы.

Государственное страхование в сельских местностях БССР в 1925-1926 г. Минск. 925. 11 стр.

Грамыка, М. 3 падарожных запісаў. Па ўсходніх раёнах БССР. Наш Край. 926. № 4-5 (7-8) с. 55—63.

Г-скі, Н. Беларуская культурная праца на ўсходзе [Масква, Гомельшчына, Віцебшчына, Смаленшчына, Адэса]. Вестн. Нар. Ком. Просв. ССРБ. 922. № 3-4 (5-6) с. 16—20. Бел. адз.

Диаконенко, С. В., ветврач. Минско-Слуцкое коневодство (Белоруссии). Бел. Ветеринария 927, № 4. с. 9—15.

Дубах, А. Проблема регулирования водного режима в Полесье Западной Области. Материалы Зап. 922. № 1. с. 3—14. 6 черт.

Дуброўскі, М. А. Сялянскія заробкі па Мазырскай, Калінінскай і Аршанскай акругах паводле даных ЦСУБ за 1924-25 г. Праца Навук. Т-ва па выв. Бел. 927. т. II. с. 132—151. [Рэзюмэ на нямецк. мове].

Жарынаў, Д. Праца мэтодычных камісій пры акруговых АПА БССР за красавік-чэрвень 6 г. Асьвета. 926. № 5. с. 131—135.

Жарынаў, Д. Мэтодычная праца па акругах. (За жнівень-кастрычнік). Асьвета. 926. № 7. с. 98—103.

Жарынаў, Д. Мэтодычная праца акругаў ад 1-га студзеня да 1-га красавіка 1926 г. Асьвета. 926. № 3. с. 157—161.

Кайгародаў, Аляксей. Кліматычны атлас Беларусі. Менск. (Беларускі Навук.-Даследчы Інстытут Сел. і Лясн. Гаспадаркі). 927. с. 13, 76 карт.

Касьпяровіч, М. І. Зарысоўка мясцовага краю. Чырвоны Сейбіт. 927. № 14. с. 10—13.

Касьпяровіч, М. Краязнаўства ў сучаснай графіцы. Наш Край. 926. № 12 (15). с. 35—42 з малюнкамі.

Каракулько, В. Сервитутны вадарос, как фактор сельскаго хозяйства и решение его комитетами Минской губернии. 1902 г. Нар. хоз-во Бел. 924. № 1. с. 43—68.

К административной переписи населенных мест и хозяйств БССР на 11-1925 г. Минск. 925. 16 стр.

Кароткая справаздача аб рабоце органаў дзярж. страхавання ў сельскіх мясцовасцях БССР у 1924-25. Менск. 925 г. 8 стар.

Контрольныя цифры патребкооперации БССР на 1928-29 год. Минск. 928. с. 134 [2].

Краткий отчет о работе органов Государствен. Страхов. в сельских местностях БССР в 1924-25 г.. Минск. 925. 8 стр.

Ляўданскі, А. Н. 1. Раскопкі і археалёгічныя разведкі ў Барысаўскім павеце. 2. Сьляды неалітычнае стаўкі і пазнейшых культур каля м. Новага Быхава (Адбітак з навуковага зборніку І. Б. К., выд. 1925 г.). Менск. 1925 [1927]. Стар. 86—109, 12 стар. карт. і малюнкаў.

Май, Ул. Першая ўсебеларуская мастацкая выстаўка і арганізацыя мастацкіх сіл Беларусі. Маладняк. 926. № 11 (2). с. 158-159.

Малярэвіч, С. Месяц працы галёгічнай экспэдыцыі па Дняпры і Сожы. (Заметкі і ўражанні). Чырв. Сьцяг. 925. № 3-4. с. 105—110.

Матар'ялы абсьледаваньня тэхнікі сялянскай гаспадаркі. Пад. рэд. проф. С. Скандракова. (Адбітак з навук. зборніку І. Б. К. выд. 1925 г.). Менск. І. Б. К. 925 [1927] с. 196—226.

Материалы по вопросу районирования Западной. Области Союза. Госплан БССР. Минск. 926—Выпуск I. Гомельск. губ. [6] 87 стр.

Мухніцкі, і Сянега. Праца па комплекснай сыстэме. [Даклады т.т. Мухніцкага і Сянегі аб працы Качынскай школы на пленуме мэтадычнай камісіі пры Менакрана 4/III-26 г.]. Асвятла. 926. № 2. с. 43—50.

Натансон, В. С. Лесохимическая промышленность Белоруссии и ее перспективы. Сав. Буд-ва. 926. № 3. с. 100—111.

Обзор работы органов социального страхования Белоруссии за период с 10/X-1924 по 1-X 1925 г. Минск, 925. 40 стр.

По округам [БССР Советское строительство] Сав. Буд-ва: 924; № 2, с. 142—150; 925, № 3-4. с. 152—166; № 5-6, с. 153—167; № 7-8. с. 160—183.

Па акругах. 1. Общественная деятельность Минского Окр. К-та Бел. О-ва красного креста. 2. Полацк. 3. Магілёў. 4. Ворша. 5. Клімавічы. 6. Барысаў. 7. Мазыр. Бюл. Бел. Т-ва Чырвон. Крыжу 926. № 2-3. с. 9—54.

Па акругах. Мазыр, Магілёў, Чэрвень. [Отделы О-ва Красного Креста]. Бюл. Бел. Т-ва Чырв. Крыжу. 926. № 1. с. 34—36.

Палікарповіч, К. М. Археалёгічная праца на Беларусі за 1919—1928 г.г. 2. Досьледы культур каменнага і бронзавага пэрыядаў у ўсходняй Беларусі. Зап. Аддз. Губ. Навук ІБК 928. кн. 5. с. 263—274.

Пелехаў, Н. Н. проф. Сялянскае каньвандзтва б. Магілёўскай, Менскай, Віцебскай і Віленскай губ. за час 1888—1912 г.г. (паводле даных вайскова-конскіх перапісаў). Праца Навук. Т-ва па вывуч. Бел. 927. т. II с. 1—34. 4 т. [Рэзюмэ на нямецк. мове].

Першы этап. Смаленск—Менск—Вільня—Менск—Смаленск. [КСМБ]. Маладняк. 924. № 2—3 с. 27—29.

Промышленность БССР. Итоги и перспективы. Минск. 928. с. 372. 4. 19 стран. фот., табл. и диаграмм.

Прохараў, А. Шлях вырашэньня праблемы ўраджайнасьці Менска-Слуцка-Барысаўскага раёну БССР. Сельск. і Лясн. Гасп. 928. кн. 7. № 5-6. с. 28—39.

Розэнгауз. Праца ў раенных Камітэтах Чырвонага Крыжу. [3 вопыту працы] Бюл. Бел. Т-ва Чырв. крыжу. 926 № 1 с. 19—21.

Сведения Налогового Управления Народн. Комиссариата Финансов Белоруссии о поступлении местных налогов и сборов на территории Белоруссии. Нар. Хоз-во Бел. 923. № 2. с. 73—80; № 4 с. 126-127; № 7, с. 193—200, № 10-11. с. 170—176; № 12, с. 120—123. 924 г. № 2-3, с. 212—215.

Слупский, С. Механическое движение населения в окрестных городах БССР за 1926 год. Сав. Буд-ва 927. № 7-8. с. 137—140.

[Слупский, С. Н.] Территория БССР. [Территория округов и население. Статистика] Статистыка. 927. № 1. с. 36-37.

Смулевич, Болеслав Яковлевич. Заболеваемость и смертность населения городов и местечек БССР. С предисл. Нар. Ком. Здрав. БССР. М. И. Барсукова и Упр. ЦСУ БССР. Л. Л. Преферансова. Минск. 928. С. X [2] 532.

Список абонентов Могилевской, Шкловской и Быховской телефонной сети и пригородн. телефон. сообщений на 1926 г. Могилев. изд. „Соха и Молот“. 926. стр. 46. 2.

Старавойтаў, Ф. Трывалыя і даходныя гатункі яблынь на Віцебскай і Магілёўскай акругах. Пflug. 925. № 4 с. 21—22.

Статистический ежегодник. Минск. изд. ЦСУ БССР за 1923/24—1926 годы.

Сяргеева-Булаўка, З. З камандыроўкі ў Мазырскую Гомельскую, Полацкую і Віцебскую акругі. (Ст. Аховы Расьліна). Сельск. і Лясн. Гасп. 928. кн. 7. № 5-6. с. 272—274. хроніка.

Терлеки, В. К. Залежи белых песков и белого пишущего мела в Бобруйском, Минском и Слуцком округах БССР. Зап. Бел. Дз. Ун-ту С.-Г. 925. сш. 9. с. 70—97.

Тутковский, Л. А. Геологические исследования в Минской губ. Изд. Госплана Белоруссии. Минск. 1925. ч. II, стр. 362. библиография: Литература по геологии Минск. губ. 204 назв.

1905 год у Беларусі. Зборнік артыкулаў, успамінаў і матэрыялаў пад рэд. М. Шульмана. (Камісія ЦВК БССР па арганізацыі святкавання 20-годдзя Рэвалюцыі 1905 г. і Гістпарт аддзел ЦК КП(б)Б. Менск. 1926, VII, 109 стар. 15 т.

1905 г. у Беларусі. Зборнік архіўных дакументаў пад рэд. С. Агурскага, Б. Аршанскага і Ул. Барашкі. (ЦК ЦВК БССР па азначэнні 20-хгадовага Юбілею Рэвалюцыі 1905 г. і Гістпарт ЦК КП(б)Б. Менск. 1926, VIII, 256 стар.

Фізкультура ў гарадох Рэчыца, Барысаў, Бабруйск. Бюл. Бел. Т-ва Чырвон. Крыжу 1927. № 3—6. с. 44

Фрыдман. Праца Акруговых Камітэтаў да 25 верасня 1926 г. (З даклада на II Пленуме ЦК. Беларуск. Т-ва Чырв. крыжу). Бюл. Бел. Т-ва Чырв. Крыжу, 1926. № 2-3. 10—14.

Фядзюшынін, А. Падарожжа на Птыч і матар'ялы для вывучэння орнітофаўны Беларусі. Мат. да вывуч. флэры і фаўны Бел. т. I 1927 с. 40—92. [Рэзюмэ на нямецкай мове].

Фядзюшынін, А. У. Справаздача аб экспедыцыі для вывучэння фаўны ўсходняй часткі БССР улетку 1925 г. Мат. да выв. флэры і фаўны Бел. т. 2 с. 79—102. 11 фот.

Хацкевіч, А. Итоги перевыборов сельских и местечковых советов БССР—Бюл. СНК БССР. 1926. № 4. с. 79—84.

Хацкевич, А. И. Итоги перевыборов советов по БССР в 1927 г. Сав. Буд-ва. 1927. № 7-8. с. 147—159.

Шчакаціхін, М. Матывы краязнаўства ў нашым сучасным мастацтве (З вынікаў Усебеларускай выстаўкі).—Наш Край 1926 № 2-3 (5-6). с. 15—25. [З малюнкамі].

Шчакаціхін, М. Спосабы збірання матар'ялаў з беларускага мастацтва. Наш Край. 1926. № 2-3 (5-6). с. 62—69.

Энштейн, Б. Производительность труда и зарплата на госкожзаводах и обувных фабриках. [Минск, Витебск]. Проф. Рух. Бел. 1926. № 11. с. 7-8.

Юркевич, С. М. Комплексная система ў школах прымітывах Заходніх чыгунак—Асьвета. 1926. № 2. с. 38—42. 2 табл.

III. Аршаншчына.

А. Б. Па школах Аршаншчыны. Асьвета. 1926. № 5. с. 102—108.

Аніхоўскі, А.—Стан народнае асьветы ў Мсьціслаўскім раёне, Аршанскае акругі. Асьвета 1928. № 2. с. 140—144.

Андрэйчыкаў, П. Групавае сады Горацкага раёну Аршанскай акругі. Плуг. 1927. № 12. с. 39-40.

Аршанскі Маладняк. Орган Аршанскай філіі „Маладняк“. Ворша-Горкі 1925, №№ 1-2; 1926, №№ 1—3; 1927, № 6. 1928, № 7.

Аршаншчына. Зборнік. Выданьне газ. „Камуністычны Шлях“. [Аршанскае Акруговае Т-ва Краязнаўства] Ворша. 1926. ч. 1. 33 стар.

Асог, Г. Даволі калечыць чытача! [Мова газ. „Камуністычны Шлях“]. Чырв. Сейбіт. 1927. № 20-21. с. 28-29; 1928. № 1, с. 28-29.

Астанькович, А. і Ерашэўскі, П. З. Кароткая справаздача аб дзейнасці Дрыбінскага дасьледчага поля Горацкай с.-г. дасьледчай станцыі. Сш. Х. Асобны водзіск з „Працы Горацкай с.-г. дасьледчай станцыі“ т. II. 1927 г. Горкі. 1927. с. 129—142. (НКЗБ. Горацк. с.-г. Дасьледчая Станцыя. Адд. агульнай палівай культуры).

Балабанов, П. и Фуремс, А. Осинстрой (к вопросу об экономическом обосновании Осинской Электростанции). Сав. Буд-ва. 1928. № 5. с. 29—44.

Бароўскі. Агляд дзейнасьці Аршанскага Камітэту Чырвонага Крыжу. Бюл. Бел. Т-ва Чырвонага Крыжу. 1927. № 7—9. с. 49—51.

Баскин. Организация житловаровщества в Оршанине. Праф. Рух Бел. 1925. № 14. с. 9. Бібліографія Аршанскае акругі. Натура. [10 назваў]. Аршаншчына. 1926. частка 1. с. 28-29.

Брагинский. Из недавнего прошлого [Последние дни немецкой оккупации в Унече]. Изв. Гом. Губ. Ком-та РКП. 1921. № 7-8. с. 60—62.

Будова Асінаўскай электрастанцыі (Паводле дакладаў т.т. Карпа і Алейнікава на 3 сэсіі ЦВК БССР VIII скліканьня, 19 верасня 1928 г.). Наш Край. 1928. № 10. с. 6—10.

Бурштэйн, М. праф. Дасягненні Горацкай садовай дасьледчай станцыі. Сельск. і Лясн. Гасп. 1927. № 2. с. 24—29.

Бурштейн, М. Устойчивый сортимент яблонь для района Горецкой с.-х. опытной станции. Записки Горецк. С.-Х. Ин-та 1925. т. II. ч. II. с. 44—50. [Тэзісы на нямецк. мове].

Важнейшие моменты справоздачки Навукавага Т-ва па вывучэнні Беларусі пры БДА С.-Г.: у Горках. Инст. Бел. Культ. (Ад 15 сакавіка 1925 г. да 9 сакавіка 1926 г.). Праца Навук. Т-ва па вывуч. Бел. 1926. т. 1. с. 183—186.

Васілеўскі, Д. З гісторыі Воршы. Наш Край. 1926 № 2-3 (5-6). с. 53-54.

Васілеўскі, Д. З гісторыі Аршанскага друку. Наш Край 1927. № 6-7. с. 76—80; № 8-9, с. 46—50.

Васілеўскі, Д. М. Кароткі нарыс гісторыі Горацкага раёну і г. Горак. Праца. Нав. Т-ва Бел. пры Б. Д. А. С.-Г. 1927. т. III. с. 149—154.

Васілеўскі, Д. З матар'ялаў да археалёгічнай карты Аршанскае акругі. Наш Край. 1926. № 6-7. (9-10). с. 64—67.

Васілеўскі, Д. М. Друк на Аршаншчыне. Ворша. 1927. с. 16.

Васілеўскі, Д. Помнікі старасьветчыны на Аршаншчыне. Наш Край. 1927. № 2. с. 40—44.

Васілеўскі, Д. М. Народная асьвета ў Горацкім раёне. Праца Навук. Т-ва па выв. Бел. 927. т. III, 169—176.

Васілеўскі С. Д. Умовы працы і здароўе асьветніка Воршанчыны. Асьвета 928. № 2. с. 129—135.

Васількоў, У. Г. Матар'ялы да флёры Горацкага раёну. Праца Навук. Т-ва Бел. пры Б. Д. А. С.-Г. 927. т. III. с. 35—73.

Веялко-Згерский, А. А. Описание Бортушевского сел.-хоз. мелиоративного товарищества. Материалы Запомо. 923. № 2. с. 57—60. 1 сх.

Влашынскі, А. Наши сады. (Вынікі аьследваньня садоў у Аршанскай акр). Плуг. 926. № 12. с. 23-24.

Высоцкі, М. М., доц. З рэзультатаў досьледаў на Стэбутаўскім дасьледчым полі ў 1924 г. [Гры-Горкі]. Зап. Бел. Дз. Акад. Сел. Гасп. 927. т. 5. с. 74—102. [Рэзальюцыя на нямецк. мове].

Гарэлікаў, А. У. і Загорскі К. С. Статыстычны абгляд Горацкага раёну. Праца Навук. Т-ва па вывуч. Бел. 927. т. III. с. 241—284.

Гладышевский М. Из работ Минской Опытной Лесной Станции. (Краткое предварительное сообщение). Нар. хоз-во Бел. 924. № 1. с. 73—77.

Глікін. Да дэсяцігодзьдзя існаваньня Аршанскага Цэрабкопа. Шлях Коопэрац. 928. № 8-9. с. 55—58.

Год працы Горацкага раённага Т-ва краязнаўства [з I-XI-1925—1-XI-1926 г.] Наш Край. 926. № 12 (15) с. 72-73. Хроніка.

Горецкое об-во "Долой неграмотность" Горки. 925 г. 10 стр.

Гуржы, Р. С. Некаторыя плады і ягады Горацкага раёну, як матар'ял для вінаробства, паводле досьледаў у лябораторыі пл.-ягадн. вінароб. Б. Д. Акадэміі ў 1927 г. Працы Навук. Т-ва па выв. Бел. 928. т. V. с. 185—192.

Гуржы Р. Выраб пладовага віна ў саўхозе Забалоцце. (Аршанская акруга). Плуг. 926. № 10. с. 25.

Гурэвіч, Ч. Мінулае піанэр-руху (ў Воршы). Аршанскі Маладняк, 925. № 2. с. 29-30.

Гурэвіч Б. Як калёнія Напраснаўка зарганізавала машыннае таварыства. (Аршанск., акруга). Плуг. 925. № 5. с. 43.

Даўгяла, Д. У. Аршанскія пячоры. Наш Край. 926. № 8-9. (11-12). с. 45—50. з малюнкамі і плянам.

Дзянісаў, З. М. Разьмяшчэньне відаў Sphagnum у мохавым насыпце ішары Горацкае лясное дачы. Працы Навук. Т-ва па выв. Бел. 928. т. V. с. 54—65. З плянам. [Рэзюмэ на нямецк. мове].

Дзяніскевіч і Кохам. Вопыт работы з беднотой (Аршанчына) Бальш. Бел. 927. № 3. с. 41—43.

Дубах, А. Рост мохового покрова, торфа і сосны на балот в Горецкой лесной

даче в элементарной обработке. Зап. Горецк. С.-Х. Ин-та 926. т. III. с. 200—214. [Тэзісы на нямецк. мове].

Жарын, М. Праф. праца Аршанскага Акруговага бюро Вэтэсэкцыі. (Па матар'ялах дасьледваньня Акрбюро 16—22 чэрвеня 1928 г.) Бел. Ветеринария. 928 № 9. с. 37—42.

Жураўскі, С. К. Асінторп і Асінбуд. (Кароткі географічны нарыс). Наш Край. 928. № 10, с. 10—14.

Журык, С. У. — Аналіз прадукцыйнасьці малочнага скатаводзтва фермы б. Горацкага С.-Г. Інстытуту. (Лябараторыя Агульнае Зоотэхнікі). Зап. Бел. Дз. Акад. С.-Г. 926. № 1. с. 44—67.

Журык, С. У. Матар'ялы да вывучэньня быдла на Беларусі. Быдла Горацкага раёну. Праца Навук. Т-ва па вывуч. Бел. 926. т. 1 с. 79—88. Рэзюмэ на нямецк. мове 1.

Захарыч, П. Праца Зембінскага крэдытнага таварыства. Плуг. 925. № 9. с. 39—41.

Жыцьце і праца Аршанскага Акруговага Тав-ва Краязнаўства. (Справаздача за 1925 г.) Аршаншчына. 926. ч. 1. с. 16—28.

Из материалов Первой Окружной Партконференции (25. XI. 1924 г.). Орша. 925. 37 стр. 1. к.

К. Опыт большого дерзания. Либретто оперы: "Освобождение труда". [Написано в 1921 г. в Мстиславле]. Трибуна Искусства. 925. № 9. с. 4-5.

Кавалёў Н. Е. Маргель і іншыя карысныя выкапні. (Каля в. Кляднявіч, Дрыбінскага раёну, Аршанскай акругі). Наш Край. 928. № 10. с. 28—36.

Кавалёў М. Е. Природа-гістарычныя і эканамічныя прадпасылкі забяспечаньня вадою сялянскіх гаспадарак Горацкага раёну. Праца Навук. Т-ва па выв. Бел. 927 т. IV. с. 172—198. 5 т.

Казела, Р. Заканчэньне навуковага году ў вясковых школах Аршаншчыны. Асьвета. 926. № 4. с. 99—101.

Кайгородов, А. Температурный режим Горецк. района. (Климатический этюд). Зап. Гор. С.-Х. Ин-ту 924. № 1. ч. 2 с. 207—232. 5. т.

Кайгародаў, А. Сутачны рух націску ў Горках паводле запісаў бараграфа за пяць год (1921—25). Зап. Бел. Дз. Ак. С.-Г. 927. т. III с. 256—270; т. IV. с. 136—147.

Кайгародаў А. І., проф. Сутачны рух тэмпературы ў Горках паводле запісаў тэрмографа за пяць год (1921—1925). З запісак Бел. Дз. Акад. С.-Г. т. III. Горкі Бел. Дз. Ак. С.-Г. 927. С. 256—270.

Кайгародаў, А. І., проф. Сутачны рух націску ў Горках паводле запісаў бараграфа за пяць год (1921—1925) з Запісак Бел. Дзярж. Ак. С.-Г. т. IV. 1927. Горкі 927, С. 136—147.

Калф, аграном. Аб Рагайглаўскіх двухтыднёвых с.-г. курсах. Плуг. 926, № 5. с. 35.

Калінін Н. Вынікі IV-га Акруговага зьезду Профсаюзаў. (Аршаншчына). Проф. Рух. Бел. 928. № 11. с. 9-10.

Калінін Н. Пра работу сярод сезоннікаў. (Аршаншчына). Больш. Бел. 928. № 11. с. 87-90.

Кандрацук, А. Вынікі Зембінскай раённай мэтадычнай канфэрэнцыі. Асьвета. 927. № 4. с. 143-144.

Каплан, К. Вопросу о постройке районной электростанции возле Орши. Сав. Буд-ва. 926. № 6. с. 74-78.

Кароткі нарыс гаспадарчага стану Аршанскае акругі. Ворша. 928. с. 52.

Кесарава, Е. У. Нарыс расьліннасьці Чапляўскага мохавага балота, Горацкага раёну. Праца Навук. Т-ва па выв. Бел. 926. т. I. с. 69-78. [Рэзюмэ на нямецк. мове].

Кіпрыянец К. Рэарганізацыя палявой гаспадаркі на Аршаншчыне. Сельск. і Лясн. Гасп. 927. № 2. с. 37-41.

Кіпрыянец К. Балотныя абшары Аршаншчыны. Аршаншчына. 926 ч. I. с. 29-31.

Ключароў, А., проф. Нарыс арганізацыі аддзелу спэцыяльнага расьлінаводзтва „Горацкай С.-Г. дасьледчай станцыі“ т. II. 1927 г. Горкі. (НКЗБ. Горацкая С.-Г. Дасьледчая Станцыя. Адз. спэцыяльн. расьлінаводзтва). 927. 77-90.

УВАГА: У № 3 „Нашага Краю“, стар. 32, радкі 7-10 зьнізу трэба чытаць так: камісія была арганізавана як з эсэраў, так і з іншых але-ж яна цалкам знаходзілася пад іх уплывам. На чале камісіі Ів. Лапцэвіч увесь час яе працы не стаяў, эсэрам ён так сама ня быў, а знаходзіўся пад іх уплывам.

Рэдакцыя.

Выдавец—Беларуская Акадэмія Навук.

Рэдактар З. Бядуля.

Члены Рэдакцыі: { М. Бялуга.
А. Казак.
М. Каспяровіч.

З Ы М Е С Т

	<i>Стар.</i>
Культурная рэволюцыя і краязнаўства — <i>Т. Шыбо</i>	3
<i>М. Касцяровіч.</i> — Ліквідаваньне краязнаўчай няпісьменнасьці і падрыхтоўка краязнаўцаў	4
<i>Д-р Ів. Цьвікевіч.</i> — Мэдычна-санітарнае вывучэньне раёну	15
<i>Д. М. Васілеўскі.</i> — Поэма „Тарас на Парнасе“ ў краязнаўчым асьвятленьні	20
<i>С. Баркоўскі.</i> — Аб краязнаўстве ў дзіцячым малюнку	25

МАТАР'ЯЛЫ З МЕСЦ.

<i>Т. П. Кулакоў.</i> — Экономічны стан Азарыцкага раёну, Мазырскае акругі	28
<i>А. Хазанаў.</i> Г. Гарадок Віцеб. акр.	36
<i>І. Мірскі.</i> — Лютаўская рэволюцыя ў Магілеве	41
<i>І. Сяржанін.</i> — Аб рэдкай саве ў Любаньскім раёне Бабруйскай акругі	43
<i>В. Самцэвіч.</i> — Рысы новага быту ў сучаснай народнай поэзіі в. Забашавічы Барысаўскі р.	45

Х Р О Н І К А.

Бабруйская акруговая краязнаўчая нарада	49
Дробныя навіны	50
Краязнаўства ў Бел. Дзярж. Мастацкім Тэхнікуме	54
Адказы краязнаўцам	54

Б І Б Л І О Г Р А Ф І Я.

<i>Наш раён.</i> Часопіс краязн. гуртка пры Асіпавіцкай чыгуначнай сямігодцы. № 4, 1929 г. — <i>М. І. Касцяровіч</i>	56
<i>Родны кут.</i> Часопіс краязн. гуртка пры Асіпавіцкай самігадовай школе № 1, 1929 г. <i>М. І. Касцяровіч</i>	57
<i>Школьная праца.</i> — Часопіс Дзьвінскай Дярж. Бел. Гімназіі 1929 — <i>М. І. Касцяровіч</i>	57
Краёвая бібліяграфія	59

ВЫШЛА З 'ДРУКУ

І ПАСТУПІЛА У ПРОДАЖ

ПЕРШАЯ БЕЛАРУСКАЯ КНІЖКА

АБ ГІСТОРЫІ І МЭТОДАХ

КРАЯЗНАЎЧАЙ ПРАЦЫ

КРАЯЗНАЎСТВА

М. І. КАСЬПЯРОВІЧА

ВЫДАЊНЕ БЕЛАРУСКАГА ДЗЯ "КАЎНАГА ВЫДАВЕЦТВА"
1929 г., 160 СТ., ЦАНА 1 РУБ.

ЗЬМЯШЧАЕ:

I. Краязнаўства, яго задачы і гісторыя (краязнаўства і яго мэты; польскае краязнаўства на Беларусі; рускае краязнаўства на Беларусі; „Наша Ніва“ як першы беларускі краязнаўчы цэнтр; першыя беларускія краязнаўчыя арганізацыі).

II. Сучасны стан краязнаўства (краязнаўства ў БССР; краязнаўчая чыннаясьць па-за межамі краязнаўчых арганізацый; беларускае краязнаўства па-за межамі БССР; краязнаўства ў суседніх савецкіх рэспубліках; краязнаўства ў заходніх суседзяў).

III. Арганізацыя краязнаўчага руху (гурток краязнаўства; раённае і акруговае таварыства краязнаўства; ЦБК; краязнаўчыя арганізацыі ў асьветных установах; краязнаўчыя аб'яднаньні ў профсаюзных арганізацыях; арганізацыя працы краязнаўцы).

IV. Першыя крокі краязнаўчай арганізацыі (краязнаўчы падлік і папулярызаваньня краязнаўства; краязнаўчая бібліяграфія; краязнаўчы музэй; краязнаўчыя вандраваньні і падарожы; краязнаўчыя выданьні).

ПРАДАЕЦА

ва ўсіх кнігарнях Беларусі.
Дзяржаўнага Выдавецтва

Цана 50 к.

ПРЫМАЕЦЦА ПАДПІСКА на 1929 г.

НА ПОПУЛЯРНА-НАВУ-
КОВЫ КРАЯЗНАЎЧЫ
ЧАСОПІС

„Наш Край“

- „Наш Край“ зьмяшчае артыкулы популярна-навуковага характару па ўсіх галінах краязнаўства ў БССР.
- „Наш Край“ зьмяшчае кіраўнічыя ўказаньні: анкеты, праграмы, інструкцыі і мэтодычныя артыкулы па краязнаўстве.
- „Наш Край“ дае на сваіх старонках адбітак працы ўсіх краязнаўчых арганізацый БССР.
- „Наш Край“ павінен быць у кожнай школе, народме, хаце-чытальні, клюбе і бібліотэцы.
- „Наш Край“ павінен быць настольнай кнігай кожнага краязнаўцы.

У ЧАСОПІСЕ ПРЫМАЮЦЬ УДЗЕЛ:

М. Азбукін, Г. С. Аляксандраў, А. Аніхоўскі, К. Атраховіч, Н. Бываеўскі, З. Бядуля, М. Бялуга, Проф. П. Бузук, Д. Васілеўскі, І. Віткоўскі, Проф. Васількоў, М. Грамыка, Г. Гарэцкі, М. Гарэцкі, А. Ганжын, Зым. Даўгяла, В. Дружчыц, С. К. Жураўскі, М. Зьбіткоўскі, Проф. У. М. Ігнатоўскі, А. Казак, Я. Каранеўскі, Кпелі, М. Кіркевіч, А. Квяткоўскі, А. Крукоўскі, Я. Кісьлякоў, М. Каспяровіч, Купрэвіч, М. Ламака, В. Ластоўскі, Макарэўскі, Д-р Магілёўчык, Мацьвяёнак, У. Мікіцінскі, М. Мялешка, Натальлін, С. Нікіфаровіч, А. Нямцоў, Г. Парэчын, Проф. В. Пераход, Проф. У. Пічэга, Я. Ракаў, В. Самцэвіч, П. Самцэвіч, Проф. П. Салаўёў, Н. Савіч, А. Сянкевіч, А. Сярсеенка, Я. Траяноўскі, Я. Троська, У. Уладзімераў, Проф. У. Фядзюшыч, Е. Цехановіч, А. Шашалевіч, Ал. Шлюбскі, М. Шчакаціхін, Проф. Яцанкоўскі і шмат іншых.

Умовы падпіскі: На год . . . 4 р. — к. | На 3 м-цы 1 р. 25 к.
На паўгода 2 р. 25 к. | На 1 месяц — р. 50 к.

Гадавым падпісчыкам выдаецца прэмія — „АСІПАВІЦКІ РАЁН“, выпуск II — узорнае краязнаўчае апісаньне сельсавету, мястэчка і вёскі. Кніжка патрэбная для працы кожнага краязнаўцы, настаўніка і палітасветпрацаўніка.

ПАДПІСКА ПРЫМАЕЦЦА: ў рэдакцыі часопісу „Наш Край“ (Менск, Рэвалюцыйная, № 21, Ц. Б. Краязнаўства), ўва ўсіх паштовых аддзяленьнях, у раённых і акруговых краязнаўчых арганізацыях і ўва ўсіх кнігарнях Бел. Дзярж. Выдав. і інш.

„НАШ КРАЙ“ прадаецца: у Цэнтральным Бюро Краязнаўства пры Бел. Акадэміі Навук, ўва ўсіх аддзяленьнях БДВ і ўва ўсіх аддзяленьнях і кнігарнях іншых выдавецтваў.

Выпісваць можна з Ц. Б. Краязнаўства поўн. комплекты часопісу „Наш Край“ ад 1-га нумару да канца 1928 г. са зьніжкай для краязнаўчых арганізацый і паасобных краязнаўцаў у 30% — за 10 руб.

Апрача гэтага ў ЦБК прадаюцца:

„Працы I Ёсебеларускага Краязнаўчага Зьезду“ — 50 кап.

„Працы II Ёсебеларускага Краязнаўчага Зьезду“ — 50 кап.

Асіпавіцкі Раён — першы выпуск — 2 р., другі выпуск — 80 к.

Краязнаўства. Зборнік. Цана 1 руб.

Краязнаўчым арганізацыям зьніжка 25%.